

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi vanhemmuuslain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutattaviksi vanhemmuuslakia, oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista annettua lakia, lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annettua lakia sekä sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia.

Esityksen mukaan vanhemmuuslakia ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia muutettaisiin siten, että ne mahdollistavat synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai asiakirjanäytön luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain isyyden selvittämistä koskevat säännökset laajennetaan koskemaan myös synnyttäneen äidin selvittämistä.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia muutettavaksi siten, että tuomioistuin voi määrätä oikeusgeneettisen tutkimuksen tehtäväksi viimesijaisesti myös haudatusta vainajasta. Lisäksi oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain nimikettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että lain nimi olisi jatkossa laki oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta.

Esitys liittyy valtion vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2025.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
PERUSTELUT	5
1 Asian tausta ja valmistelu	5
1.1 Tausta	5
1.2 Valmistelu	5
2 Nykytila ja sen arviointi.....	6
2.1 Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen.....	6
2.1.1 Vanhempi-lapsi-merkinnän puuttuminen ilmiönä	6
2.1.2 Asiakirjan luotettavuuden arvioiminen	6
2.1.3 Vaihtoehtoiset toimet perheyhteyden osoittamiseksi	8
2.1.4 Äitiyden selvittäminen lainsäädännössä.....	9
2.2 Oikeusgeneettiset isyystutkimukset	11
2.2.1 Yleistä	11
2.2.2 Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä, jota ei ole haudattu.....	13
2.2.3 Aiemmassa tutkimuksessa saatujen tulosten hyödyntäminen	15
2.2.4 Sukulaistutkimukset	15
2.2.5 Näytteet haudatuista henkilöistä	17
2.2.6 Muuta	20
2.2.6.1 Tutkimusmääräyksen antaminen ja sen noudattamatta jättäminen	20
2.2.6.2 Näytteen ottaminen	21
2.3 EU-oikeus ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet.....	21
2.3.1 Yleistä	21
2.3.2 Yhdistyneet kansakunnat	21
2.3.3 Euroopan neuvosto.....	22
2.3.4 Euroopan unioni.....	23
2.3.5 Pohjoismainen lainsäädäntöyhteistyö	24
3 Tavoitteet	24
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset	24
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	24
4.1.1 Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen.....	24
4.1.2 Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa.....	25
4.1.3 Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen tuomioistuimessa	25
4.1.4 Suostumus tutkimuksen edellytyksenä.....	25
4.1.5 Tutkimus haudatusta vainajasta	26
4.1.6 Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudospäytteet.....	26
4.2 Pääasialliset vaikutukset.....	26
4.2.1 Taloudelliset vaikutukset	26
4.2.1.1 Vaikutukset valtion talouteen.....	26
4.2.1.2 Vaikutukset hyvinvointialueiden ja Ahvenanmaan sosiaali- ja terveysalan toimijoiden talouteen.....	28
4.2.1.3 Vaikutukset elinkeinoelämälle ja kotitalouksille	28
4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan.....	29
4.2.2.1 Vaikutukset Digi- ja väestötietoviraston toimintaan.....	29
4.2.2.2 Vaikutukset viranomaisiin Ahvenanmaalla	29

4.2.2.3	Vaikutukset Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen toimintaan.....	30
4.2.2.4	Vaikutukset lastenvalvojien toimintaan	31
4.2.2.5	Vaikutukset terveydenhuollon toiminnalle	32
4.2.2.6	Vaikutukset tuomioistuinlaitoksen toimintaan.....	33
4.2.2.7	Vaikutukset poliisin toimintaan	33
4.2.2.8	Vaikutukset seurakuntiin.....	33
4.2.2.9	Vaikutukset oikeusaputoimistoihin.....	34
4.2.3	Yhteiskunnalliset vaikutukset	34
4.2.3.1	Vaikutukset lapsiin ja perheisiin	34
4.2.3.2	Vaikutukset sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen	36
4.2.3.3	Tiedonhallinnan muutosvaikutukset	36
5	Muut toteuttamisvaihtoehdot	39
5.1	Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	39
5.1.1	Synnyttäneen äidin äitiyttä koskevan ratkaisun luonne ja sääntelytapa.....	39
5.1.2	Lapsen edustaminen näytteenotossa	39
5.1.3	Tutkimusmääräyksen antaminen ja uhkasakko	40
5.1.4	Isovanhempien tahdonvastainen tutkiminen	40
5.2	Ulkomaisten lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	41
5.2.1	Tiivistelmä	41
5.2.1.1	Äitiyden selvittäminen	42
5.2.1.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	42
5.2.2	Ruotsi	42
5.2.2.1	Äitiyden selvittäminen	42
5.2.2.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	44
5.2.3	Norja.....	44
5.2.3.1	Äitiyden selvittäminen	44
5.2.3.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	45
5.2.4	Tanska	46
5.2.4.1	Äitiyden selvittäminen	46
5.2.4.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	47
5.2.5	Islanti.....	47
5.2.5.1	Äitiyden selvittäminen	47
5.2.5.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	47
5.2.6	Viro	48
5.2.6.1	Äitiyden selvittäminen	48
5.2.6.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	48
5.2.7	Saksa	49
5.2.7.1	Äitiyden selvittäminen	49
5.2.7.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	50
5.2.8	Belgia	50
5.2.8.1	Äitiyden selvittäminen	50
5.2.8.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	51
5.2.9	Alankomaat	52
5.2.9.1	Äitiyden selvittäminen	52
5.2.9.2	Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	52

5.2.10 Portugali	53
5.2.10.1 Äitiyden selvittäminen	53
5.2.10.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä	53
6 Lausuntopalaute	53
7 Säännöskohtaiset perustelut	56
7.1 Vanhemmuuslaki	56
7.2 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta	63
7.3 Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta	75
7.4 Laki sukupuolen vahvistamisesta	75
8 Lakia alemman asteinen sääntely	76
9 Voimaantulo	76
10 Toimeenpano ja seuranta	77
11 Suhde muihin esityksiin	77
12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	77
12.1 Synnyttäneen äidin selvittäminen ja äitiyttä koskevat kanteet	77
12.2 Suostumus tutkimuksen edellytyksenä	78
12.3 Tutkimus haudatusta vainajasta	79
12.4 Henkilötietojen suoja	80
12.5 Johtopäätökset	83
LAKIEHDOTUKSET	84
Laki vanhemmuuslain muuttamisesta	84
Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta	93
Laki oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta	93
Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:n muuttamisesta	101
Laki sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	102
LIITTEET	103
RINNAKKAISTEKSTIT	103
Laki vanhemmuuslain muuttamisesta	103
Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta	117
Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta	117
Laki oikeusgeneettisestä <i>vanhemmuustutkimuksesta</i>	117
Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:n muuttamisesta	130
Laki sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta	131
ASETUSLUONNOS	132
Valtioneuvoston asetus oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista	132

PERUSTELUT

1 Asian tausta ja valmistelu

1.1 Tausta

Eduskunnan lakivaliokunta on eri yhteyksissä kiinnittänyt huomiota äitiyden selvittämiseen liittyvän sääntelytarpeen arviointiin. Vuonna 2004 oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005, jäljempänä *isyystutkimuslaki*) käsittelyn yhteydessä lakivaliokunta ei katsonut tarpeelliseksi sisällyttää äitiyden selvittämistä koskevia säännöksiä tuolloin annettavaan lainsäädäntöön, mutta se piti kuitenkin aiheellisenä, että oikeusministeriössä arvioidaan tarvetta kehittää vanhemmuutta koskevaa sääntelyä pitkällä aikavälillä siten, että se selkeästi kattaisi myös äitiyttä koskevat oikeudelliset kysymykset (LaVM 1/2005 vp). Äitiyslain taustalla ollutta kansalaisaloitetta (KAA 3/2016 vp) koskevassa mietinnössään (LaVM 1/2018 vp) lakivaliokunta totesi, että oikeusgeneettisten tutkimusten ulottaminen myös äitiyttä koskeviin asioihin on perusteltua arvioida uudistettaessa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia.

Synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä koskeva lainvalmistelutarve nousi uudelleen esiin vanhemmuuslakia (775/2022) koskevan valmistelun yhteydessä. Tarvittavat lainsäädännön muutostarpeet arvioitiin kuitenkin niin mittaviksi, että niitä ei voitu enää toteuttaa vanhemmuuslain jatkovalmistelun yhteydessä, vaan niiden valmisteleminen päätettiin tehdä erillisessä hankkeessa.

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2021:88 tunnistanut tarpeen sääntelylle, joka mahdollistaisi haudatusta vainajasta otettavat oikeusgeneettiset isyystutkimukset. Ratkaisun mukaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 §:n 2 momenttiin sisältyvä kielto, jonka mukaan tutkimusta ei voitu määrätä tehtäväksi jo haudatusta vainajasta, oli jätettävä soveltamatta, koska se oli ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 10 §:n ja siihen liittyvän Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18 ja 19/1990) 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan kanssa.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on 13.4.2022 toimittanut oikeusministeriölle oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain ja sen nojalla annetun asetuksen päivitystarpeita koskevan muistion.

1.2 Valmistelu

Oikeusministeriö asetti 27.4.2022 työryhmän valmistelemaan ehdotukset synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevaksi sääntelyksi. Työryhmän tuli laatia ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon. Oikeusministeriö asetti 16.5.2022 lisäksi seurantaryhmän seuraamaan ja arvioimaan työryhmän työtä. Työryhmän ja seurantaryhmän toimikaudet päättyivät 28.2.2023.

Työryhmän mietintö julkaistiin ja lähetettiin lausuntokierrokselle maaliskuussa 2023. Lausunnot annettiin 27. Lausuntotiivistelmä saapuneista lausunnoista julkaistiin syyskuussa 2023. Saapuneet lausunnot ja muut hallituksen esityksen valmisteluasiakirjat ovat julkisessa palvelussa osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/hankkeet> tunnuksella OM024:00/2022. Esitys on jatkovalmisteltu oikeusministeriössä työryhmän mietinnön ja siitä annettujen lausuntojen pohjalta.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

2.1.1 Vanhempi-lapsi-merkinnän puuttuminen ilmiönä

Digi- ja väestötietovirastossa (jäljempänä *DVV*) tammikuussa 2023 tehdyn rekisteripöiminnan perusteella väestötietojärjestelmässä on tällä hetkellä tieto 1 753 alaikäisestä lapsesta, joilla on kotikunta Suomessa mutta joiden väestötiedoissa ei ole tietoa hänet synnyttäneestä äidistä. Näistä lapsista 162:lla on väestötietojärjestelmässä kuitenkin tieto isästä joko Suomessa vahvistettuna isyytenä tai ulkomaisen rekisterimerkinnän perusteella väestötietojärjestelmään vietynä tietona. Väestötietojärjestelmässä on näin ollen 1 591 alaikäistä lasta, joille ei ole rekisteröity yhtään oikeudellista vanhempaa. Aineiston ulkopuolella ovat lapset, jotka on adoptoitu tai joiden vanhemmat ovat kuolleet.

Oikeudellista vanhempaa koskevan väestötietomerkinnän puuttuminen ei automaattisesti tarkoita sitä, etteikö lapsi tosiasiallisesti eläisi perheessä, jossa hänestä huolehtii yksi tai kaksi vanhempaa. Väestötietoviranomaisilta saatujen tietojen mukaan kyse on useimmiten siitä, että väestötietojärjestelmästä huolehtiva viranomainen ei voi tehdä vanhemmuutta koskevaa merkintää väestötietojärjestelmään, koska ilmoitettu tieto perustuu ulkomaiseen asiakirjaan, jonka luotettavuutta ei ole voitu varmistaa. Vaihtoehtoisesti perhe on tullut Suomeen siten, että perheellä ei ole mukanaan mitään asiakirjanäyttöä perheenjäsenten välisistä keskinäisistä suhteista. Vaikka perhe tosiallisesti asuisi yhdessä, voivat puutteet väestötietojärjestelmän merkinnöissä aiheuttaa merkittävää haittaa perheen pyrkiessä hoitamaan lapsen asioita. Ilman vanhemmuutta osoittavia merkintöjä ei lapselle yleensä voida rekisteröidä huoltajia. Huoltajuutta osoittavat merkinnät puolestaan mahdollistavat asioimisen lapsen puolesta eri viranomaisten ja lapsen jatkapäiväiseen arkeen liittyvien käytännön toimijoiden kanssa (esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuolto ja koulutus). Väestötietojärjestelmän tietojen puutteellisuudella on näin ollen merkittäviä vaikutuksia perheen arkeen, mikä on omiaan hidastamaan perheen kotoutumista. Asialla voi olla merkitystä myös esimerkiksi liittyen lapsen oikeuteen saada elatusta ja sukuasemaan perustuvaan perintöoikeuteen.

Vaikka kysymys on aktualisoitunut lähinnä maahanmuuttajaperheiden kohdalla, tarve synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen on voinut yksittäistapauksellisesti koskea myös kotisynnytyksiä ja tilanteita, joissa synnyttävä äiti ei ole hakeutunut äitiysneuvolan palveluiden piiriin. Tiedossa ei ole, että kysymys koskisi laitonta lapsikauppaa tai sijaissynnytysjärjestelyitä, mutta liittymäkohtia näihin ilmiöihin ei voida täysin sulkea pois.

Ilmiön laajuus ja sen merkityksellisyys edellyttävät lainsäädäntötoimia. Vaikka sääntelytarve kohdistuu erityisesti maahanmuuttajaväestöön, on otettava huomioon, että sääntelyä tulisi voida soveltaa tarpeen mukaan myös laajemmin.

2.1.2 Asiakirjan luotettavuuden arvioiminen

Väestötietojärjestelmään merkittävien tietojen luotettavuuden varmistamisesta säädetään väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetun lain (661/2009, jäljempänä *väestötietolaki*) 19 §:ssä, jonka 1 momentissa todetaan, että julkisesti luotettavana tietona voidaan asiakirjan perusteella tallettaa vain sellainen tieto, jonka luotettavuus on varmistettu alkuperäisestä virallisesta asiakirjasta tai sen luotettavasti oikeaksi todistetusta jäljennöksestä taikka jonka luotettavuus on aiemmin varmistettu suomalaisessa tuomioistuini- tai hallintomenettelyssä. Jos asiakirjaa ei ole saatu suoraan ulkomaiselta viranomaiselta

teknisen rajapinnan avulla tai muuten sähköisesti luotettavalla tavalla, asiakirjan on oltava laillistettu tai siihen on liitettävä asianomaisen valtion toimivaltaisen viranomaisen todistus sen alkuperästä, jollei EU-sääntelystä tai muusta Suomea sitovasta kansainvälisestä sopimuksesta muuta johdu. Ulkomaisten asiakirjan esittäjä on velvollinen tarvittaessa huolehtimaan esittämänsä asiakirjan käännättämisestä suomen tai ruotsin kielelle sekä sen laillistamisesta. DVV voi tarvittaessa pyytää ulkoministeriön, Maahanmuuttoviraston tai poliisiviranomaisen lausunnon edellä tarkoitetun asiakirjan aitoudesta ja luotettavuudesta.

Jos luotettavaa asiakirjaa, asiakirjan laillistamista tai asianomaisen valtion toimivaltaisen viranomaisen todistusta asiakirjan alkuperästä ei voi saada asianomaisen valtion huonon turvallisuustai ihmisoikeustilanteen taikka muun erityisen syyn vuoksi, DVV voi hyväksyä myös muun luotettavan selvityksen väestötietojärjestelmään talletettavan tiedon perusteeksi. Tällaiseksi muuksi luotettavaksi selvitykseksi on soveltamiskäytännössä katsottu esimerkiksi se, että oikeusgeneettiset tutkimukset osoittavat geneettisen vanhempi-lapsi-suhteen.

Väestötietolain 19 §:n 3 momentin mukaan henkilön, joka pyytää tiedon tallettamista muun kuin sellaisen luotettavaksi arvioitun asiakirjan perusteella, jota saman pykälän 1 momentissa tarkoitetaan, on esitettävä DVV:lle selvitys syistä, joiden vuoksi asiakirjan, asiakirjan laillistamisen tai asiakirjan alkuperää osoittavan todistuksen saaminen on hänelle mahdotonta. DVV voi selvityksen saatuaan tarvittaessa pyytää Maahanmuuttoviraston tai ulkoministeriön lausunnon siitä, että asiakirjaa, asiakirjan laillistamista tai asiakirjan alkuperää osoittavaa todistusta ei ole mahdollista saada. Valtioita, joista asiakirjoja ei ole mahdollista saada, ovat DVV:lta saadun tiedon mukaan elokuussa 2023 Afganistan, Jemen, Libya, Pakistan ja Somalia. Asiakirjan laillistaminen tai asian alkuperää osoittavan todistuksen saaminen on mahdollista kaikista muista maista, mutta siihen tarvittava aika ja kustannukset vaihtelevat maittain. Yksittäistapauksessa mahdottomuusedellytys voi täytyä myös esimerkiksi silloin, jos henkilö on saanut kansainvälistä suojelua siihen valtioon nähden, josta asiakirjat tulisi hankkia, tai muuten katsotaan, että henkilö ei voi oman turvallisuutensa vuoksi hankkia vaadittuja asiakirjoja. Lisäksi mahdottomuusedellytys saattaa täytyä, jos yksittäisen tapauksen olosuhteet ovat sellaiset, että asiakirjojen saamisen voidaan katsoa olevan mahdotonta (esimerkiksi tietyt alueet Syyriassa). Erityisen helppoa luotettavan asiakirjan esittäminen on EU-maiden kesken. Laillistamisvaatimusta kevyempi apostille-todistus on lisäksi saatavissa EU-maiden ulkopuolellakin niistä 120 valtiosta, jotka ovat liittyneet niin sanottuun apostille-yleissopimukseen (yleissopimus ulkomaisten yleisten asiakirjojen laillistamisvaatimuksen poistamisesta, SopS 45–46/1985).

Lähtökohtana viranomaiskäytännössä on, että jos perheyhteyden osoittava laillistettu asiakirja on mahdollista saada alkuperämaasta, Suomen viranomaisella ei ole toimintavelvollisuutta ryhtyä vaihtoehtoihin toimiin perheyhteyden osoittamiseksi, vaan toimintavelvollisuus on perheellä itsellään. Kaikki perheet eivät koe rekisterimerkintää tarpeellisenä, eivätkä tästä syystä pyydä perhetietojen rekisteröintiä. Osa perheistä pyytää perhesuhteiden rekisteröintiä, mutta eivät kuitenkaan hanki tarvittavia asiakirjoja, koska kokevat asiakirjojen hankkimisen liian työlääksi tai kalliiksi. Näissä tilanteissa lapset jäävät ilman merkintää vanhemmuudesta.

DVV:n kokoamien tilastotietojen mukaan edellä mainittujen viiden valtion kansalaisten osuus aineistosta on seuraava (valtiot, joista on mahdotonta hankkia tarvittava asiakirjaselvitys):

Alaikäisiä ilman äiti-merkintää: 332

Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, joilla isä: 44

Alaikäisiä ilman äiti tai isä-merkintää: 288

Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, ei huoltajaa: 176

Alaikäisiä ilman äiti-merkintää, huoltaja/edustaja: 162

Perhesuhteiden rekisteröinnin perustana oleva väestötietolain mukainen yleinen asiakirjanäyttövaatimus on edelleen perusteltu väestötietojärjestelmän tietojen luotettavuuden varmistamiseksi. Näitä väestötietolain lähtökohtia ei ole tarpeen muuttaa, vaan ongelma tulee ensisijaisesti ratkaista luomalla äitiyden vahvistamisen mahdollistava menettely aineelliseen erityislainsäädäntöön.

2.1.3 Vaihtoehtoiset toimet perheyhteyden osoittamiseksi

Äitiyden ja isyyden toteamisesta, selvittämisestä, vahvistamisesta ja kumoamisesta säädetään vanhemmuuslaissa. Vanhemmuuslaki tuli voimaan 1.1.2023, kun isyyden määräytymistä koskeva isyyslaki (11/2015) ja äitiyden määräytymistä koskeva äitiyslaki (253/2018) yhdistettiin yhdeksi vanhemmuuslaiksi.

Vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentin mukaan isyys voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja isyyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittavat isyyden. Vastaava säännös sisältyi myös vuonna 2016 voimaan tulleen isyyslakiin. Tämän tilanteen kohtuuttomuutta painottavan säännöksen perusteella voidaan jo nyt vahvistaa isä, jos isyyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittavat, että henkilö on lapsen isä. Säännöksen perusteella voidaan vahvistaa isä esimerkiksi edellä mainittujen viiden valtion kansalaisten alaikäisten lasten osalta, joiden on katsottu olevan mahdotonta toimittaa asiakirjanäyttöä perhesuhteistaan.

Vaikka isyys saataisiin selvitettyä, käytännön ongelmaksi voi kuitenkin muodostua huoltosuhteen merkitseminen väestötietojärjestelmään tilanteissa, joissa merkintä äidistä puuttuu. Lastenvalvojalla ei ole toimivaltaa vahvistaa lapselle ainoata huoltajaa, ellei tätä koskevaa sopimusta varten ole oikeudellisia sopijapuolia. Ainoan huoltajan vahvistaminen ilman vanhempien keskinäistä sopimusta edellyttää käräjäoikeuden päätöstä.

Vanhemmuuslakiin ei sisälly vastaavaa kohtuuttomuutta koskevaa sääntelyä synnyttäneen äidin selvittämiseksi. Koska oikeusgeneettisessä isyystutkimuksessa otetaan yleensä näyte myös lapsen äidistä, isyystutkimuksen yhteydessä on voitu saada varmistus myös lapsen geneettisestä äidistä. Äiti-lapsi-merkintää ei kuitenkaan voida suoraan merkitä väestötietojärjestelmään vanhemmuuslain nojalla, vaan sovellettavaksi tulee väestötietolain 19 §:n 3 momentin mukainen mahdottomuusharkinta. Väestötietolain sääntelykokonaisuudesta ja tapauskohtaisista olosuhteista johtuu, voidaanko äiti-lapsi-suhde merkitä väestötietojärjestelmään.

Vanhemmuuslain tilanteen kohtuuttomuutta painottava kriteeri, joka koskee vain isyyden selvittämistä, on soveltamiskäytännössä asetettu alhaisemmaksi kuin sekä isyyksiä että äitiyksiä koskevan väestötietolain mahdottomuutta painottava kriteeri. Tästä seuraa, että säädöspohjan kattavuuden vuoksi on kansainvälisissä tilanteissa nykyisin helpompi saada vahvistettua isyys kuin äitiys. Tätä ei voida pitää kokonaisuutena arvioiden perusteltuna. Koska perheen mukana ei välttämättä ole isää, jonka isyyttä voitaisiin tutkia, ovat lapset keskenään eriarvoisessa asemassa myös sen suhteen, voidaanko synnyttäneen äidin äitiyttä selvittää. Äitiyden vahvistamista varten tarvitaan vanhemmuuslakiin samankaltainen tilanteen kohtuuttomuutta painottava sääntely kuin isyystapauksissa.

2.1.4 Äitiyden selvittäminen lainsäädännössä

Vanhemmuuslain 2 §:n mukaan äitiys todetaan synnyttämisen perusteella. Lapsen äiti on se, joka on synnyttänyt lapsen. Säännöstä sovelletaan kaikissa tilanteissa siitä riippumatta, miten lapsi on saanut alkunsa. Synnyttäjä on siis äiti silloinkin, kun hän ei ole geneettisesti lapsen äiti, vaan lapsi on saanut alkunsa luovutetusta munasolusta tai luovutetusta alkioista. Valtaosassa tapauksia synnyttäneen äidin äitiyteen ei liity epäselvyyttä. Suomessa syntyneen lapsen ja tämän synnyttäneen äidin välinen suhde rekisteröidään väestötietojärjestelmään automaattisesti sairaalan syntymäilmoituksen perusteella, jos äidillä on kotikunta Suomessa. Syntymää koskevasta ilmoituksesta säädetään väestötietojärjestelmästä annetun valtioneuvoston asetuksen (128/2010) 32 §:ssä. Sen mukaan terveydenhuollon toimintayksikön, jossa synnytys on tapahtunut, on ilmoitettava elävänä syntyneestä lapsesta väestötietojärjestelmään. Myös lääkärin, kätilön, terveydenhoitajan, sairaanhoitajan tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön, joka on avustanut äitiä muualla kuin terveydenhuollon toimintayksikössä tapahtuneessa synnytyksessä, on ilmoitettava elävänä syntyneestä lapsesta väestötietojärjestelmään. Jos lapsi on syntynyt kokonaan terveydenhuollon ulkopuolella, on äidin tai sen, jonka hoidossa lapsi on, ilmoitettava tieto syntymästä terveydenhuollon toimintayksikölle taikka lääkärille, kätilölle, terveydenhoitajalle tai sairaanhoitajalle, jonka on ilmoitettava syntymästä edelleen väestötietojärjestelmään. Ulkomailla syntyneen lapsen ja tämän synnyttäneen äidin välinen perhesuhde rekisteröidään pääsääntöisesti asiakirjanäytön perusteella, jota on käsitelty edellä luvussa 2.1.2.

Vanhemmuuslain 5 §:n 1 momentin mukaan, jos lapsen synnyttäneelle on annettu hedelmöityshoidoista annetun lain 1 §:ssä tarkoitettua hedelmöityshoitoa ja lapsi on syntynyt hoidon tuloksena, naisen, joka yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa antoi suostumuksen hedelmöityshoitoon, voidaan vahvistaa olevan lapsen synnyttäneen ohella lapsen äiti. Tätä niin sanottua toista äitiyttä ei kuitenkaan voida vahvistaa, jos lapsella on jo kaksi oikeudellista vanhempaa tai lapselle voidaan todeta tai vahvistaa isä.

Edellä mainitun 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua äidin äitiys voidaan tunnustaa, selvittää, vahvistaa ja kumota vanhemmuuslaissa määrätyin edellytyksin. Vanhemmuuden selvittämistä koskevan 6 §:n 1 momentin mukaan vanhemmuuden selvittämisen tarkoituksena on hankkia selkeitä tietoja, joiden nojalla lapselle voidaan vahvistaa tai todentaa isä tai 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu toinen äiti. Sen sijaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä, vahvistamisesta tai kumoamisesta ei nykyisin ole laissa säännöksiä. Myös oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain soveltamisalasta on sen sanamuodon mukaan rajattu pois mahdollisuus äitiyden selvittämiseen.

Lapsen oikeudellinen suhde äitiin voidaan näin ollen nykyisin vahvistaa vain hedelmöityshoitoon suostumisen perusteella tai tuomioistuimen ratkaisulla. Digi- ja väestötietovirasto on rekisteriviranomaisena katsonut, ettei sillä ole toimivaltaa vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyttä, koska kyse ei ole vanhemmuuslain mukaisesta äitiyden vahvistamisen menettelystä.

Tiedossa on viisi synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevaa tuomioistuimen ratkaisua, joista yksi on ratkaistu valitustuomioistuimessa. Kirjoitetun sääntelyn puuttuessa tuomioistui-
met ovat yksittäisissä tapauksissa päätyneet soveltamaan isyyslakia ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia soveltuvin osin synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseksi ja

vahvistamiseksi perustuslain 106 §:n nojalla.¹ Yhdessä tapauksessa on sovellettu äitiyslakia.² Tuomioistuimet ovat katsoneet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (jäljempänä *EIT*) isyyysratkaisukäytännön analogisesti edellyttävän, että kantajalla on oltava mahdollisuus saada äitiys vahvistettua tuomioistuinkäsittelyssä.³ Äitiyslain on katsottu olevan puutteellinen ja ristiriidassa perustuslain 10 §:ssä säädettyyn yksityiselämän suojaan sekä 6 §:ssä turvattuun ihmisten yhdenvertaisuuteen nähden.

Yksityiselämän käsitteen keskeiseen ytimeen on katsottu EIT-ratkaisukäytännössä kuuluvan kysymykset, jotka koskevat henkilön identiteettiä. Identiteetistä voidaan katsoa olevan kysymys myös henkilön henkilötietojen rekisteröimisessä. Muutoinkin henkilön intressi hakea omaa identiteettiään koskevaa tietoa menneisyydestään ja biologisesta alkuperästään vanhemmuustapausten yhteydessä kuuluu yksityiselämän suojan alueeseen.⁴

On myös yleisemmin pohdittu, voisiko kanne synnyttäneen äitiyden vahvistamiseksi perustua nimenomaisen kannetyypin puuttuessa yleiseen vahvistuskanteita koskevaan sääntelyyn. Vahvistuskanteessa kantaja vaatii tuomioistuinta vahvistamaan, että tietty oikeussuhde hänen ja vastaajan välillä on olemassa (positiivinen vahvistuskanne) tai että sellaista ei ole olemassa (negatiivinen vahvistuskanne). Vahvistuskanne on niin sanottu yleiskanne. Vahvistuskanteella ei voida saada vahvistettavaksi sellaista perheoikeudellista statussuhdetta koskevaa oikeustilaa, joka jo lain nojalla on voimassa ja joka on muutettavissa vain tuomioistuimen nojalla tai päätöksellä.⁵ Tilanteessa, jossa lapselle ei ole merkitty lainkaan äitiä, statussuhdetta koskeva oikeustila puuttuu. Näin ollen yleinen vahvistuskanne voisi periaatteessa tulla kyseeseen.

Yhtenä mahdollisuutena on lisäksi esitetty, että synnyttäneen äidin äitiys tulisi voida todeta suoraan DNA-tutkimuksen perusteella. Synnyttänyt äiti ei kuitenkaan ole kaikissa tapauksissa lapsen geneettinen äiti, joten oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus ei sellaisenaan yksin riitä osoittamaan vanhemmuuslain 2 §:ssä tarkoitettua äitiyttä, vaan lisäksi tarvitaan selvitys siitä, täyttyvätkö oikeudellisen äidin edellytykset muutoin (äitiyden selvittäminen). Mikäli synnyttäneen äidin äitiys voitaisiin suoraan todeta oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten perusteella, tämä edellyttäisi äitiyden määräytymistä koskevan vanhemmuuslain 2 §:n muuttamista.

Kootusti voidaan todeta, että menettely synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi on nykyisellään monimutkainen, epävarma ja useita viranomaisia työllistävä. Oikeustila on ristiriidassa sen kanssa, että on lapsen edun mukaista, että hänelle merkitään oikeudelliset vanhemmat mahdollisimman pian. Myös perheen etu puoltaa sitä, että lastenvalvojan velvollisuutta selvittää lapsen vanhemmuus laajennetaan koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyttä tilanteissa, joissa se ei ole selvä. Oikeustila on monilta osin erilainen sen suhteen, onko kyseessä isyyden vai synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen. Yhdenvertaisuuden sekä oikeustilan selkeyden ja johdonmukaisuuden kannalta tätä voidaan pitää ongelmallisena. Synnyttäneen äidin äitiys tulee voida selvittää ja vahvistaa samankaltaisia menettelyitä noudattaen kuin isyysasioissa, eikä asiaa tule jättää mahdollisen yleisen vahvistamiskanteen varaan. Ei ole myöskään perusteltua

¹ Rovaniemen HO 30.9.2020 S 20/133, Oulun kärjäoikeus 4.12.2020 L 20/20596, Länsi-Uudenmaan kärjäoikeus 11.6.2021 L 750/2020/1494, Oulun kärjäoikeus 31.8.2021 L 20/8537, Itä-Uudenmaan kärjäoikeus 9.9.2021 L 21/14309.

² Helsingin kärjäoikeus 19.5.2021 L 19/66910.

³ Esimerkiksi Rovaniemen HO 30.9.2020 S 20/133.

⁴ Esimerkiksi *Jäggi v. Sveitsi*, tuomio 13.7.2006, kohta 37.

⁵ Mikko Vuorenpää – Dan Helenius – Petra Hietanen-Kunwald – Tuomas

Hupli – Risto Koulu – Juha Lappalainen – Heidi Lindfors – Johanna Niemi – Jaakko Rautio – Timo Saranpää – Santtu Turunen – Jyrki Virolainen, Prosessioikeus. Alma Talent 2021, s. 506.

saattaa sellaista asiaa tuomioistuimen ratkaistavaksi, jossa kaikki osapuolet ja tutkittavat ovat yksimielisiä ja suostuvaisia oikeusgeneettisiin vanhemmuustutkimuksiin ja joka olisi siten selvitettävissä lastenvalvojan toimesta.

Kaikille niille viranomaistahoille, jotka hoitavat vanhemmuuden selvittämistä ja vahvistamista koskevia tehtäviä, tarvitaan selkeät toimivaltasäännökset synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä varten. Keskeisimmät viranomaistahot ovat hyvinvointialueiden sosiaalitoimi (lastenvalvojat), Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Digi- ja väestötietovirasto sekä tuomioistuimet.

2.2 Oikeusgeneettiset isyystutkimukset

2.2.1 Yleistä

Isyyden vahvistamista tai isyyden kumoamista koskevissa asioissa tarvittavan geneettisen näytön hankkimisesta säädetään laissa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta. Lainsäädäntöä täydentää valtioneuvoston asetus oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä (805/2022). Laki on ollut voimassa noin 18 vuotta. Lakia on päivitetty isyyslain kokonaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2016 ja vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä vuonna 2022. Oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella tarkoitetaan lain 1 §:n mukaan isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista.

Tuomioistuin voi käsiteltävänä olevassa isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa määrätä isyystutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuin pitää sitä muutoin tarpeellisenä asian selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen kaikkien osapuolten suostumuksella, jos vanhemmuuslain 12 §:ssä säädetty edellytykset ovat olemassa. Vanhemmuuslain 12 §:n mukaan lastenvalvojan on tilattava isyyden selvittämisen yhteydessä oikeusgeneettinen isyystutkimus lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja henkilöstä, joka saattaa olla lapsen isä, jos viimeksi mainittu pyytää tutkimusta tai jos lastenvalvoja muuten katsoo sen tarpeelliseksi. Jos tutkimus voidaan isyystutkimuslain mukaan määrätä tehtäväksi muusta kuin edellä tarkoitettusta henkilöstä ja jos lastenvalvoja katsoo sen aiheelliseksi, hän voi tilata tutkimuksen myös tästä henkilöstä.

Lähtökohtaisesti näytteet oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen otetaan lapsesta, äidistä ja isäehdokkaasta. Tutkimuksessa tuotetaan jokaisesta tutkittavasta DNA-tunniste, jonka perusteella tehdään vertailu, sopiiko kyseinen isäehdokas lapselle biologiseksi isäksi vai ei. Lapsi perii puolet perimästään äidiltään ja puolet isältään. Tämän seurauksena lapsi jakaa kummankin vanhemman kanssa 50 prosenttia perimästään, joka on suoraan osoitettavissa oikeusgeneettisissä tutkimuksissa käytettävien DNA-tunnisteiden avulla. Kun miehen DNA-tunniste ei sovi lapsen DNA-tunnisteeseen vähintään kolmessa DNA-merkissä, pidetään sitä osoituksena siitä, että mies ei voi olla lapsen isä. Äidin näyte on oikeusgeneettisessä sukulaisuustutkimuksessa tärkeä. Äidin näytteen avulla selviää, mikä lapsen DNA-tunnisteesta on periytynyt äidiltä, jolloin jäljelle jäävän DNA-tunnisteen tiedetään periytyneen isältä. Tällöin vertailuhenkilöiden DNA-tunnisteisiin voidaan verrata vain lapsen toiselta vanhemmaltaan perimää DNA-tunnistetta. Tämä rajaa mahdollisten vanhemmaksi sopivien henkilöiden määrää ja kasvattaa DNA-tutkimuksen näyttöarvoa. Äidin näyte lisää näin ollen tutkimuksen informatiivisuutta ja sen avulla varmistutaan myös lapsen henkilöllisyydestä muun muassa tilanteissa, joissa lapsi on niin pieni, että hänellä ei vielä ole omaa henkilöllisyydistodistusta. Jos äidin ja lapsen välille tulee poissuljenta, syy pyritään selvittämään, jotta varmistutaan, ettei näytettä ole otettu väärästä lapsesta.

Tutkimus tehdään Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa (jäljempänä *THL*). Helsingin yliopisto (jäljempänä *HY*) luopui isyystutkimusten tekemisestä 1.1.2016 alkaen. THL:ssa tutkimusten tekijänä ja asiantuntijatahona toimii Valtion palvelut –osaston oikeuskemiyksikön oikeusgeneetikatiimi. Ensisijaisena näytetyyppinä on 1.1.2016 alkaen ollut epiteelisolunäyte posken sisäpinnalta. Muita näytetyyppejä ovat verinäyte, joka voidaan ottaa sekä elävästä henkilöstä että vainajasta, sekä vainajasta otettava tuorekudosnäyte tai parafiiniblokkiin valettu kudoksenäyte.

Nykyisten DNA-tutkimusten ansiosta isyys voidaan selvittää entistä useammassa tapauksessa. THL:lta saadun tiedon mukaan vuosittain tehdään noin 1600 lastenvalvojan tilaamaa ja noin 150 tuomioistuimen määräämää isyystutkimusta. Lisäksi tehdään noin 120 yksityishenkilön pyytämää ja itse maksamaa tutkimusta.

Taulukko 1. Isyystutkimukset vuosina 2012, 2017 ja 2022.

	Lastenvalvoja	Tuomioistuin	Yhteensä
2012 (HY + THL)	1125	120	1245
2017 (THL)	1618	187	1805
2022 (THL)	1419	176	1595

Lähde: THL, 12.1.2023.

Isyystutkimuslaissa säädetään nimensä mukaisesti oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista, eikä se sisällä säännöksiä oikeusgeneettisistä äitiystutkimuksista. Tästä seuraa, ettei lakia voida sellaisenaan soveltaa äiti-lapsi-suhteen selvittämiseen. Lain esitöiden (HE 56/2004 vp, s. 10) mukaan lakia olisi soveltuvin osin voitu soveltaa myös niissä harvinaisissa tapauksissa, joissa kysymys äitiydestä on epäselvä ja asiasta on pantu vireille vahvistuskanne. Lakivaliokunta päätyi kuitenkin hallituksen esityksestä poiketen poistamaan säännöshehdotuksen, joka olisi mahdollistanut oikeusgeneettisten tutkimusten teettämisen äitiyttä koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Tuolloin katsottiin, ettei käytännön tarvetta tällaiselle sääntelylle juurikaan ollut ja että sääntelykokonaisuuden arviointi olisi edellyttänyt laajempaa valmistelua.

Koska oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä otetaan näyte myös lapsen äidistä, samassa yhteydessä saadaan oikeusgeneettinen näyttö myös lapsen geneettisestä äidistä. On huomattava, että lapsen geneettinen äiti ja synnyttänyt äiti eivät ole samat, jos synnyttänyt äiti on saanut hedelmöityshoitoa, jonka yhteydessä on käytetty luovutettua munasolua. Näiden tilanteiden voidaan kuitenkin arvioida olevan hyvin harvinaisia, jos kyseessä on kehittyvästä maasta saapunut turvapaikanhakija. Arvio siitä, millä todennäköisyydellä geneettistä näyttöä voidaan käyttää synnyttäneen äidin äitiyden toteamiseksi, on kuitenkin tehtävä tapauskohtaisesti.

Äitiystutkimuksia on tehty tilanteissa, joissa selvitys tarvitaan äiti-lapsi-suhteen merkitsemiseksi väestötietojärjestelmään ja joissa väestötietolain säännökset myös mahdollistavat kyseisen tiedon tallettamisen väestötietojärjestelmään. THL ei tee tutkimusta ennen kuin tutkimusta tiedustelevalta on varmistanut DVV:ltä, että rekisterimerkintä voidaan tehdä DNA-tutkimuksen perusteella. Äitiystutkimuksia tehdään tuomioistuimen määräämien tutkimusten lisäksi myös kuntien tai yksityishenkilöiden pyynnöstä. Vuosina 2012–2022 THL:lta oli pyydetty noin 150 äitiystutkimusta erilaisia tilanteita varten, joista seitsemän oli tuomioistuimen määräämiä.

Käytännössä kohdattu ongelma on, että jos alaikaisella ei ole väestötietojärjestelmään merkittyä huoltajaa tai muuta edustajaa, joka voi antaa suostumuksen oikeusgeneettiseen tutkimukseen tarvittavan näytteen ottamiseen, ei näytettä voida ottaa. Lapsen edustamista koskeva ongelma on ratkaistu eri kunnissa eri tavoin. Hyvinvointialue voi lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain (361/1983) 5 c §:n nojalla panna vireille huoltajan sijaisen määräämistä koskevan asian. Myös holhousviranomaisen eli DVV voi holhoustoimesta annetun lain (442/1999) 7 §:n 2 momentin nojalla tehdä käräjäoikeudelle hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi, jos lastenvalvoja on tuonut tarpeen ilmi DVV:lle. Tuomioistuimen määräämän huoltajan sijaisen tai edunvalvojan määrääminen lapselle näytteen ottamista varten on hallinnollisesti raskas ja aikaa vievä menettely, mutta on oikeudellisesti katsoen oikea tapa toimia asiassa. DVV:ltä ja lastenvalvojilta saadun tiedon mukaan menettely voi kestää useita kuukausia. Yksittäisissä tilanteissa alaikaisen lapsen otaksuttu huoltaja on voinut myös antaa suostumuksensa näytteenottoon. Maahanmuuttovirastolta saatujen tietojen mukaan ulkomaalaislain (301/2004) soveltamistilanteissa on saatettu edetä niin sanotun otaksutun huoltajan mallilla, jos lapsella ei ole kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 56 §:ssä tai kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 39 §:ssä tarkoitettua edustajaa.

Isyystutkimuslain soveltamisala on osoittautunut liian suppeaksi eikä se vastaa äitiyden selvittämiseen liittyviä tarpeita. Sen soveltamisalaa on syytä laajentaa kattamaan myös oikeusgeneettiset äitiystutkimukset. Lakiin tulee tehdä tarvittavat lisäykset synnyttäneen äidin äitiyttä koskeviksi säännöksiksi. Lapsen edustamista koskevat käytänteet ovat lisäksi olleet raskaita ja vaihtelevia. Vastuunjakoa eri viranomaisten kesken on tarpeen selkeyttää. Selventävää sääntelyä tarvitaan siihen, millä edellytyksillä lapsesta tarvittava näyte voidaan ottaa, jos lapselle ei ole merkitty huoltajaa, joka voisi antaa suostumuksen näytteenottoon lapsen puolesta.

2.2.2 Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä, jota ei ole haudattu

DNA-tutkimuksia käytettäessä isyyskysymyksen ratkaisemiseksi tarvittava näyte voidaan ottaa myös vainajasta. Tarve tähän voi syntyä esimerkiksi siten, että otaksuttu isä kuolee ennen lapsen syntymää tai niin pian lapsen syntymän jälkeen, ettei vanhemmuutta ole ehditty tunnustaa tai selvittää. On kuitenkin huomattava, että jos vanhemmuus on tunnustettu ennen lapsen syntymää vanhemmuuslain 19 §:ssä säädetyllä tavalla eikä vanhemmuutta ole aihetta epäillä, vanhemmuus voidaan vahvistaa lapsen synnyttyä ilman oikeusgeneettistä isyystutkimusta, vaikka vanhempi olisi kuollut ennen vanhemmuuden vahvistamista. Enemmistö vainajia koskevista isyystutkimuksista tehdään täysi-ikäisten lasten aloitteesta. Näissä tilanteissa isyys olisi voitu selvittää kaikkien osapuolten eläessä, mutta tarve tai kiinnostus asiaan nousee esiin vasta, kun äiti tai otaksuttu isä on kuollut.

Tilanteesta riippuu, millaisia mahdollisuuksia vainajaa koskevan oikeusgeneettisen isyystutkimuksen suorittamiseksi on tarjolla. Jos vainajaa ei ole haudattu eikä tuhkattu, yleensä luotettavin ja yksinkertaisin keino on näytteen ottaminen vainajasta. Vainaja voidaan useimmiten täysin luotettavasti tunnistaa, mikä antaa varmuuden siitä, että näyte koskee oikeaa henkilöä.

Jos tutkittava mies tai äiti on kuollut, mutta häntä ei ole vielä haudattu tai tuhkattu, tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi isyystutkimuslain 5 §:n 2 momentin nojalla vainajasta otettavasta kudospäätteestä. Myös lastenvalvoja voi vanhemmuuslain 12 §:n 2 momentin mukaan tilata oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tehtäväksi vainajasta. Käytännössä tuomioistuin ei ennätä antaa määräystä ottaa näyte vainajasta, vaan näissä tilanteissa näyte otetaan lain 16 §:n nojalla. Sen mukaan laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa vainajasta näytteen mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa

selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen isyyden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. Näissä tilanteissa näyte voidaan ottaa tulevan tutkimuksen varalta, vaikka tuomioistuim ei ole määrännyt tutkimusta tehtäväksi eivätkä vainajan omaiset ole antaneet siihen lupaa. Näytteen ottaja ohjeistetaan ottamaan sokeripalasan kokoinen kudoksenäyte reisilihaksesta, joka laitetaan kuivaan putkeen ja pakastimeen. Lisäksi näytteen ottajaa ohjeistetaan kirjaamaan vainajan potilasasiakirjoihin, kuka näytteen otti, missä ja milloin näyte otettiin sekä missä sitä säilytetään siihen saakka, että tuomioistuim ehtii käsitellä näytteen tutkimista koskevan hakemuksen. Käytännössä sopivan säilytyspaikan löytäminen joissakin terveydenhuollon toimintayksiköissä on voinut aiheuttaa haasteita. Näytteitä on tästä syystä lähetetty THL:lle odottamaan sitä, että tuomioistuim määrää tutkimuksen tehtäväksi. On lisäksi esitetty, että näytteenottaja voisi olla lääkärin tai hänen valvonnassaan toimivan muun terveydenhuollon ammattihenkilön sijaan myös kuka tahansa laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö, jolla on näytteen ottamiseen tarvittava ammattitaito.

Tilanteissa, joissa tutkittava vanhempi on kadonnut tai vainaja on kateissa tai häntä ei ole voitu luotettavasti tunnistaa taikka jos vainaja on haudattu tai tuhattu, tutkimus voidaan tuomioistuimen määräyksestä tai lastenvalvojan tilaamana tehdä hänestä aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudoksenäytteestä. Tähän menettelytapaan liittyy jonkinasteinen, yleensä kuitenkin vähäinen riski siitä, että näyte ei olekaan otettu siitä henkilöstä, jota tutkimustarve koskee. Näytteitä kuolleista henkilöistä on saatu eri sairaanhoitopiirien patologian yksiköistä, joissa säilytetään lääketieteellisessä ruumiinavauksessa otettuja näytteitä sekä näytteitä, jotka on otettu henkilön eläessä sairauden syyn selvittämiseksi. Näytteitä on saatu myös THL:n oikeuslääkinnästä (oikeuslääketieteellinen ruumiinavaus). Ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä annetun lain (101/2001) 20 §:n 4 momentin mukaan hoidon, taudinmäärityksen, kuolemansyyn selvittämisen tai lääketieteellisen tutkimuksen vuoksi otettuja näytteitä voidaan luovuttaa biologisten vanhempien selvittämistä varten tuomioistuimen tai muun viranomaisen määräämälle tutkimuslaitokselle tai kuolleen tunnistamista varten poliisiviranomaiselle. On huomattava, että jos henkilö on eläessään antanut näytteen nimenomaisesti biopankkia varten, näytettä ei luovuteta muuhun käyttötarkoitukseen kuten isyystutkimukseen (HE 86/2011, s. 56.).

THL:lta saadun tiedon mukaan kadonneiden henkilöiden tilanteet ovat äärimmäisen harvinaisia. Tapauksia ilmenee noin yksi tapaus kymmenessä vuodessa. Sen sijaan kuolleiden henkilöiden tutkimuksia tehdään lähes viikoittain. Tällaisten tutkimusten määrä on selkeästi lisääntynyt 1.1.2016 jälkeen, kun tuolloin voimaan tullut isyyslaki (11/2015) mahdollisti isyyden vahvistamiskanteen nostamisen kaikenikäisille oikeudellisesti isättömille lapsille.

Taulukko 2. Näytteet vainajista vuosina 2012, 2017 ja 2022.

	Yhteensä
2012 (HY + THL)	noin 15
2017 (THL)	noin 30
2022 (THL)	noin 50

Lähde: THL, 12.1.2023.

Näytteenottoa koskeva perussääntely kadonneen henkilön osalta tai sellaisen henkilön osalta, joka on kuollut, mutta jota ei ole vielä haudattu, on edelleen asianmukainen. Tähän sääntelykokonaisuuteen liittyy kuitenkin eräitä yksityiskohtia, joita tulee tarkentaa. Näitä ovat näytteen ottajaa koskevan sääntelyn päivittäminen, jotta näytteen voisi ottaa myös joku muu kuin lääkäri tai hänen suorassa valvonnassaan toimiva terveydenhuollon ammattihenkilö. Myös näytteen säilytyspaikasta näytteen ottamisen jälkeen kaivataan ohjeistusta. Sääntelyn sisällöstä tiedottamiseen eri hyvinvointialueilla on myös syytä kiinnittää jatkossa huomiota.

2.2.3 Aiemmassa tutkimuksessa saatujen tulosten hyödyntäminen

Tutkimuksessa voidaan käyttää myös kadonneesta tai kuolleesta aiemmissa vanhemmuustutkimuksissa saatuja tietoja. Tutkimusta ei kuitenkaan saa määrätä tehtäväksi äidistä ennen kuin on osoittautunut, ettei lasta ja miestä koskevasta tutkimuksesta saada riittävää selvitystä isyyksyyksen ratkaisemiseksi. Säännös on soveltamiskäytännössä aiheuttanut jonkin verran väärinymmärryksiä. Sen on usein tulkittu tarkoittavan myös elossa olevia äitejä, vaikka äidin, lapsen ja miehen määräämistä koskevat 4 §:n säännökset.

Mahdollisuus käyttää aiemmassa tutkimuksessa saatuja tuloksia uudessa tutkimuksessa perustuu siihen, että Arkistolaitos (nykyisin Kansallisarkisto) on määrännyt Kansanterveyslaitoksen (nykyisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitos) säilyttämään isyystutkimuslausunnot pysyvästi (KA/717/431/2006). Lisäksi Kansallisarkisto on määrännyt, että THL:n tulee säilyttää oikeusgeneettisten tutkimusten käytössä olevan laboratoriotietojärjestelmän tiedot pysyvästi (KA/22170/07.01.01.03.01/2018).

Aikaisempien tutkimustulosten hyödyntämiseen voi liittyä marginaalinen riski siitä, että aiemmin saatu tulos ei perustukaan samasta henkilöstä otettuun näytteeseen. Jos tutkittava on saanut aiemmassa tutkimuksessa myönteisen tuloksen, riskiä ei kuitenkaan käytännössä ole. Jos tulos on ollut poissuljenta, edellä kuvattu skenaario on mahdollinen.

Käytännössä aiemmin saatuja tuloksia on hyödynnetty kuolleiden henkilöiden osalta THL:lta saadun tiedon mukaan erittäin harvoin. Tämä on todennäköisesti johtunut siitä, ettei tämän mahdollisuuden käyttämisestä ole ollut riittävästi tietoa tuomioistuimissa. Lisäksi merkittävä vaikutus on ollut sillä, että suuri osa isyystutkimuksessa mukana olleista kuolleista henkilöistä on ollut sellaisia, joista mahdollisesti aiemmin tehty tutkimus on 1960- ja 1970-luvuilta, jolloin tutkimus tehtiin veriryhmämäärityksin. Nämä tutkimustulokset eivät ole vertailukelpoisia nykyisten tutkimustulosten kanssa.

Mahdollisuus hyödyntää aikaisempia tutkimustuloksia nähdään edelleen tarpeellisenä ja ajankohtaisena. Säännöksen rajaaminen vain kadoksissa olleisiin tai kuolleisiin tutkittaviin on kuitenkin soveltamiskäytännössä koettu liian kapeaksi. Aikaisempien tulosten hyödyntäminen myös elävien henkilöiden osalta säästäisi vaivaa paitsi tutkittavilta itseltään myös eri viranomaisilta. Tällä tavoin säästettäisiin lisäksi sekä näytteenottokustannukset että tutkimuskustannukset. Jo tällä hetkellä iso osa elävistä henkilöistä, jotka ovat toistamiseen tutkittavana lastenvalvojan tilaamassa tutkimuksessa, antavat suostumuksensa käyttää aiemmassa tutkimuksessa saatuja tuloksia sen sijaan, että he antaisivat uuden näytteen. Jotta käyttömahdollisuus olisi mahdollisimman selkeä, tulisi lisäksi selkeyttää aiemmassa tutkimuksessa saatuihin tuloksiin liittyviä tiedonantovelvollisuutta ja tiedonsaantioikeutta koskevia säännöksiä.

2.2.4 Sukulaistutkimukset

Jos kudosnäytettä tai aiemmin tehdyn tutkimuksen tuloksia ei ole saatavilla ja vainaja on tuhkattu, vainajan perimää ei ole mahdollista tutkia. Tämä johtuu siitä, että henkilön DNA tuhoutuu

korkeassa lämpötilassa tuhkaamisen yhteydessä. Polveutumista koskevan näytön saaminen riippuu tällöin siitä, voidaanko vainajan sukulaisia saada tutkimukseen. Näyte voidaan ottaa otaksutun vanhemman vanhemmista tai muista lähisukulaisista, jos he antavat tähän suostumuksensa. Kaikissa sukulaistutkimuksissa peruslähtökohtana on, että tutkimus voidaan tehdä vain tutkittavan suostumuksella. Lapsi, äiti ja otaksuttu isä voidaan sen sijaan määrätä tutkittavaksi myös ilman heidän suostumustaan. Tutkittava tai, jos suostumuksen on antanut hänen edunvalvojansa tai muu laillinen edustaja, hänen edunvalvojansa tai muu laillinen edustaja voi peruuttaa annetun suostumuksen, kunnes tutkimuksen tulokset on toimitettu tuomioistuimelle. Suostumuksia on käytännössä annettu vaihtelevasti. Tiedossa ei ole, että annettuja suostumuksia olisi peruutettu.

Voimassa olevassa laissa on määritelty etusijajärjestys sen suhteen, missä järjestyksessä sukulaisia voidaan tutkia. Ensisijaisesti tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi molemmista miehen vanhemmista näiden suostumuksella.

Jos tutkittava isovanhempi on kadonnut tai kuollut, tuomioistuin voi määrätä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta tai otettavasta kudosnäytteestä taikka että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Tämä on kuitenkin mahdollista vain, jollei ole syytä olettaa, että kadonnut tai kuollut isovanhempi ei olisi antanut suostumustaan tutkimuksen tekemiseen. Asiassa on tämän vuoksi arvioitava, miten vainaja olisi eläessään suhtautunut tutkimuksen tekemiseen.

Vainajan suhtautumista koskeva 6 §:n 2 momentin lisäedellytys perustuu lakivaliokunnan ehdotukseen. Oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia koskevassa mietinnössään lakivaliokunta esitti (LaVM 1/2005 vp s. 5–6), että päätösvallan tutkimukseen määrittämisestä ei tulisi olla yksin tuomioistuimella, mutta ei myöskään vainajan oikeudenomistajilla. Tuomioistuimen tulisi arvioida kuolleen henkilön aiempaa suhtautumista isyyden selvittämiseen mahdollisuuksien mukaan saatavissa olevan selvityksen perusteella. Tällaista selvitystä olisivat käytännössä kuolleen vanhemman esittämät lausumat sekä muu mahdollinen näyttö hänen suhtautumisestaan kysymyksessä olevaan lapseen. Kysymys on tuomioistuimen tekemästä kokonaisharkinnasta kuolleen henkilön oletetusta tahdosta. Käytännössä näyttöä vainajien tahdosta ja asenteista voivat antaa vain heidän sukulaisensa ja muut läheisensä.

Tutkimusmääräyksen antamista vastustavalla taholla on näyttövelvollisuus siitä, että miehen kuolleet vanhemmat eivät olisi antaneet suostumustaan tutkimuksen tekemiseen. Lakivaliokunta on esittänyt, että kun arvio oletetusta tahdosta perustuu aina jossain määrin epävarmaan aineistoon, kynnys tutkintamääräyksen antamatta jättämiselle sanotulla perusteella ei voi olla kovin korkea. Kuolleiden sukulaisten tutkimiseen on siten asetettu korkeammat vaatimukset kuin lapsen omien kuolleiden vanhempien tutkimiseen ja punnittaviksi voivat tällöin tulla laajemman henkilöjoukon intressit.

Jos tutkimusta ei voida määrätä tehtäväksi edellä sanotulla tavalla, tuomioistuin voi määrätä sen tehtäväksi miehen toisesta vanhemmasta tai muusta sukulaisesta tämän suostumuksella. Viimeksijaisesti, jos lasta ja miestä ja heidän sukulaisiaan koskevista tutkimuksista ei saada riittävää selvitystä isyyskysymyksen ratkaisemiseksi, myös äidin sukulaisia voidaan tutkia. Tiedossa ei ole, että äidin sukulaisia olisi määrätty tutkittavaksi.

Sukulaisia tutkittaessa tulee lisäksi pyytää selvitys siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Näitä lausuntoja on pyydetty THL:lta vuosina 2016–2021 noin 8–10 kappaletta vuosittain. Muiden sukulaisten kuin vanhempiensa kanssa lapsi jakaa tietyn prosenttiosuuden perimästään. Prosenttiosuus on sitä pienempi, mitä kaukaisemmista sukulaisista on kyse. Lapsi

jakaa täyssisaruksensa kanssa perimästään keskimäärin 50 prosenttia. Koska kunkin lapsen perimä muodostuu sattumanvaraisesti vanhempiensa perimästä, täyssisarukset eivät kuitenkaan välttämättä ole perineet vanhemmiltaan samoja DNA-jaksoja tutkittavilta alueilta. Tämän seurauksena lapsen ja hänen otaksutun täyssisaruksensa välisellä tutkimuksella sukulaisuuskysymystä ei välttämättä pystytä ratkaisemaan.

Isovanhemman, puolisisaruksen, täyssisaruksen lapsen sekä vanhempansa täyssisaruksen (täti, setä tai eno) kanssa lapsi jakaa perimästään keskimäärin 25 prosenttia. Edellä mainittuja sukulaisuussuhteita (keskimäärin 25–50% yhteistä perimää) voidaan pitää lähisukulaisina, kun tarkoitetaan vanhemmuuden osoittamista DNA-tutkimuksella. Yksittäisen lähisukulaisen tutkimisella ei kuitenkaan välttämättä voida osoittaa luotettavasti, ovatko henkilöt sukua vai eivät. Jos DNA-tutkimukseen on mahdollista saada useamman kuin yhden lähisukulaisen näyte, todennäköisyys saada luotettava tulos kasvaa.

On lisäksi huomattava, että jos vertailuhenkilön oma isyysuhde ei perustu geneettiseen polveutumiseen, tutkimuksesta voi seurata virheellinen johtopäätös kantajan isyydestä. Tätä riskiä voidaan kuitenkin pienentää lisäämällä vertailuhenkilöiden määrää. Tällöinkin on kuitenkin mahdollista, että kaikkien vertailuhenkilöiden isyysuhteet eivät ole kerrotunlaiset.

Mahdollisuus tutkia sukulaisia on edelleen tarpeen säilyttää. Laissa määritelty tutkittavien sukulaisten etusijajärjestys on kuitenkin koettu soveltamiskäytännössä liian rajoittavaksi. Sen soveltaminen on edellyttänyt muun muassa sitä, että otaksutun isän kuolleet vanhemmat on pitänyt määrätä tutkittavaksi ennen kuin on ollut mahdollista tutkia elossa olevia tutkimukseen suostuvaisia muita sukulaisia kuten lapsen täyssisaruksia. Tätä ei voida pitää tarkoituksenmukaisena.

Vaikka etusijajärjestystä on tarpeen joustavoittaa, sukulaisuuden määritelmä on samalla syytä rajata lähisukulaisiin. Tämä on perusteltua, koska todennäköisyys vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi pienenee sen mukaan, mitä kaukaisemmasta sukulaisesta on kyse. Tästä syystä on myös tarpeen säilyttää mahdollisuus pyytää THL:ltä selvitystä siitä, edistääkö sukulaisen tutkiminen vanhemmuuskysymyksen selvittämistä. Mahdollisuus tähän on tarpeellinen siitä riippumatta, onko tutkittava sukulainen elossa vai kuollut.

Lähtökohta siitä, että näyte voidaan viime kädessä ottaa ilman lapsen otaksuttujen vanhempien suostumusta, on edelleen ajankohtainen. Lapsen oikeus tuntea alkuperänsä on ensisijainen suhteessa vanhemman ruumiilliseen koskemattomuuteen ja yksityiselämän suojaan. Myös oikeustilan ennakoitavuus edellyttää, ettei tätä peruslähtökohtaa muuteta. Järjestelmä heikentyisi huomattavasti, jos vanhemmilla ei olisi myötävaikutusvelvollisuutta nykyisin tavoin.

Muiden tutkittavien suostumusta koskeva periaate on perusratkaisultaan edelleen ajanmukainen. Jonkin verran arvostelua on kuitenkin herättänyt se, että otaksutun isän vanhempia ei voida määrätä vastoin heidän tahtoaan oikeusgeneettiseen tutkimukseen. Erityisesti edellä mainitun vainajan suhtautumista koskevan säännöksen soveltaminen on koettu soveltamiskäytännössä vaikeaselkoisena ja sen on todettu pitkittävän tuomioistuinprosesseja. Vain harvoin on esitettävissä luotettavaa selvitystä siitä, mitä edesmenneet sukupolvet ovat ajatelleet vanhemmuustutkimuksen teettämisestä heidän kuolemansa jälkeen. Säännöstä on tarpeen tältä osin selkeyttää.

2.2.5 Näytteet haudatuista henkilöistä

Aiemmin otettuja kudospäätteitä ei aina ole saatavilla. Vainajan muista sukulaisista ei ole myöskään aina mahdollista saada luotettavasti sukulaisuutta osoittavaa tai poissulkevaa tutkimustulosta. Näytettä ei myöskään voida ottaa muista sukulaisista ilman heidän suostumustaan. Siksi

tuomioistuimet ovat joutuneet pohtimaan yksittäisissä tapauksissa, onko mahdollista antaa tutkimusmääräys kudosnäytteen ottamiseksi jo haudatusta vainajasta ilman tätä koskevaa erillistä sääntelyä.

Oikeusgeneettisiä isyystutkimuksia koskevaa lakiesitystä valmistellut työryhmä ehdotti jo vuonna 2001, että myös haudatusta vainajasta olisi voitu ottaa näyte. Saatujen lausuntojen perusteella jatkovalmistelussa päätettiin kuitenkin luopua ehdotuksesta hautarauhan kunnioittamiseksi. Asiaa koskeva mielenkiinto on kuitenkin virinnyt uudelleen niin sanottujen vanhojen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten (niin sanotut vanhat au-lapset) kanteiden yleistyttyä. Vanhalla au-lapsella tarkoitetaan lasta, joka on syntynyt avioliiton ulkopuolella ennen 1.10.1976 eli ennen kuin vuoden 1975 isyyslaki tuli voimaan. Tätä aiempi lainsäädäntö ei mahdollistanut isyyskanteen nostamista miestä vastaan ilman hänen suostumustaan, jos lapsi oli syntynyt avioliiton ulkopuolella. Mainitun isyyslain voimaantulossa (701/1975) oli säännös, jonka mukaan isyyskanne oli mahdollista nostaa vuoden 1975 isyyslain nojalla vain viisi vuotta lain voimaantulon jälkeen, eli 1.10.1981 asti. Tuo kanneoikeuden ajallista ulottuvuutta rajoittava säännös on sittemmin kumottu vuoden 2015 isyyslain yhteydessä. Vuoden 2015 isyyslaki tuli voimaan 1.1.2016, jonka jälkeen myös niin sanotut vanhat au-lapset ovat voineet nostaa isyyskanteen tuntemaansa miestä vastaan.

Oikeuskäytännössä on päädytty pitämään mahdollisena haudan avaamista kudosnäytteen ottamista varten, vaikka tämä mahdollisuus on laissa nimenomaisesti poissuljettu.⁶ Kysymys on tuomioistuimissa ollut nimenomaisen sääntelyn puuttuessa voimassa olevaan kansalliseen lainsäädäntöön, perustuslakiin ja Euroopan ihmisoikeussopimukseen liittyvästä tapauskohtaisesta punninnasta lapsella olevan intressin, vainajan lähiomaisten intressin ja yksityiselämän suojan sekä julkisen hautarauhan liittyvän intressin välillä.⁷

Korkein oikeus katsoi ennakkoratkaisussaan KKO:2021:88, että haudan avaamista koskevan vaatimuksen hylkääminen oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 5 §:n 2 momentin nojalla oli perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 10 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan kanssa. Haudan avaamista tutkittavan näytteen ottamista varten koskeva kielto jätettiin tapauksessa perustuslain vastaisena soveltamatta ja hauta voitiin avata kudosnäytteen ottamiseksi. Mainitussa ratkaisussa määrättiin näyte otettavaksi tuhkatun isäehdokkaan haudatuista vanhemmista, koska ei ollut selvitetty, että vanhemmat eivät olisi antaneet suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

Korkein oikeus piti selvänä, että tuomioistuimen lupaan perustuvassa näytteiden ottamisessa ei ollut kysymys puuttumisesta lainsäädännöllä suojattuun hautarauhaan. Hautarauha ei sen mukaan estänyt haudan luvallista avaamista eikä vainajan jäänteisiin kajoamista. Lääketieteelliseen tutkimukseen tarkoitettua kudosnäytteen ottamista vainajasta ei sen mukaan ollut syytä tarkastella hautarauhan rikkomisena. Yleisen edun osalta oli korkeimman oikeuden mukaan otettava huomioon, että vaikka hautarauha on periaatteessa ikuista, voidaan hautarauhaan käytännössä puuttua muun muassa haudan koskemattomuusaikojen puitteissa. Hautarauhan rikkomisena on rikoslain (39/1889) 17 luvun 12 §:ssä sanktioitu muun ohella haudan luvaton avaaminen tai sieltä ruumiin tai sen osan ottaminen.

On huomattava, että hautaustoimilaissa ei ole säännöksiä haudan avaamisesta tähän tarkoitukseen. Hautaustoimilain (457/2003) 2 §:n 2 momentin mukaan vainajan ruumista ja tuhkaa tulee käsitellä arvokkaalla ja vainajan muistoa kunnioittavalla tavalla. Hautaustoimilain 24 §:ssä on

⁶ Esimerkiksi KKO:2021:88 ja Helsingin HO 1.2.2018 nro 112.

⁷ Kainuun kärjäoikeus 7.5.2020 L 18/2373.

myös säännökset haudatun ruumiin tai tuhkan siirrosta. Sen mukaan haudattu ruumis tai tuhka saadaan erityisen painavista syistä aluehallintoviraston luvalla siirtää toiseen hautaan. Haudatun ruumiin siirtämiseen tarvittavasta terveydensuojeluviranomaisen luvasta säädetään erikseen terveydensuojeluasetuksen (1280/1994) 7 luvun 42 §:ssä. Kunnan terveydensuojeluviranomaisen on asetuksen 42 §:n 5 momentin mukaan oltava paikalla ruumista haudasta otettaessa ja uudelleen haudattaessa.

Haudatusta vainajasta on teknisesti mahdollista ottaa näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten. Näytteen ottamiseen haudatusta vainajasta tarvitaan kuitenkin erityisosaamista ja -välineistöä, koska haudatusta vainajasta tulee ottaa tutkimusta varten noin 10 senttimetrin pituinen pala reisiluuta. DNA:n eristämiseen luusta kuluu aikaa kahtena työpäivänä useita tunteja, kun taas esimerkiksi posken sisäpinnan sivelynäytteen eristämiseen kuluu aikaa noin 15 minuuttia. Tämä osaaminen on THL:ssä vain muutamalla henkilöllä.

Haudatusta vainajasta voidaan saada oikeusgeneettiseen tutkimukseen kelpaavaa luukudosta vuosikymmeniäkin kuoleman jälkeen. On kuitenkin myös mahdollista, että DNA:n hajoamisen vuoksi luukudoksesta ei saada käyttökelpoista DNA:ta. Luukudoksen ja DNA:n säilymiseen vaikuttavat mm. haudan maaperässä vallinneet olosuhteet. Näin ollen ei ole etukäteen mahdollista tietää (esimerkiksi hautaamisesta kuluneen ajan perusteella), onnistutaanko luukudoksesta tekemään oikeusgeneettinen tutkimus.

Otettaessa näytettä haudasta riskinä on se, että näyte tulee otetuksi väärästä henkilöstä. Kyseinen riski voi toteutua esimerkiksi silloin, jos kyseessä on sukuhauta, johon on haudattu useita eri henkilöitä. Routa liikuttaa luita, eivätkä vainajan luut välttämättä sijaitse juuri siinä kohdassa hautaa, johon vainaja on aikoinaan laskettu. Erityisen haastava tilanne voi olla silloin, kun sukuhautaan on haudattu henkilöt päällekkäin ja näyte tulisi saada alemmaksi haudatusta vainajasta.

Tuhkatusta henkilöstä ei ole mahdollista saada näytettä oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen. Vuonna 2011 Suomessa tuhkattiin kaikista kuolleista lähes 43 prosenttia. Vuonna 2022 sama prosenttiluku oli jo lähes 60.⁸ On huomattava, että hautaustapa eroaa alueellisesti ja myös uskontokunnittain. Esimerkiksi Helsingin alueella kaikista kuolleista tuhkattiin noin 87 prosenttia vuonna 2022. Ortodoksisen kirkon ja islamilaisen seurakunnan jäseniä ei lähtökohtaisesti tuhkata.

Kuolemansyyn selvittämisestä annetun valtioneuvoston asetuksen (948/1973) 22 a §:n 3 momentin mukaan hautausmaan ylläpitäjän on viipymättä hautauksen jälkeen ilmoitettava hautauksen ajasta ja hautausmaasta, johon vainaja on haudattu, Digi- ja väestötietovirastolle tai Ahvenanmaan valtionvirastolle. Jos vainaja on tuhkattu, krematorion ylläpitäjän on ilmoitettava, milloin ja missä vainaja tuhkattiin. Jos vainaja oli kuollessaan evankelisluterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsen, nämä ilmoitukset on kuitenkin tehtävä asianomaiselle seurakunnalle. DVV:lle ilmoitetaan siten niistä hautauksista, joissa vainaja ei ole kuulunut evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen seurakuntaan. Nämä ilmoitukset on aiemmin arkistoitu paikallisesti maistraateissa paperilla, mutta nykyisin käytössä on valtakunnallinen sähköinen arkisto. Tieto hautapaikasta tulisi olla saatavilla DVV:ltä silloin, kun hautausmaan ylläpitäjä on tehnyt asetuksen mukaisen ilmoituksen. Jos ilmoitusvelvollisuus on laiminlyöty, tietoa ei voida saada.

⁸ Suomen evankelis-luterilainen kirkko. [Hautaustoimi ja metsät 2022 -tilasto](#).

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu on edellä mainitulla tavalla muuttanut oikeustilaa. Oikeustilan ennakoitavuuteen ja oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä on perusteltua, että tämä soveltamiskäytännössä muotoutunut linjaus kirjataan lakiin. Samalla tulisi säätää muun muassa haudan avaamiseen ja näytteen ottamiseen liittyvästä menettelystä, toimivaltaisista viranomaisista, kustannusten korvaamisesta ja keinoista. On perusteltua, että näytteen ottaminen jo haudatusta vainajasta tulisi olla viimesijainen keino selvittää vanhemmuutta. Jos vainajasta on jo aiemmin otettu näyte tai tehty vanhemmuustutkimus, tulisi tätä aikaisempaa näytettä tai tutkimustulosta voida hyödyntää haudan avaamisen välttämiseksi.

2.2.6 Muuta

2.2.6.1 Tutkimusmääräyksen antaminen ja sen noudattamatta jättäminen

Kun tutkimus määrätään tehtäväksi elossa olevasta henkilöstä, määräyksen tehosteena käytetään uhkasakkoa. Tuomioistuimen on velvoitettava sen, jota määräys koskee, määrääjässä osoittamaan todistuksella, että hänestä on otettu tutkimusta varten tarvittava näyte. Kun määräys koskee alle 15-vuotiasta lasta, määräys asetetaan hänen lailliselle edustajalleen. Uhkasakkoa ei saa asettaa sille, josta näyte voidaan ottaa ainoastaan hänen suostumuksellaan. Todistuksen antaa näytteen ottamisesta vastuussa oleva terveydenhuollon ammattihenkilö tai vanhemmuuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettu Suomen edustustossa palveleva henkilö.

Jos velvoitettu on ilman laillista estettä jättänyt noudattamatta näytteen ottamista koskevaa määrystä, tuomioistuin voi tuomita hänet uhkasakkoon. Jos näytteen ottaminen on yhä tarpeen asian selvittämiseksi, tuomioistuin voi asettaa velvoitteen laiminlyönteelle uuden korkeamman uhkasakon. Jos on todennäköistä, ettei velvoitettu uhkasakosta huolimatta noudata näytteen ottamista koskevaa määrystä tai jos velvoitettu on ilman laillista estettä jättänyt noudattamatta näytteen ottamista koskevaa määrystä, tuomioistuin voi määrätä, että hänet on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tai hänen laillisen edustajan tahtoa. Näissä tilanteissa poliisi on velvollinen antamaan näytteen ottamiseen tuomista ja näytteen ottamista varten tarvittavaa virka-apua. Annettava virka-apu on tällä hetkellä käräjäoikeudelle maksullista.

Kaikissa tilanteissa lapsen ainoalla laillisella edustajalla, joka on usein lapsen huoltajana toimiva äiti, ei ole toimintakykyä järjestää näytteenottoa. Kyseessä on yleensä tilanne, jossa lapsi on sijoitettuna kodin ulkopuolelle, mutta huoltajuus on säilynyt vanhemmalla. Tuomioistuin on tällöin saattanut määrätä uhkasakon lastenvalvojalle, joka ei kuitenkaan missään tilanteessa toimi lapsen laillisena edustajana.

Peruslähdekohdat uhkasakon määrittämisestä ovat edelleen ajankohtaiset. Uhkasakon määrittäminen lastenvalvojalle on oikeudellisesti ongelmallinen käytäntö, koska lastenvalvoja ei voi toimia lapsen laillisena edustajana. Kyseessä on ensi sijassa lain tulkintaan liittyvä kysymys, jota ei kuitenkaan ole tarpeen ratkaista lakia muuttamalla. Uhkasakkolain (1113/1990) kanssa päällekkäinen sääntely on sen sijaan tarpeen poistaa tarpeettomana.

Poliisin virka-apua koskeva sääntely on ajantasainen. Tilanteessa, jossa vastahakoisesta tutkitavasta on olemassa aikaisempia tutkimustuloksia, näiden hyödyntämisen tulisi kuitenkin olla niin sanotun pienemmän haitan periaatteen mukaisesti ensisijaista poliisin virka-avun käyttämiseen nähden.

2.2.6.2 Näytteen ottaminen

Elossa olevasta otetaan tutkimusta varten solunäyte suun limakalvolta, jollei verinäytteen ottamiseen ole erityistä syytä. Vainajasta näyte otetaan saatavilla olevasta kudoksesta. Verinäytteen ottaa siihen tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon toimintayksikössä. Näyte suun limakalvolta voidaan ottaa myös lastenvalvojan tai vanhemmuuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun Suomen edustustossa palvelevan henkilön valvonnassa.

Ennen näytteen ottamista näytteenantajan on todistettava henkilöllisyytensä näytteenottajalle tai näytteenoton valvojalle. Soveltamiskäytännössä on kuitenkin toistuvasti ollut tilanteita, joissa henkilö on esittänyt näytteenottajalle esimerkiksi Kela-kortin, jolloin ei voida katsoa, että henkilöllisyys olisi luotettavasti todettu. Vanhemmuuslain nojalla annetussa asetuksessa (804/2022) on säännökset henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa. On johdonmukaista, että vastaavanlainen luettelo olisi käytettävissä myös oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia otettaessa. Tämä on tarpeen yhdenmukaisten käytäntöjen varmistamiseksi. Näyte tulee luonnollisesti voida ottaa ja tutkia myös tilanteissa, joissa henkilöllisyyttä ei ole voitu todeta henkilöllisyysasiakirjoista ja näyte otetaan henkilöllisyyden todentamista varten (VanL 29 §:n 2 momentin mukaiset tilanteet).

Harvakseltaan mutta toistuvasti on lisäksi ollut epäselvyyttä siitä, minkä tahon tulisi ottaa tuomioistuinten määräämien tutkimusten näytteitä. Terveyskeskukset ovat saattaneet kieltäytyä ottamasta näytteitä ja ovat ohjanneet henkilöt antamaan näytteitä lastenvalvojan luokse.

Lähtökohtana tulee olla, että henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksytyt asiakirjat ovat samat kaikissa vanhemmuuden vahvistamiseen liittyvissä menettelyissä. Sääntelyä tulee tarvittavin osin täydentää ja selkeyttää. Toisaalta oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittava näyte tulee voida ottaa myös tilanteessa, jossa näyte otetaan juuri siksi, että henkilöllä tai henkilöillä ei ole sellaisia asiakirjoja, joista henkilöllisyys voidaan luotettavasti todeta. Tällaisessa tilanteessa sovellettavasta menettelystä tulee säätää erikseen. Lisäksi oikeustilaa selkeyttävää sääntelyä tarvitaan sen täsmentämiseksi, mikä taho ottaa tuomioistuinten määräämien tutkimusten näytteet.

2.3 EU-oikeus ja Suomea sitovat kansainväliset velvoitteet

2.3.1 Yleistä

Vanhemmuuden määräytymistä koskevaa kansainvälistä sääntelyä on hyvin vähän, sillä perhe-elämää koskevat kysymykset perustuvat pitkälti kansallisesti määriteltäviin arvopohjaisiin ratkaisuihin. Euroopan unionin perheoikeutta koskeva toimivalta ei ulotu aineellisen perheoikeuden alueelle. Toistaiseksi ainoaksi jäänyt konkreettinen pyrkimys vanhemmuutta koskevan lainsäädännön pääperiaatteiden yhdenmukaistamiseksi on tehty Euroopan neuvostossa, jonka perheoikeuden asiantuntijakomitea valmisti luonnoksen suositukseksi lasten oikeuksista ja asemasta sekä vanhempainvastuusta vuosina 2010–2011. Suositus hyväksyttiin Euroopan neuvoston oikeudellisen yhteistyön johtokomiteassa vuonna 2011, mutta asiakirjaa ei ole hyväksytty Euroopan neuvoston ministerikomiteassa poliittisen yhteisymmärryksen puuttuessa.

2.3.2 Yhdistyneet kansakunnat

Suomi ratifioi vuonna 1991 Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 59 ja 60/1991), jonka 3 artiklan mukaan kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka

koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Yleissopimuksen 7 artiklan mukaan lapsi on rekisteröitävä heti syntymänsä jälkeen, ja hänellä on syntymästään lähtien oikeus nimeen ja kansalaisuuteen sekä mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan. Yleissopimuksen 8 artiklan mukaan lapsen oikeutta henkilöllisyyteen, kansalaisuuteen, nimeen ja sukulaisuussuhteisiin tulee kunnioittaa niin kuin lainsäädännössä niistä määrätään ilman, että niihin puututaan laittomasti. Yleissopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeus vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Suomi on myös sitoutunut yleissopimuksen kolmanteen valinnaiseen pöytäkirjaan valitusmenettelystä (SopS 4 ja 5/2016), joka mahdollistaa yksilövalitusten tekemisen yleissopimuksella perustetulle lapsen oikeuksien komitealle.

Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Komitea julkaisee yleiskommentteja sopimuksen artiklojen tulkinnasta. Komitea on antanut yleiskommentit muun muassa 3 artiklan ja 12 artiklan soveltamisesta: yleiskommentti nro 12 (2009) lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon.

Lisäksi Suomi on sitoutunut YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016), jonka 7 artiklan mukaan vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa, ja heidän näkemyksilleen on annettava asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsytyksensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi. Yleissopimuksen 23 artiklan mukaan sopimuspuolten tulee toteuttaa tehokkaat ja asianmukaiset toimet, joilla poistetaan vammaisiin henkilöihin kohdistuva syrjintä kaikissa avioliittoon, perheeseen, vanhemmuuteen ja henkilökohtaisiin suhteisiin liittyvissä asioissa yhdenvertaisesti muiden kanssa.

2.3.3 Euroopan neuvosto

Euroopan neuvosto on vuonna 1975 hyväksynyt yleissopimuksen avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten oikeudellisesta asemasta (ETS 85). Suomi ei ole allekirjoittanut sopimusta. Yleissopimusta pidetään yleisesti sisällöllisesti vanhentuneena.

Suomi on ratifioinut Euroopan ihmisoikeussopimuksen, jonka 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta eivätkä viranomaiset saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi kun laki sen sallii ja se on välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Sopimuksen 14 artiklan ja 12. pöytäkirjan mukaan yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet tulee taata ilman syrjintää mm. syntyperään katsomatta.

Suomi on myös ratifioinut uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan (SopS 79 ja 80/2002), jonka 16 artiklan mukaan perheellä on yhteiskunnan perusyksikkönä oikeus asianmukaiseen sosiaaliseen, oikeudelliseen ja taloudelliseen suojeluun sen täysipainoisen kehityksen turvaamiseksi.

Lisäksi Suomi on hyväksynyt lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 12 ja 13/2011), joka turvaa lasten menettelyllisiä oikeuksia heitä koskevia asioita

käsiteltäessä. Yleissopimuksen hyväksymiskirjan tallettamisen yhteydessä Suomi nimesi isyyden vahvistamista koskevat oikeudelliset menettelyt yhdeksi niistä oikeusviranomaisessa käsiteltävistä menettelyistä, joihin yleissopimusta sovelletaan.

2.3.4 Euroopan unioni

Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL 18.12.2000, C 364/1) 7 artiklassa suojataan jokaisen oikeutta siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan ja 17 artiklassa taataan jokaisen oikeus nauttia laillisesti hankkimastaan omaisuudesta sekä käyttää, luovuttaa ja testamentata sitä. Perusoikeuskirjan 21 artiklassa kielletään mm. syntyperään perustuva syrjintä ja 24 artiklassa taataan lapsen oikeus saada ilmaista vapaasti mielipiteensä, joka on hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti otettava huomioon häntä koskevissa asioissa. Sekä Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (EUVL 26.10.2012, C 326/47) 21 artiklan että perusoikeuskirjan 45 mukaan unionin kansalaisella on oikeus vapaasti liikkua ja oleskella jäsenvaltioiden alueella.

Euroopan unionilla ei ole toimivaltaa antaa säännöksiä aineellisen perheoikeuden sisällöstä, mutta sillä on toimivalta antaa säännöksiä jäsenvaltioiden rajat ylittävistä perhe-oikeudellisista asioista. Tällaisia säännöksiä ei ole vielä annettu, mutta Euroopan komissio on 7.12.2022 antanut ehdotuksen asetukseksi toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä vanhemmuusasioissa sekä eurooppalaisen vanhemmuustodistuksen käyttöön otosta EU-jäsenvaltioiden välillä (KOM(2022) 695 lopullinen, U 105/2022 vp). Ehdotuksen pääasiallisena tavoitteena on, että yhdessä EU-valtiossa vahvistettu vanhemmuus olisi tunnustettava muissa EU-valtioissa ilman erityistä menettelyä. Aloite sisältää myös ehdotuksen tuomioistuimen toimivaltaa ja sovellettavaa lakia koskeviksi säännöksiksi sekä eurooppalaisen vanhemmuustodistuksen käyttöönottamiseksi. Kyseessä on rajat ylittäviä tilanteita koskeva kansainvälisen yksityisoikeuden säännöksiä harmonisoiva ehdotus, jolla ei ole vaikutusta kansallisesti sovellettavan lain sisältöön. Aloitteella pyritään varmistamaan, että yhdessä EU-maassa vahvistettu lapsen ja vanhemman välinen oikeudellinen side tunnustetaan kaikkialla EU:ssa, jotta lapset säilyttävät oikeutensa rajat ylittävissä tilanteissa, erityisesti kun heidän perheensä matkustavat tai muuttavat EU:n sisällä. Ehdotuksen käsittely neuvoston työryhmässä on alkanut joulukuussa 2022 eikä asetuksen lopullisesta sisällöstä tai sen voimaantuloajankohdasta voida esittää vielä luotettavia arvioita.

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679 luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasetus), jäljempänä tietosuojasetus, on EU:n jäsenvaltioissa suoraan sovellettava säädös. Vanhemmuusasioissa tarkoitettu henkilötietojen käsittely kuuluu hallinnollisena menettelynä tietosuojasetuksen ja tietosuojalain (1050/2018) soveltamisalaan. Käsittelyn oikeusperusteena on tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohhta ja erityisten henkilötietoryhmien osalta 9 artiklan 2 kohdan c, f ja g alakohdat. Eräät tietosuojasetuksen säännökset mahdollistavat kansallisen liikkumavaran, jonka puitteissa voidaan antaa kansallisessa laissa täydentäviä tai tarkempia säännöksiä. Tietosuojasetuksen sallima kansallinen liikkumavara koskee erityisesti julkisen sektorin henkilötietojen käsittelyä, mutta jossain määrin myös yksityisen sektorin henkilötietojen käsittelyä. Kansallinen liikkumavara ei eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta velvoita jäsenvaltioita säätämään tietosuojasetusta täydentävää tai täsmentävää kansallista lainsäädäntöä, vaan asiasta päättäminen on jätetty kansallisen lainsäätäjän harkintaan. Lainsäädännön on täytettävä tietosuojasetuksen mukaisesti yleisen edun mukainen tavoite ja sen on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden. Ottaen huomioon, että tietosuojasetus on suoraan sovellettava säädös, kansallista liikkumavaraa on kuitenkin käytettävä rajoitetusti.

2.3.5 Pohjoismainen lainsäädäntöyhteistyö

Pohjoismaisessa lainsäädäntöyhteistyössä vahvistettiin vuonna 1979 periaatteet, jotka koskivat yhdessä Pohjoismaassa annetun isyysratkaisun tunnustamista toisessa Pohjoismaassa. Kansallinen laki pohjoismaisten isyysratkaisujen tunnustamisesta (352/1980) on voimassa olevaa lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan isyyslain 8 luvun kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvista säännöksistä riippumatta.

3 Tavoitteet

Esityksen yhtenä tavoitteena on edistää lapsen oikeutta tunkea vanhempansa ja mahdollistaa perhesuhteiden selvittäminen ja perhesuhteita koskevan tiedon rekisteröinti väestötietojärjestelmään myös sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen syntymään liittyvät olosuhteet ovat epäselvät tai tätä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen henkilöstä itsestään tai hänen perheestään johtumattomasta syystä.

Esityksen toisena tavoitteena on edistää lapsen oikeutta tunkea vanhempansa myös niissä tilanteissa, joissa lapsen otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut ja oikeudellinen suhde vanhempaan on mahdollista vahvistaa vain siten, että oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten voidaan viimesijaisena keinona ottaa näyte jo haudatusta vainajasta.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

4.1.1 Synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen

Esityksen keskeisenä sisältönä on mahdollistaa synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen tilanteessa, jossa äitiydestä ei ole saatavilla asiakirjanäyttöä tai sen luotettavuudesta ei saada riittävää selvitystä. Väestötietojärjestelmän julkista luotettavuutta korostava väestötietolain mukainen asiakirjanäyttövaatimus säilyisi lähtökohtaisesti ennallaan. Sitä ehdotetaan kuitenkin täydennettäväksi vanhemmuuslakiin sisältyvällä kohtuullisuusarviointia painottavalla sääntelyllä.

Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että vanhemmuuslakiin lisätään synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja vahvistamista koskevat säännökset ja lakia oikeusgeneettisistä isyystutkimuksista muutetaan tarpeellisin osin. Säännökset vastaisivat pääpiirteiltään isyyden selvittämistä ja vahvistamista koskevia säännöksiä. Tarkoituksena on, että synnyttäneen äidin äitiyttä koskeva sääntely olisi mahdollisimman yhdenmukainen isyyttä koskevan sääntelyn kanssa.

Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain soveltamisala ehdotetaan laajennettavaksi kattamaan myös oikeusgeneettiset tutkimukset, jotka tehdään synnyttäneen henkilön äitiyttä koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Tästä syystä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia ja sen nimikettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että isyystutkimuksen sijaan säädetään oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta.

Oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittava näyte ehdotetaan voitavan ottaa lastenvalvojan valvonnassa silloinkin, kun lapsi ei ole sen ikäinen tai niin kehittynyt, että hän kykenisi antamaan itse suostumuksen näytteen ottamiseen eikä hänellä ole myöskään huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta. Vanhemmuuslakia täydentävä säännös tulisi sovellettavaksi esimerkiksi tilanteessa, jossa maahanmuuttajaperheen lapsella ei ole väestötietojärjestelmään merkittyjä vanhempia puutteellisen asiakirjanäytön

vuoksi eikä hänellä siten ole usein myöskään huoltajia. Tällöin oikeusgeneettinen vanhemmuus-tutkimus tarvitaan juuri siksi, että lapsen otaksutut vanhemmat voidaan merkitä myös tämän oikeudellisiksi vanhemmiksi. Säännöksen tavoitteena on, että vanhemmuuskysymys saadaan ratkaistua viivytyksettä, eikä näytteenotto jää odottamaan huoltajan sijaisen määräämistä tilanteessa, jossa kaikki asianosaiset ovat yksimielisiä näytteen ottamisesta. Jos henkilö, jonka vanhemmuus on selvitettävänä, vastustaa näytteenottoa, näytettä ei ehdotuksen mukaan voisi ottaa. Tällöin tuomioistuimelta tulee hakea lapselle huoltajan sijaisen määräämistä toimenpidettä varten. Lapsen etu puoltaa sitä, että yksimielisessä tilanteessa lapsen vanhemmuus saadaan selvitettyä ja vahvistettua mahdollisimman nopeasti.

4.1.2 Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

Esityksessä ehdotetaan, että Digi- ja väestötietovirasto voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslaissa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti. Esityksen mukaan Digi- ja väestötietovirastolla olisi harkintavaltaa sen suhteen, onko oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tuloksesta huolimatta aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti.

4.1.3 Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen tai kumoaminen tuomioistuimessa

Lakiin ehdotetaan lisättäviksi säännökset myös synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tuomioistuimessa. Ehdotetut säännökset vastaavat pääperiaatteiltaan isyyden vahvistamista ja kumoamista koskevia säännöksiä.

Esityksen mukaan synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevan kanteen voi nostaa joko lapsi tai hänen puhevaltaansa käyttävä taho taikka henkilö, joka katsoo itse olevansa lapsen synnyttänyt äiti. Äitiyden kumoamista koskevan kanteen voi nostaa lapsen lisäksi lapsen synnyttänyt äiti tai se, jonka äitiys on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi lisäksi niistä edellytyksistä, joilla henkilö, joka katsoo olevansa lapsen synnyttänyt äiti sen henkilön sijasta, joka on jo vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, voisi nostaa kanteen äitiyden kumoamiseksi. Tämän tulisi saattaa todennäköiseksi, että aiempi äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle asiasta annettuihin väärin tietoihin. Toisena edellytyksenä on, että tuomioistuin arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukaista.

4.1.4 Suostumus tutkimuksen edellytyksenä

Esityksessä ehdotetaan, että näytteen ottaminen oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten perustuu myös jatkossa tutkittavan antamaan suostumukseen. Tästä poikkeuksena ovat nykyisin tavoin tilanteet, joissa näyte voidaan viime kädessä ottaa lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja otaksutusta toisesta vanhemmasta ilman näiden suostumusta.

Esityksessä ehdotetaan, että tutkittavia koskevaa etusijajärjestystä joustavoitetaan. Jos lapsen otaksutusta vanhemmasta ei voida saada näytettä esimerkiksi tämän kuoleman vuoksi, tuomioistuin voisi nykyistä joustavammin arvioida, kenestä lähisukulaisesta on tarkoituksenmukaisinta ottaa näyte tämän suostumuksella.

Tilanteessa, jossa tutkittavan isovanhempi tai muu lähisukulainen on kadonnut tai kuollut, ehdotetaan, ettei tämän oletettua suhtautumista oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen enää erikseen tutkittaisi, ellei tutkittava ole eläessään nimenomaisesti kieltänyt tutkimuksen te-

kemistä. Osoituksena kiellosta voidaan ehdotuksen mukaan pitää myös testamenttiin tai hoito-
tahtoon otettua nimenomaista ilmaisua asiasta. Esityksen tavoitteena on selkeyttää suostumus-
perusteen arvioimista silloin, kun tutkittava on kadonnut tai kuollut.

4.1.5 Tutkimus haudatusta vainajasta

Esityksessä ehdotetaan, että tuomioistuिन voi määrätä oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuk-
sen tehtäväksi myös haudatusta vainajasta. Lapsen oikeus tuntea alkuperänsä edellyttää, että
myös haudattua vainajaa voidaan tutkia.

Haudan avaaminen ja vainajan tutkiminen on tarkoitettu viimesijaiseksi keinoksi selvittää van-
hemmuus. Tämän vuoksi ehdotetaan, että tuomioistuिन voi määrätä tutkimukset tehtäväksi hau-
datusta vainajasta vain, jos vainajasta ei ole saatavilla aiempia tutkimustuloksia tai aiemmin
otettuja kudosnäytteitä. Lisäksi edellytyksenä on, että tutkimusta ei voida tehdä elävästä henki-
löstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkai-
semiseksi.

4.1.6 Aiemmat oikeusgeneettiset tutkimustulokset ja aiemmin otetut kudosnäytteet

Esityksessä ehdotetaan, että aiempien tutkimustulosten ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden
hyödyntämistä vanhemmuustutkimuksissa helpotetaan. Aiemmin otettuja tutkimustuloksia
voisi jatkossa käyttää myös silloin, kun tutkittava on elossa ja antaa tähän suostumuksensa. Tätä
ehdotetaan yhtäältä päällekkäisten tutkimusten välttämiseksi ja toisaalta vanhemmuuden selvit-
tämisen nopeuttamiseksi.

Lisäksi ehdotetaan nimenomaisten tiedonsaantisäännösten lisäämistä lakiin tilanteessa, jossa
tutkittava on kadonnut tai kuollut. Tuomioistuिन tai se, jolla on vanhemmuuslain nojalla oikeus
nostaa kanne vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi, voisi tiedustella aiempien tut-
kimustulosten ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden olemassaoloa. Aiempien tutkimustulosten
ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden hyödyntämisen merkitys korostuu tilanteessa, jossa tut-
kittava on haudattu tai tuhattu.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Taloudelliset vaikutukset

4.2.1.1 Vaikutukset valtion talouteen

Esitys liittyy vuoden 2024 talousarvioesitykseen ja on tarkoitettu käsiteltäväksi eduskunnassa
sen yhteydessä. Esitykseen liittyy talousarvioesityksessä kertaluonteinen lisämääräraha mo-
mentille 28.89.31. ja muut menot katetaan nykyisten määrärahojen puitteissa.

Vanhemmuuslain muuttamisesta aiheutuisi muutoksia Digi- ja väestötietoviraston asianhallin-
taan. Tästä koituu Digi- ja väestötietoviraston laatiman kustannusarvion mukaan noin 150 000
euron kertakustannus vuonna 2024. Synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamisen säädösperustaa
koskevan merkinnän lisäämisestä väestötietojärjestelmään aiheutuu Digi- ja väestötietoviraston
arvion mukaan lisäksi noin 20 000 euron suuruinen kertakustannus vuonna 2024. Edellä arvioi-
dut kustannukset kohdistuvat valtiovarainministeriön hallinnonalalle momentille 28. 30. 03.
Digi- ja väestötietoviraston toimintamenot (siirtomääräraha 2 v). Menoihin ei ehdoteta lisämää-
rää. Menot katetaan talousarvion mukaisten määrärahojen puitteissa. Ehdotettujen muutos-
ten ei ole arvioitu edellyttävän lisähenkilöresursseja Digi- ja väestötietovirastossa.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeusgenetiikkatiimistä saadun arvion mukaan vanhemmuuden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvien asiakirjojen uudistamistyöstä ja tilasto- ja rekisterimuutoksista aiheutuu laitokselle noin 30 000 euron kertakustannus. Kustannusten perusteita esitellään tarkemmin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimintaa koskevien viranomaisvaikutusten alla. Edellä arvioidut kustannukset kohdistuvat sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalle momentille 33. 03. 04. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimintamenot (siirtomääräraha 2 v).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeusgenetiikkatiimistä saadun arvion mukaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä ja siihen liittyvistä oikeusgeneettisistä vanhemmuustutkimuksista aiheutuvat kustannukset nousisivat hyvin maltillisesti. Laitos on arvioinut, että tarvittavien oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten lukumäärä lisääntyy noin 20–30:llä tutkimuskokonaisuudella, joiden yhteenlaskettu vuosittainen kustannus on noin 11 000–17 000 euroa vuodesta 2025 alkaen. Haudattua vainajaa koskevia tutkimuksia arvioidaan tehtävän noin 5–10, joiden yhteenlaskettu vuosittainen kustannus on noin 2 600–5 200 euroa vuodesta 2025 alkaen. Haudattua vainajaa koskevia oikeusgeneettisiä tutkimuksia koskeviin kustannuksiin on laskettu mukaan sekä ylimääräinen DNA:n eristämisestä luunäytteestä aiheutuva kustannus että varsinaisesta oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta aiheutuvat kulut. Nämä kustannukset kohdistuisivat oikeusministeriön hallinnonalalle momentille 25. 01. 20. Erityismenot (arviomääräraha). Nämä kustannukset katetaan nykyisten valtiontalouden kehyspäätösten ja valtion talousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

Ehdotettujen muutosten ei oleteta aiheuttavan lisähenkilöstön tarvetta Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella.

Ehdotuksella helpotetaan aiempien tutkimustulosten hyödyntämistä vanhemmuustutkimusasioissa myös silloin, kun tutkittava on elossa. Ehdotuksella on valtion taloutta säästäviä vähäisiä vaikutuksia, koska se vähentää päällekkäisten tutkimusten tekemistä. Taloudellisia vaikutuksia on tältä osin käytännössä vaikea arvioida ennakkoon euromääräisinä, koska se riippuu siitä, kuinka täysimääräisesti tuomioistuimet ja lastenvalvojat hyödyntävät mahdollisuutta määrätä tai tilata tutkimuksessa käytettäväksi tutkittavasta aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja.

Arvioidut kustannukset haudatun vainajan haudan avaamisesta, haudan ennallistamisesta ja luunäytteen ottamisesta olisivat vuosittain noin 5 000–10 000 euroa vuodesta 2025 alkaen. Tuomioistuinvirastolta saadun tiedon mukaan haudan avaamisen kustannukset voidaan maksaa haudan avanneelle taholle toimittamalla lasku käräjäoikeuteen ja maksamalla kulut käyttäen talousarviotiliä 25.01.20.3. muut erityismenot. Kootusti voidaan todeta, että ehdotuksesta mahdollistaa haudatun vainajan tutkiminen aiheutuu valtion taloudelle arvioitu vuosittainen noin 7 600–15 200 euron kokonaiskustannus vuodesta 2025 alkaen. Yhden luunäytteen tutkimisesta aiheutuu noin 1 240 euron lisäkustannus verrattuna muihin näytetyyppeihin.

Ehdotettujen muutosten ei ole todettu aiheuttavan lisähenkilöstön tarvetta tuomioistuimissa tai oikeusaputoimistoissa.

Uudistuksesta aiheutuu valtiolle tiedottamiseen ja kouluttamiseen liittyviä kustannuksia, jotka voidaan kattaa tiedottamiseen ja kouluttamiseen osallistuvien viranomaisten toimintamenoista. Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa sosiaali- ja terveysalan tiedottamisesta ja kouluttamisesta ja oikeusministeriö vastaa oikeusalan tiedottamisesta ja kouluttamisesta.

Kokonaisuutena arvioidaan, että esityksen sisältämien ehdotusten toteuttamisesta aiheutuisi valtiontaloudelle 200 000 euron kertaluontoiset kustannukset vuonna 2024 ja noin 19 000–32 000

euron vuosittaiset kustannukset vuodesta 2025 alkaen. Kustannukset katetaan julkisen talouden suunnitelmien ja valtiontalousarvioiden mukaisten määrärahojen puitteissa.

4.2.1.2 Vaikutukset hyvinvointialueiden ja Ahvenanmaan sosiaali- ja terveysalan toimijoiden talouteen

Kokonaisuutena arvioiden esitettyjen ehdotusten vaikutukset hyvinvointialueiden ja Ahvenanmaan sosiaali- ja terveysalan toimijoille ovat vähäisiä. Ehdotuksella ei arvioida olevan merkittävää vaikutusta niiden henkilöresursseihin.

Esityksellä ei arvioida olevan henkilötyövuosivaikutuksia lastenvalvojille. Ehdotuksen on arvioitu jonkin verran säästävän lastenvalvojan työtä, koska se sujuvoittaa ja selkeyttää nykyisiä toimintakäytäntöjä.

Esityksestä aiheutuu tarve muuttaa vanhemmuuden selvittämistä ja vahvistamista koskevat lomakekaavat ja lomakkeet niiltä osin kuin asiakirjoihin tulee muutoksia. Lomakekaavojen suunnittelutyöstä vastaa Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, mutta lomakekaavoja vastaavat sähköiset lomakkeet on toteutettu yksityisten järjestelmätoimittajien toimesta. Sähköisten lomakkeiden päivittämisestä koituu hyvinvointialueille ja Ahvenanmaan sosiaali- ja terveysalan toimijoille vuoteen 2024 kohdistuva kustannus, joka vaihtelee riippuen järjestelmästä ja järjestelmän toimittajasta. Järjestelmätoimittajilta saatujen tietojen perusteella vanhemmuuslain yhteydessä toteutetun lomakeuudistuksen kustannukset hyvinvointialueille olivat yhteensä 70 000 euroa. Oikeusministeriö ja Terveys- ja hyvinvoinnin laitos ovat yhteistyössä arvioineet, että ehdotuksesta johtuvat muutokset olisivat laajuudeltaan enintään 50 prosenttia vanhemmuuslain yhteydessä tehdyistä muutoksista. Näin ollen oikeusministeriön ja Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen arvio on, että ehdotuksen määräaikainen (kerta)kustannus hyvinvointialueille (momen- tille 28.89.31) on yhteensä 35 000 euroa vuonna 2024.

Luunäytteen ottaminen haudatusta vainajasta olisi uusi tehtävä hyvinvointialueille ja Ahvenanmaan sosiaali- ja terveysalan toimijoille. Ottaen kuitenkin huomioon näytetyypin arvioidut vähäiset lukumäärät vuositasona, ehdotuksella ei arvioida olevan henkilötyövuosivaikutuksia.

4.2.1.3 Vaikutukset elinkeinoelämälle ja kotitalouksille

Ehdotuksella ei ole juurikaan vaikutuksia elinkeinoelämälle. Ehdotuksista aiheutuva lomakeuudistus työllistää vuonna 2024 myös yksityisiä järjestelmätoimittajia, jotka toteuttavat Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen suunnittelemat lomakkeet yhteensopiviksi hyvinvointialueiden tietojärjestelmien kanssa hyvinvointialueiden kanssa tehtävien sopimusten perusteella.

Siltä osin kuin seurakunnat käyttävät yksityisiä maansiirtourakoitsijoita haudatun vainajan haudan avaamiseen ja ennallistamiseen, ehdotus työllistää myös yksityisiä maansiirtourakoitsijoita vuodesta 2025 alkaen. Käytännössä tämä koskisi yksityisillä hautausmailla sijaitsevia hautoja. Ottaen huomioon haudattua vainajaa koskevien tapausten arvioitu vähäinen lukumäärä, vaikutukset jäävät hyvin vähäisiksi.

Siltä osin kuin on kyse lastenvalvojan tilaamista tai tuomioistuimien määräämistä synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseksi tehtävistä oikeusgeneettisistä tutkimuksista, näistä aiheutuvat kustannukset tulisivat valtion korvattavaksi. Ehdotuksella vähennetään kotitalouksille vanhemmuustutkimuksista aiheutuvia kustannuksia.

4.2.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

4.2.2.1 Vaikutukset Digi- ja väestötietoviraston toimintaan

Ehdotuksella on Digi- ja väestötietoviraston työmäärää lisääviä vaikutuksia. Digi- ja väestötietoviraston työmäärää lisääisivät jatkossa synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevien hallintopäätösten valmistelu. Ehdotuksen mukaan Digi- ja väestötietovirasto voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslaissa säädetyllä tavalla, eikä ole aihetta epäillä, että henkilö on synnyttänyt äiti. Toisaalta jo nykyisellään Digi- ja väestötietoviraston kansainvälisten asioiden rekisteröintipuolella tutkitaan samoja tapauksia väestötietojärjestelmää koskevan sääntelykokonaisuuden nojalla.

Virasto on arvioinut, että synnyttäneen äidin äitiyksiä vahvistettaisiin vuositasolla enintään muutamia kymmeniä. Vaikka siirtymävaiheessa on oletettavaa, että määrät voivat olla hetkellisesti korkeammat, niiden arvioidaan tasaantuvan nopeasti arvioituun kokoluokkaan. Arvioitu lukumäärä on joka tapauksessa matala suhteutettuna vanhemmuusasioiden kokonaislukumäärään, joten ehdotuksella ei arvioida olevan virastolle henkilötyövuosivaikutuksia.

Ehdotuksesta aiheutuisi muutoksia Digi- ja väestötietoviraston asianhallintaan. Digi- ja väestötietovirasto on alustavasti arvioinut, että sen asianhallintaan liittyvistä tehtävätyyppimuutoksista aiheutuvat kustannukset olisivat noin 150 000 euroa. Lopullinen arvio riippuu siitä, tullaanko väestötietojärjestelmässä erottelemään rekisteröity ja vahvistettu synnyttänyt äiti toisistaan. Mikäli äitiys erotettaisiin väestötietojärjestelmässä sen mukaan, onko kyseessä rekisteröity äitiys tai vahvistettu äitiys, tarkoittaisi tämä lisäksi noin 20 000 euron kertakustannusta. Koska synnyttäneen äidin äitiyttä ei tunnustettaisi, ehdotuksella ei ole vaikutuksia Digi- ja väestötietoviraston ennakkotunnustamistietojärjestelmään.

Esityksellä mahdollistetaan lisäksi haudatun vainajan tutkiminen. Ehdotuksen mukaan kyseisen hautausmaan selvittäminen kuuluu kantajan vastuulle. Tämän ennakoitaan lisäävän yksittäisiä tiedusteluyhteydenottoja Digi- ja väestötietovirastoon, koska virasto ylläpitää hautapaikkarekisteriä niiden vainajien osalta, jotka eivät ole kuollessaan kuuluneet evankelisluterilaiseen tai ortodoksiseen kirkkoon. Ehdotuksella ei kuitenkaan muuteta hautapaikkarekisterisääntelyä, eikä sillä ole siten vaikutuksia hautapaikkarekisteriin.

4.2.2.2 Vaikutukset viranomaisiin Ahvenanmaalla

Lapsen oikeudelliseen asemaan ja perhesuhteisiin, väestökirjanpitoon, oikeuslääketieteellisiin tutkimuksiin ja lainkäyttöön liittyvä sääntely kuuluu Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 7, 23 ja 29 kohdan ja 29 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan valtakunnan lainsäädäntövaltaan. Saman lain 18 §:n 1, 4, 12 ja 13 kohdan mukaan maakunnan hallitusta sekä sen alaisia viranomaisia ja laitoksia, kuntien hallintoa ja niiden viranhaltijoita, terveyden- ja sairaanhoitoa sekä sosiaalihuoltoa koskeva lainsäädäntövalta kuuluu Ahvenanmaan maakunnalle. Hautaus-toimen osalta muuta kuin polttohautausta koskeva lainsäädäntövalta on valtakunnalla (18 §:n 12 kohta). Edellä todettu toimivaltaa koskeva sääntely on sovitettavissa yhteen siten, että eri viranomaisten tehtävien aineellisesta sisällöstä voidaan säätää tavallisella valtakunnan lailla siltä osin, kun asia kuuluu valtakunnan lainsäädäntövaltaan, mutta asiassa tulee ottaa huomioon se, että terveyden- ja sairaanhoidon järjestämistä ja organisointia koskeva sääntely kuuluu Ahvenanmaan maakunnan lainsäädäntövallan alaan.

Niitä vanhemmuuslaissa säädettyjä tehtäviä, jotka on säädetty Digi- ja väestötietovirastolle, hoitaa Ahvenanmaalla vanhemmuuslain 30 §:n nojalla Ahvenanmaan valtionvirasto valtion virastona. Lainsäädäntövalta kuuluu tältä osin sekä lain aineellisen sisällön että toiminnan organisoinnin osalta valtakunnan lainsäädännön alaan.

Vanhemmuuslain 8 §:ssä on erityinen soveltamisohje niitä vanhemmuuslaissa säädettyjä tehtäviä varten, joiden osalta tehtävä on säädetty hyvinvointialueen tehtäväksi muualla kuin Ahvenanmaalla. Näiden tehtävien osalta ehdotetaan pysytettäväksi aiempi oikeustila, joka osoittaa toimintavelvollisuuden Ahvenanmaan kunnille. Perustuslakivaliokunta ei ole vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä nähnyt perustuslain näkökulmasta estettä tällaiselle sääntelylle (PeVL 18/2022 vp, kappale 8 ja PeVL 26/2022 vp). Oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevassa lakiehdotuksessa toimintavelvollisuus on jo voimassa olevan lainsäädännön mukaan osoitettu terveydenhuollon toimintayksikölle eikä hyvinvointialueelle jättäen terveydenhuollon toimintayksikön tarkemman määrittelyn terveydenhuollon järjestämistä koskevan lainsäädännön varaan. Tämä sääntelymalli ehdotetaan säilytettäväksi myös jatkossa. Tällä sääntelymallilla pyritään välttämään se, että valtakunnan lainsäädännössä otettaisiin kantaa siihen, miten terveyden- ja sairaanhoidon palvelut on Ahvenanmaalla järjestetty.

Perustuslakivaliokunta on muun muassa vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä kiinnittänyt huomiota siihen, että Ahvenanmaan itsehallinnon kannalta asianmukaisempaa olisi säätää eri viranomaisten toimivallan jakautumista koskevat tarpeelliset muutokset Ahvenanmaan itsehallintolakiin (PeVL 18/2022 vp, kappale 9). Oikeusministeriössä on vireillä hanke Ahvenanmaan itsehallintolain 30 §:n muuttamiseksi maakunnan terveydenhuollon valtakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvista toimivaltuuksista, mutta asian valmistelu on vielä kesken.

4.2.2.3 Vaikutukset Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen toimintaan

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on arvioinut, että lakimuutoksen seurauksena tulee uudistaa vanhemmuuden selvittämiseen, vahvistamiseen ja kumoamiseen liittyviä asiakirjoja. Asiakirja-uudistuksen arvioidaan olevan hieman kevyempi kuin vanhemmuuslain säätämisen yhteydessä toteutettu lomakeuudistus.

Työhön kuuluu asiakirjan sisällön uudistaminen yhteistyössä muiden asiantuntijatahojen kanssa, terminologinen työ, asiakirjarakenteisiin liittyvät tietomäärittelyt ja palvelutuotannon toiminnalliset määrittelyt, juridinen valmistelutuki, sähköisen asiakirjapohjien valmistelu niiden toimijoiden käyttöön, joilla ei ole käytössään kaupallista järjestelmää, selvittämisprosessin sekä prosessin eri vaiheisiin tarvittavien asiakirjojen kuvaus Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen verkkosivuilla ja muut tarvittavat hankinnat (muun muassa käännöskulut).

Lainsäädäntömuutoksesta seuraa myös tilasto- ja rekisterimuutoksia Lapsen elatus ja huolto sekä vanhemmuuden selvittäminen –tilastoon. Tästä ei arvioida aiheutuvan juurikaan lisäkustannuksia.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle ohjautuvat jatkossa analysoitavaksi myös ne oikeusgeneettiset vanhemmuustutkimukset, jotka aiheutuvat synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä. Toisaalta Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on jo voimassa olevan lain aikana suorittanut oikeusgeneettisiä äitiystutkimuksia tilanteissa, joissa väestötietolakiin liittyvä sääntelykokonaisuus on mahdollistanut äitiyden merkitsemisen väestötietojärjestelmään. Laitos on arvioinut, että tarvittavien uusien oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten lukumäärä lisääntyy noin 20–30:llä tutkimuskokonaisuudella, joiden yhteenlaskettu vuosittainen kustannus on noin 11 000–17 000 euroa. On huomattava, että jos selvitetään samalla kertaa sekä synnyttäneen äidin

äitiyttä että isyyttä, kaksinkertaisia kustannuksia ei synny. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos antaisi samasta tutkimuksesta lausunnon koskien sekä äitiyttä että isyyttä.

Ehdotuksella lisätä nimenomainen tiedonsaantisäännös siitä, onko kadonneesta tai kuolleesta tutkittavasta saatavilla aiemmin saatuja tutkimustuloksia, on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työmäärää lisäävä vaikutus. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen on tiedusteltava asiaa tutkimuksen tekijältä eli Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta. Jo nykyisellään tuomioistuin voi tiedustella aiempien tutkimustulosten olemassaoloa. Tätä mahdollisuutta tuomioistuimet ovat käyttäneet kuitenkin vain harvoin. Ehdotuksen mukaan myös sillä, jolla on vanhemmuuslain nojalla oikeus nostaa kanne vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi, on jatkossa oikeus saada tieto kadonneen tai kuolleen tutkittavan aiemmista tutkimustuloksista. Myös tuomioistuimelle ehdotettu velvoite pyytää tutkimuksen tekijältä tietoa aiemmista tutkimuksista ennen kuin se voi pyytää poliisilta virka-apua pakoilevan tutkittavan saattamisesta näytteenottoon, voi lisätä vähäisesti Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työtä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta saadun tiedon mukaan tiedusteluihin vastaisivat myös jatkossa oikeusgenetiikka-tiimin tutkijat, eikä se katso, että mainitusta tiedonsaantioikeudesta aiheutuisi tarve uusille henkilöresursseille.

Ehdotus mahdollistaa aiempien tutkimustulosten hyödyntäminen silloin, kun tutkittava on elossa, on uusi. Toisaalta jo nykyisellään lastenvalvojat ovat tehneet tiivistä yhteistyötä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa ja hyödyntäneet tiedossaan olevia aiempia tutkimustuloksia. Ehdotuksella ei siten katsota olevan työmäärää vähentäviä tai lisääviä vaikutuksia.

Lausunto siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, ehdotetaan koskemaan myös haudattuja vainajia, ja toisaalta sitä voitaisiin pyytää myös muiden lähisukulaisten tutkimisesta nykyistä joustavammin. Lausuntoja annetaan keskimäärin 8–10 vuodessa, eikä määrän oleteta kasvavan merkittävästi. Ehdotuksen mukaan lausunnon pyytäjän tulisi ottaa ennen lausunnon pyytämistä yhteyttä tutkimuksen tekijään, minkä arvioidaan säästävän Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen aikaa lisäselvityspyyntöjen tekemiseltä.

Haudattua vainajaa koskevasta ehdotuksesta ei aiheudu muutostarpeita Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen omiin tietojärjestelmiin eikä todennäköisesti myöskään lomakkeisiin, koska näytteenottoasiakirjassa on jo kudoksenäytevaihtoehto. Varovaisen arvion mukaan luunäytteitä tutkittaisiin noin 5–10 vuodessa. Lukumäärän ei arvioida nousevan merkittävästi, koska ehdotetussa lainsäädännössä haudatun vainajan tutkiminen on tarkoitettu viimesijaiseksi keinoksi selvittää vanhemmuus. DNA:n eristämisestä luunäytteestä aiheutuu 240 euron lisäkustannus per luunäyte.

Uudistuksen arvioidaan myös lisäävän Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen neuvontatehtäviä. Edellä oleva huomioiden ehdotuksella ei oleteta olevan merkittäviä vaikutuksia laitoksen henkilöstöresursseihin, vaikka sillä on työmäärää lisääviä vaikutuksia.

4.2.2.4 Vaikutukset lastenvalvojen toimintaan

Esityksellä on merkittäviä vaikutuksia hyvinvointialueiden ja erityisesti lastenvalvojen toimintaan. Merkittävin vaikutus johtuu siitä, että lastenvalvojan vanhemmuuden selvittämistä koskeva toimivalta laajennetaan koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä. On mahdollista, että etenkin siirtymävaiheessa synnyttäneen äidin äitiyttä koskevia tapauksia tulee enenevissä määrin selvitettäväksi. Toisaalta uusilla synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja vahvistamista koskevilla menettelysäännöksillä on synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä

koskeva sujuvoittava vaikutus. Jo nykyisellään lastenvalvojille ohjautuu epäselviä äitiystilanteita. Näiden asioiden käsittely vie nykyisellään paljon aikaa, koska ratkaisuja joudutaan pohtimaan tilannekohtaisesti.

Tilanteessa, jossa lapsella ei ole lainkaan vanhempaa tai huoltajaa puutteellisen asiakirjanäytön vuoksi eikä lapsi pysty iän tai kypsyysvuoksi edustamaan itseään, lastenvalvoja voi ehdotuksen mukaan tietyin edellytyksin ottaa valvonnassaan näytteen vanhemmuustutkimusta varten ilman, että asiassa tulisi hakea lapselle erikseen tuomioistuimelta huoltajan sijaista. Ehdotuksella on lastenvalvojan työtä tältä osin selkeyttävä ja vanhemmuuden selvittämismenettelyä nopeuttava vaikutus. Ehdotus vähentää, sujuvoittaa ja selkeyttää lastenvalvojan työtä.

Esityksessä ehdotetaan tuotavaksi lain tasolle nykyinen käytäntö siitä, että lastenvalvoja voisi käyttää elossa olevan tutkittavan suostumuksella tästä aiemmin otettujen vanhemmuustutkimusten tuloksia. Merkittävin aiempien oikeusgeneettisten tutkimustulosten käyttäjä tulee jatkossakin olemaan lastenvalvoja, jolloin lastenvalvojan luona säästyy aikaa, kun uusia näytteitä ei oteta, eikä uusia näytteenottoasiakirjoja laadita.

Haudatun vainajan tutkimisen ei ennakoita vaikuttavan lastenvalvojan työmäärään, koska valtaosassa tapauksia on kyse aikuisen lapsen vanhemmuuden selvittämisestä, joka ei kuulu lastenvalvojan toimivaltaan. On mahdollista, että lastenvalvojille ohjautuu aiheesta jonkin verran kyselyjä, mutta pääasiallisesti neuvontapyyntöjen arvioidaan ohjautuvan Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselle.

Edellä todettu kokonaisuutena arvioiden ehdotuksesta ei aiheudu henkilötövuosivaikutuksia lastenvalvojille.

4.2.2.5 Vaikutukset terveydenhuollon toiminnalle

Koska synnyttäneen äidin äitiyttä ei tunnustettaisi, ehdotuksella ei arvioida olevan suoria vaikutuksia neuvoloiden toimintaan tai niiden työmäärään. Epäselvät äitiyskysymykset ohjattaisiin nykyisin tavoin lastenvalvojalle. Esimerkiksi tilanteessa, jossa synnyttävän äidin henkilöllisyydestä ei ole puutteellisten henkilöllisyysasiakirjojen vuoksi selvyyttä, neuvola ei voisi jatkossakaan ottaa vastaan vanhemmuuden tunnustamista, vaan sen tulee ohjata asia lastenvalvojalle.

Ehdotuksella on myös terveydenhuollon toimijoiden työmäärää lisäävä vaikutus siltä osin kuin on kyse aiemmin otettujen kudoksenäytteiden tiedustelumahdollisuudesta. Hyvinvointialueilla on vaihtelevia käytäntöjä vastauksen antamisessa, joita ehdotuksella pyritään selvittämään ja yhdenmukaistamaan. Käytännössä hyödynnettävät näytteet sijaitsevat hyvinvointialueiden patologian yksiköiden hallussa, joilla arvioidaan jo olevan varsin hyvä kokemus ja asiantuntemus tietojen antamisesta. On arvioitu, että näytteitä koskevat selvityspyynnöt ohjautuisivat yksikön johdon käsiteltäviksi. Näytteen lähettämisestä vastaisi avustava henkilöstö. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on arvioinut, että kuolleiden kudoksenäytteistä saatuja tuloksia tullaan uusiokäyttämään vuosittain noin viidessä tapauksessa. Työmäärää lisäävä vaikutus olisi tältä osin vähäinen.

Aiempien tutkimustulosten ja kudoksenäytteiden käytön arvioidaan vähentävän kuitenkin päällekkäisten näytteiden ottamista terveydenhuollossa silloin, kun uusi näyte tulisi ottaa tuomioistuimen määräyksellä terveyskeskuksessa tai haudatusta vainajasta. Ehdotuksella säästetään terveydenhuollon resursseja, kun uutta näytteenottoa ei tarvita. On vaikea arvioida, kuinka laajalti tuomioistuimet tulevat hyödyntämään mahdollisuutta määrätä tutkimuksessa käytettäväksi elävästä henkilöstä aiemmin otettuja tutkimustuloksia. On lisäksi epätodennäköistä, että aiempia tutkimustuloksia olisi käytettävissä kaikista tutkittavista kyseisessä tapauksessa.

Haudatun vainajan tutkimuksen sallimisella on vähäisesti terveydenhuollon työmäärää lisäävä vaikutus. Luunäytteen ottaisi sellainen laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö, jolla on tarvittava osaaminen. Näytteen voisi ottaa paitsi lääkäri, myös muu tarvittavan osaamisen omaava laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Varovaisten arvioiden mukaan luunäytteitä otettaisiin vuosittain noin 5–10 kappaletta.

4.2.2.6 Vaikutukset tuomioistuinlaitoksen toimintaan

Ehdotettu mahdollisuus vahvistaa synnyttäneen äidin äitiys lisää uutena kannetyypinä jonkin verran tuomioistuimen työtä. Toisaalta tuomioistuin on jo nyt vahvistanut synnyttäneen äidin äitiyksiä nimenomaisten säännösten puuttuessa. On oletettavaa, että selkeytetty sääntely nostaa mahdollisten tapausten lukumäärää yksittäisillä tapauksilla. Toisaalta on arvioitu, että Digi- ja väestövirastolle ehdotettu uusi toimivalta vahvistaa synnyttäneen äidin äitiys osaltaan vähentää tarvetta viedä asia tuomioistuimen ratkaistavaksi. Myös huoltajan sijaisia koskevien hakemusten arvioidaan vähenevän, koska ehdotuksen mukaan näyte voidaan tietyin edellytyksin ottaa lastenvalvojan luona ilman, että lapselle tulee hakea tuomioistuimelta huoltajan sijaisen määräämistä. Näistä syistä ehdotuksen kokonaisvaikutukset tuomioistuinlaitoksen toimintaan arvioidaan jäävän vähäisiksi.

Vanhempana itseään pitävän henkilön mahdollisuus nostaa äitiyden kumoamista koskeva kanne olisi uusi. Kun ottaa huomioon isyyden ja toisen äitiyden kumoamiskanteiden vuosittaisen vähäisen lukumäärän, uutta kannemahdollisuutta arvioidaan käytettävän erittäin harvoin ja vähemmän kuin kerran vuodessa. Kannetyypin arvioidaan olevan huomattavasti harvinaisempi kuin isyyden tai toisen äitiyden kumoamista koskevien kanteiden. Näin ollen vaikutukset tuomioistuimessa käsiteltäviin asioihin ovat hyvin vähäiset.

Esityksen mukaan tuomioistuin voi antaa määräykset haudan avaamiseksi ja kudosnäytteen ottamiseksi. Tämä on tarkoitettu viimesijaiseksi keinoksi ratkaista vanhemmuuskysymys. Jo voimassa olevan lainsäädännön aikana tuomioistuimet ovat yksittäisissä tapauksissa määränneet tutkimuksen tehtäväksi haudatusta vainajasta. Näiden asiatyyppien arvioidaan jatkossakin jäävän harvinaisiksi.

Nykyistä laajempi mahdollisuus tiedustella aiempien tutkimustulosten ja kudosnäytteiden olemassaoloa lisää jonkin verran työtä tuomioistuimissa.

4.2.2.7 Vaikutukset poliisin toimintaan

Ehdotettu tuomioistuimelle asetettu velvollisuus tiedustella tutkimusentekijältä aiempia tutkimustuloksia ennen kuin se voi pyytää virka-apua poliisilta näytteen ottamiseen tuomista ja näytteen ottamista varten, on omiaan vähentämään poliisin työmäärää. Kyseessä arvioidaan olevan hyvin vähäinen vaikutus, eikä sillä arvioida olevan vaikutusta henkilötövuosiin.

4.2.2.8 Vaikutukset seurakuntiin

Ehdotuksella on seurakuntien työmäärää jonkin verran lisääviä vaikutuksia. Ehdotuksessa mahdollistetaan kudosnäytteen ottaminen haudatusta vainajasta. On arvioitu, että haudattuja vainajia koskevia tutkimuksia tehtäisiin vuositasolla 5–10 kappaletta. Tarkoituksena on, että haudan avaaminen toteutetaan yhteistyössä seurakunnan kanssa. Jo voimassa olevan lainsäädännön aikana hautoja on yksittäistapauksissa avattu yhteistyössä seurakuntien kanssa.

Tuomioistuimen on ehdotuksen mukaan kuultava hautausmaan ylläpitäjää ennen kuin se voi antaa 8 a §:n mukaisen määräyksen. Kyseisen hautausmaan selvittäminen jäisi kuitenkin kanta-jan vastuulle. On arvioitu, että seurakuntiin voi ohjautua yksittäisiä kantajien tekemiä tieduste-luita koskien hautapaikan sijaintia. Tästä ei kuitenkaan aiheutuisi tietojärjestelmämuutoksia seurakunnille. Seurakunnilla ja seurakuntayhtymillä on Kirjuri-jäsentietojärjestelmä, johon tie-dot merkitään seurakuntien jäsenten osalta. Yksityiskohtaisemman tiedon hautapaikan sijain-nista saa hautausmaata ylläpitävän seurakunnan hautarekisteristä. Hautausmaasta on olemassa kirkkojärjestyksen 17 luvun 5 §:n mukainen hautakartta, jonka perusteella voi paikallistaa hau-dan tarkan sijainnin.

Haudan avaaminen ja haudan entisöinti jäisi seurakunnan vastuulle. Lähtökohtaisesti seura-kunta avaa haudan vain vainajan hautaamista varten. Tämä työ on hautausoimilain, kirkkolain (1054/1993) ja seurakunnan hautausoimen ohjesäännön toimeenpanoa eikä siihen vaadita seu-rakunnalta erillistä päätöksentekoa. Jos haudan avaaminen näytteenottoa varten tapahtuu tuo-mioistuimen päätöksellä, silloinkaan ei tarvita erillistä päätöksentekoa, vaan kysymyksessä on seurakunnan tai seurakuntayhtymän näkökulmasta toimeenpanoa koskeva tehtävä. Seurakun-nasta riippuu, hoitaisiko seurakunta tehtävän itse vai ostopalveluna.

4.2.2.9 Vaikutukset oikeusaputoimistoihin

Synnyttäneen äidin äitiyttä koskevat tapaukset voidaan jatkossa pääsääntöisesti hoitaa lasten-valvojan toimesta, joten näihin perhe ei tarvitse avustajaa, jos lapsi on alaikäinen. Lastenvalvoja ei hoida täysi-ikäisen lapsen asioita, jos otaksuttu vanhempi on kuollut, joten erityisesti hauda-tuja vainajia koskevia asioita saattaa kohdistua myös oikeusaputoimistoihin. Näiden tapausten lukumäärä arvioidaan kuitenkin niin vähäiseksi, että ehdotuksilla ei olisi vaikutusta oikeusapu-toimistojen työmäärään siinä määrin, että sillä olisi vaikutusta henkilöstöresursseihin.

4.2.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

4.2.3.1 Vaikutukset lapsiin ja perheisiin

Esityksen keskeiset vaikutukset kohdistuvat lapsiin. Esityksellä edistetään lapsen oikeutta tun-tea alkuperänsä ja suojataan lapsen etua ja yhdenvertaisuutta eri perherakenteissa YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa edellytetyllä tavalla. Vaikutukset kohdistuvat lapsiin sekä suo-raan että välillisesti vanhemmuuden selvittämis- ja vahvistamisenmenettelyihin kohdistuvien vai-kutusten kautta.

Esityksen merkittävin muutos voimassaolevaan oikeustilaan koskee synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen ja vahvistamisen mahdollistamista tilanteessa, jossa lapsen syntymään liittyvät olosuhteet ovat epäselvät tai tätä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen hänen perheestään johtumattomasta syystä. Ehdotetun sääntelykokonaisuuden johdosta synnyttäneen äidin äitiys voidaan selvittää DNA-tutkimuksella ja lapselle vahvistaa äiti rekisteriviranomaisen päätök-sellä. Ehdotuksen vaikutusten arvioidaan kohdistuvan erityisesti maahanmuuttaja- ja pakolais-lapsiin sekä heidän perheisiinsä yhdenvertaisuutta edistävästi. Erityisesti silloin, kun alaikäi-sellä lapsella ei ole väestötietojärjestelmässä merkittynä lainkaan oikeudellista vanhempaa tai huoltajaa, vaikutusten arvioidaan kohdistuvan oikeudellisesti erityisen haavoittuvassa asemassa olevaan lapsiryhmään. Esityksessä on kuitenkin arvioitu, että valtaosalla näistä lapsista on tosi-asiallisesti heistä huolehtiva vanhempi tai kaksi vanhempaa, vaikka lapsi-vanhempi-suhdetta osoittavat väestötietomerkinnot puuttuvat. Ehdotuksen tarkoituksena on ennen kaikkea turvata näiden lasten ja perheiden oikeudellinen asema sekä lapsen oikeutta vanhempiinsa.

Samaa tavoitetta edistetään myös vanhemmuuslaissa ehdotetulla mahdollisuudella ottaa näyte lapsesta lastenvalvojan valvonnassa silloinkin, kun lapselle ei ole merkitty väestötietojärjestelmään vanhempia tai huoltajia eikä lapsi voi ikänsä tai kehitystasonsa vuoksi vielä edustaa itseään. Edellytyksenä tälle on, ettei se, jonka vanhemmuudesta on kyse, vastusta näytteenottoa. Jos näytteenottoa vastustetaan, voidaan tilanteeseen arvioida liittyvän muutakin epäselvyyttä, jolloin on perusteltua hakea tuomioistuimelta huoltajan sijaisen määräämistä. Ehdotuksen vaikutuksena on vanhemmuuden selvittämisen nopeuttaminen niin sanotuissa selkeissä vanhemmuuden selvittämistilanteissa, kun prosessia ei osaltaan hidastaisi huoltajan sijaisen hakemiseen liittyvä odotusaika. Näissä tilanteissa oikeusgeneettinen tutkimus tarvitaan usein juuri siksi, että vanhemmuutta osoittavat asiakirjat tai henkilöllisyysasiakirjat ovat puutteelliset. Lapsen etuna voidaan pitää sitä, että hänelle saadaan merkittyä oikeudellinen vanhempi tai vanhemmat mahdollisimman nopeasti.

Vanhemmuuden vahvistamisella on suoria oikeusvaikutuksia muun muassa lapsen huoltajuuteen. Huoltajuutta osoittavat merkinnät puolestaan mahdollistavat asioimisen lapsen puolesta eri viranomaisten ja lapsen jokapäiväiseen arkeen liittyvien käytännön toimijoiden kanssa kuten sosiaali- ja terveydenhuollon ja koulun kanssa. Yhteiskunnan digitalisoitumisen myötä huoltajuusmerkinnän tosiasiallinen merkitys on korostunut lapsiperheiden arjessa. Ehdotuksella on näin ollen merkittäviä vaikutuksia lapsen ja perheen arjen sujuvuuteen. Voidaan arvioida, että ehdotus edistää myös perheiden kotouttamista ja tosiasiallisia vaikuttamismahdollisuuksia tietoyhteiskunnassa. Vanhemmuuden vahvistamisen johdosta lapselle syntyy myös muun muassa oikeus saada elatusta vanhemmaltaan sekä oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempiaan, jos vanhemmat eivät asu yhdessä. On huomattava, että vaikutukset ovat laajakantoisia ja voivat tulla esille vasta vuosien kuluttua. Lapsen oikeudellinen asema vaikuttaa muun muassa hänen perintöoikeuteensa.

On mahdollista, että synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen yhteydessä voi tulla ilmi myös tilanteita, joissa osoittautuu, ettei lapsi olekaan otaksuttujen vanhempiensa biologinen lapsi tai ettei otaksuttu äiti ole synnyttänyt lasta. Näiden tilanteiden arvioidaan olevan hyvin harvinaisia, mutta ei voida myöskään täysin poissulkea mahdollisuutta esimerkiksi sijaissynnytystilanteisiin. Todennäköisempää kuitenkin on, että lapsi olisi tällaisessa tilanteessa esimerkiksi perheen lähisukulaisen lapsi, joka on tullut maahan sukulaisperheen kanssa. Lapsen etu edellyttää, että näissäkin tilanteissa epäselvyydet selvitetään. Oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus ei sellaisenaan yksin riitä ratkaisemaan vanhemmuuskysymystä, vaan lisäksi tarvitaan selvitys siitä, täytyvätkö oikeudellisen äidin edellytykset muutoin (äitiyden selvittäminen). On esimerkiksi huomattava, että lapsen geneettinen äiti ja synnyttänyt äiti eivät ole samat, jos synnyttänyt äiti on saanut hedelmöityshoitoa, jonka yhteydessä on käytetty luovutettua munasolua.

Esitys mahdollistaa myös väärin vahvistetun synnyttäneen äidin äitiyden kumoamisen. Ottaen huomioon oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten korkea luotettavuus, näiden tilanteiden arvioidaan olevan erittäin harvinaisia. Kanneoikeus annettaisiin ehdotuksen mukaan myös sille, joka katsoo olevansa vahvistetun synnyttäneen äidin sijaan lapsen synnyttänyt äiti. Käytännössä tilanteeseen on tullut liittyä viranomaisen erehdyttämistä. Tällöinkin tuomioistuimen harkittavaksi tulee ehdotuksen mukaan se, onko kumoamiskanteen nostaminen lapsen edun mukaista. Säännöksellä suojataan tältä osin myös lapsen vakiintuneita sosiaalisia perhesuhteita.

Esitys mahdollistaa synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen myös tilanteessa, jossa lapsi on syntynyt Suomessa kokonaan terveydenhuollon ulkopuolella. On oletettavaa, että tällaiset tilanteet jäävät harvinaisiksi.

Haudan avaamista koskevat ehdotukset turvaavat lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä silloinkin, kun lapsen otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut, eikä vanhemmuuskysymys ole ratkaistavissa muutoin. Vaikka on arvioitu, että kyseinen muutos kohdistuu pääasiassa aikuisiin lapsiin, ei ole poissuljettua, etteikö myös alaikäisen lapsen vanhemmuuskysymys voisi tulla tutkittavaksi esimerkiksi tutkimalla otaksuttu haudattu vanhempi, isovanhempi tai muu lähisukulainen.

On huomattava, että lapsen oikeus saada tietää oma biologinen alkuperänsä ja suhde vanhempaansa vahvistetuksi on yksi olennainen osa yksityiselämän suojan käsitettä. Oikeus saada tietää alkuperänsä kohdistuu yksityiselämän suojan henkilön identiteettiä koskevaan osaan eikä sen merkitys vähene henkilön elämässä silloinkaan, kun vanhemmuuskysymys koskee lasta, joka on jo aikuinen. Ehdotuksella edistetään sekä alaikäisen lapsen että jo täysi-ikäisen henkilön oikeutta tietää alkuperänsä. Onkin huomattava, että esityksessä käytetään molempien kohdalla termiä lapsi, koska kyse on aina lapsi-vanhempisuhteen selvittämisestä, vahvistamisesta tai kumoamisesta.

Ehdotetussa sääntelykokonaisuudessa on kyse lapsen statussuhdetta koskevasta asiasta, jossa määrävänä tekijänä on vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tulos. Vanhemmuuden biologinen määrittäminen ei sellaisenaan ota vielä kantaa siihen, kenen tulisi huolehtia lapsesta, vaan tämä määräytyy muun lainsäädännön ja tapauskohtaisen harkinnan nojalla. Edellä mainitusta syystä lapsia ei ole erikseen kuultu.

4.2.3.2 Vaikutukset sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen

Esitys tukee sekä naisten että miesten mahdollisuuksia toimia vanhempana. Esityksellä arvioidaan olevan tosiasiallisia vaikutuksia erityisesti maahanmuuttajaperheiden naisten oikeudelliseen asemaan. Ehdotuksella mahdollistetaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittäminen ja vahvistaminen tilanteessa, jossa asiakirjanäyttö vanhemmuudesta on puutteellinen. Voimassa olevan lainsäädännön puutteellisuus on osaltaan johtanut tilanteisiin, joissa maahanmuuttajaperheen isän isyys on saatu vahvistettua, mutta perheen äidin oikeudellista äitiyttä ei ole voitu merkitä väestötietojärjestelmään, vaikka siitä olisi saatu varmistus oikeusgeneettisten isyystutkimusten yhteydessä. Ehdotus mahdollistaa tällaisessa tilanteessa myös äidin äitiyden vahvistamisen, millä on merkittävä merkitys naisen oikeudelliseen asemaan äitinä. Ehdotuksen vaikutuksena on lisäksi se, että synnyttäneen äidin äitiys voidaan selvittää oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten avulla riippumatta siitä, onko perheessä isää, jonka isyyttä erikseen selvitetään. Myös tämä edesauttaisi sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumista ja edistäisi yhden vanhemman perheen asemaa.

Ehdotus oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevan lain muuttamiseksi on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman sukupuolineutraalisti välttämättä viittaamista mies- ja naiskupuoleen. Lisäksi isyyden ja äitiyden sijaan on käytetty vanhemmuus-termiä. Muutos paitsi edistää nykyistä yleistä pyrkimystä mahdollisimman sukupuolineutraaliin sääntelyyn, sillä on myös myönteisiä vaikutuksia etenkin sukupuolivähemmistöjen perheille. Jo näillä teknisluonteisilla muutoksilla voidaan katsoa olevan asenteita tasa-arvoisempaan ja yhdenvertaisempaan suuntaan muokkaava periaatteellinen vaikutus.

4.2.3.3 Tiedonhallinnan muutosvaikutukset

Esityksestä aiheutuu muutoksia tiedonsaantioikeuksiin. Tiedonsaantioikeuksista ehdotetaan säädettäväksi oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 10 a §:n 1 momentissa ja 10 b §:ssä. Ehdotettu 10 a §:n 1 momentti koskee oikeutta saada salassapitosäännösten estämättä tutkimuksen tekijältä tieto siitä, onko kadonneesta tai kuolleesta tutkittavasta tehty

aiemmin vanhemmuustutkimus tai onko sellainen parhaillaan tehtävänä. Tutkimuksen tekijällä tarkoitetaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitosta. Ehdotetun 10 b §:n mukaan terveydenhuollon tai oikeuslääkinnän toimintayksiköltä voi salassapitosäännösten estämättä pyytää tietoa siitä, onko sen hallussa kadonneesta tai kuolleesta tutkittavasta aiemmin otettua kudosnäytettä, josta vanhemmuustutkimus voidaan tehdä.

Nimenomaiset säännökset tiedonsaantioikeudesta ovat uusia, mutta jo voimassa olevan sääntelyn nojalla tuomioistuimet ja lastenvalvojat ovat voineet hyödyntää aiempia tutkimustuloksia ja kudosnäytteitä tutkittavan ollessa kadonnut tai kuollut. Kyse ei näin ollen ole uuden tietovarannon muodostamisesta vaan olemassa olevan tietovarannon hyödyntämisestä. Ehdotuksen ei ole arvioitu aiheuttavan olennaista muutosta Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen, lastenvalvojien, tuomioistuinten tai terveydenhuollon yksiköiden toimintatapoihin. Tiedonsaantiin sovelletaan ensisijaisesti viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia, jonka lisäksi tuomioistuimella ja lastenvalvojalla sen käyttäessä lapsen puhevaltaa on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedonsaantia koskevien rajoitusten estämättä saada edellä mainitut välttämättömät tiedot vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa.

Ehdotetut 10 a §:n 1 momentin ja 10 b §:n mukaiset tiedonluovutukset toteutettaisiin tiedonsaantioikeutettujen tekemillä yksilöidyillä tietopyynnöillä ja niihin annettavilla manuaalisesti ja yksittäin toteutettavilla tietojenluovutuksilla. Sääntelykohteen alueelle ei ehdoteta tiedonhallintalaissa tarkoitettuja teknisiä käyttöyhteyttä koskevia säännöksiä, koska tietopyyntöjen arvioidaan olevan yksittäisiä ja kohdistuvan useaan eri toimijaan. Uudistus ei muuta käyttöoikeuksia tai kirjautumistapaa olemassa olevissa tietojärjestelmissä. Tietoja luovutettaisiin pääasiassa viranomaisille ja julkista hallintotehtävää hoitaville tahoille esimerkiksi salattuna sähköpostina tai kirjeitse, mutta tietojen luovutusta voisi ehdotuksen mukaan tapahtua myös viranomaissektorin ulkopuolelle. Oikeus pyynnön esittämiseen olisi myös sillä yksityishenkilöllä, jolla on vanhemmuuslain nojalla oikeus nostaa kanne vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. On huomattava, että salassa pidettävän tiedon luovuttamisesta vastaavan viranomaisen on aina pystyttävä selvittämään ja arvioimaan tiedon pyytäjän oikeus saada tietoa. Näytteitä tai tutkimustuloksia ei luovutettaisi muihin käyttötarkoituksiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos on arvioinut, että tiedot luovutettaisiin yksityishenkilöille pääasiallisesti kirjatulla kirjeellä, joka on henkilökohtaisesti luovutettava.

Ehdotettuun 10 §:n 2 momenttiin sisältyy lisäksi oikeus hyödyntää elossa olevan tutkittavan aiempia vanhemmuustutkimuksia tämän suostumuksella. Ehdotuksella pyritään mahdollistamaan jo olemassa olevan tiedon tehokkaampi hyödyntäminen. Uudistuksesta aiheutuu vaikutuksia viranomaisten mahdollisuuksiin hyödyntää olemassa olevia tietovarantoja. Tieto tällaisesta aikaisemmasta tutkimuksesta tulisi kuitenkin lähtökohtaisesti tutkittavalta itseltään.

On huomattava, että 10 §:n 2 momentin mukaisella suostumuksella hyödyntää aiemmin saatuja tutkimustuloksia ei tarkoiteta tietosuoja-asetuksen mukaista henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden perustetta (tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohta), eikä tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaista nimenomaista suostumusta (tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 2 kohdan a alakohta), vaan kyseessä on suojatoimi. Tämä tarkoittaa sitä, että aiemmin saatujen tutkimustulosten hyödyntäminen on ensisijaisesti vapaaehtoista, ja annettu suostumus toimii suojatoinena vapaaehtoisuudelle. Henkilötietojen käsittelyn perustuessa suostumukseen tulee suostumuksen olla aidosti vapaaehtoinen.

Tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 34 kohdan mukaan geneettiset tiedot olisi määriteltävä henkilötiedoiksi, jotka liittyvät luonnollisen henkilön perittyihin tai hankittuihin ominaisuuksiin, koska ne on saatu kyseisen luonnollisen henkilön biologisesta näytteestä analysoimalla, erityi-

sesti kromosomien DNA:sta tai RNA:sta tai muusta vastaavia tietoja tarjoavasta tekijästä tehdyllä analyysillä. Johdanto-osan 35 kohdassa biologisista näytteistä johdettu tieto määritellään erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluviksi terveyttä koskeviksi henkilötiedoiksi. Kyse on tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuista tilanteista. Näiden tietojen käsittelyyn sovelletaan tietosuoja-asetuksen 6 artiklan lisäksi tietosuoja-asetuksen 9 artiklaa. Esityksessä on katsottu, että henkilötietojen käsittelylle voi soveltua useampi oikeusperuste riippuen rekisteröidyn tilanteesta ja käsittelyn tarkoituksesta. Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely perustuu 9 artiklan 2 kohdan c, f ja g alakohtaan.

Tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan henkilötietoja tulee kerätä vain tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten, eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteen sopimattomalla tavalla. Henkilötietojen keräämiselle tulee siten olla perusteltu tarve. Henkilötietojen käsittely uuteen, alkuperäisestä käyttötarkoituksesta poikkeavaan käyttötarkoitukseen on mahdollista silloin, kun suunniteltu käyttötarkoitus noudattaa tietosuoja säännöksiä ja uuteen käyttötarkoitukseen saadaan rekisteröidyn suostumus ennen käsittelyn aloittamista tai käsittelylle on selkeä laissa oleva käsittelyperuste. Tilanteessa, jossa hyödynnetään aiemmin tehdystä vanhemmuustutkimuksesta saatuja tietoja, ei käyttötarkoitus olennaisesti muutu ja henkilötietojen käsittelyn voidaan katsoa sopivan yhteen alkuperäisen tarkoituksen kanssa. Molemmissa tilanteissa on kyse vanhemmuuden selvittämisestä. Esityksessä on katsottu, että elossa olevan tutkittavan on annettava suostumus aiempien tutkimustulosten hyödyntämiseen.

Sen sijaan tilanteessa, jossa hyödynnetään aiemmin otettuja kudosnäytteitä vanhemmuuden selvittämiseksi tutkittavan ollessa kadonnut tai kuollut, henkilötietojen käsittelyn alkuperäinen käyttötarkoitus muuttuu. Kudosnäytteet on saatettu alun perin ottaa muuta tarkoitusta varten kuin vanhemmuuden selvittämiseksi. Näytteitä on voitu ottaa esimerkiksi henkilön eläessä sairauden syyn selvittämiseksi tai henkilön kuoltua oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen yhteydessä. Jos käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi, jäsenvaltion lainsäädännössä voidaan kuitenkin määrittää ja täsmentää tehtävät ja tarkoitukset, joiden myöhempää käsittelyä olisi pidettävä yhteensopivana ja laillisena. Jäsenvaltioiden lainsäädännön tarjoama käsittelyn oikeusperuste henkilötietojen käsittelylle voi muodostaa myöhemmän käsittelyn oikeusperusteen. Esityksessä on katsottu, että henkilötietojen käsittely on näissä tilanteissa tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä ja että se on välttämätön ja oikeasuhteinen toimenpide. Sääntelyyn liittyy vahva intressi suojella lapsen etua ja oikeutta tietää alkuperänsä myös silloin, kun tutkittava on kadonnut tai kuollut. Aiemmin otetun kudosnäytteen hyödyntäminen on ensisijaista suhteessa jo haudatusta vainajasta otettavan uuden kudosnäytteen tutkimiseen.

Perhe-elämää koskevat tiedot ovat viranomaisten toiminnasta annetun lain 24 §:n 1 momentin 32 kohdan mukaan salassa pidettäviä ja näin ollen luonteeltaan arkaluonteisia, joten niiden käsittelystä ja luovuttamisesta on perusteltua säätää laissa erikseen. Ehdotetun sääntelyn voidaan katsoa olevan yleisen edun mukainen ja oikeasuhtainen sillä tavoiteltuun oikeutettuun päämäärään nähden siten kuin tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdassa edellytetään. Sääntelyssä on otettu huomioon myös julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annettu lainsäädäntö ja Suomen perustuslaki.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Synnyttäneen äidin äitiyttä koskevan ratkaisun luonne ja sääntelytapa

Ehdotusta valmisteltaessa on kiinnitetty erityistä huomiota siihen, että synnyttäneen äidin selvittämistä ja vahvistamista koskevat säännökset muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden isyyden selvittämistä ja vahvistamista koskevien säännösten kanssa. Tästä syystä esillä ollutta vaihtoehtoa siitä, että vanhemmuuden selvittämisen tuloksena syntynyt käsitys synnyttäneen äidin äitiydestä merkittäisiin väestötietojärjestelmään väestötietolain mukaisena rekisteröintiasiana, ei pidetty perusteltuna. Pohdittu malli olisi edellyttänyt, että oikeusgeneettisten tutkimusten käytöstä rekisterimerkinnän perustana säädettäisiin väestötietolaissa. Tässä mallissa vanhemmuuden selvittämistä koskevat säännökset muodostaisivat vaikeaselkoisen ja useaan eri lakiin hajautetun kokonaisuuden. Tällä säätämistavalla synnyttäneen äidin äitiyttä koskevaa arviointia ei myöskään olisi saatu isyyden selvittämistä koskevien tilanteiden tavoin vanhemmuuslain kohtuullisuusharkinnan piiriin. Tätä ei voitu pitää yhdenvertaisuussyistä perusteltuna. Pohdittua mallia olisi puoltanut se, että mahdolliset virheellisyydet olisi ollut helpompi korjata rekisterimerkinnän korjauksena, sillä rekisteröintipäätös ei ole itsenäinen vahvistamispäätös. Ottaen huomioon oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten erittäin korkea luotettavuusaste ja arvio siitä, että virheellisten ratkaisujen lukumäärä on todennäköisesti erittäin pieni, tätä ei nähty riittävänä perusteena eriyttää sääntelyä. Edellä arvioitu huomioon ottaen ehdotuksessa on päädytty siihen, että synnyttäneen äidin selvittämistä, vahvistamista ja kumoamista koskeva sääntely on keskitetty vanhemmuuslakiin, eikä väestötietolakia ehdoteta muutettavaksi. Synnyttäneen äidin äitiys ehdotetaan näin ollen vahvistettavaksi rekisteriviranomaisen hallintopäätöksenä.

5.1.2 Lapsen edustaminen näytteenotossa

Esitystä valmisteltaessa on pohdittu erilaisia vaihtoehtoisia malleja siihen, kuka voi antaa lapsen puolesta suostumuksen oikeusgeneettiseen tutkimukseen tilanteessa, jossa lapsella ei ole väestötietojärjestelmään merkittyjä vanhempia tai huoltajia puutteellisen asiakirjanäytön vuoksi eikä lapsi itse voi ikänsä tai kehitystasonsa perusteella antaa suostumustaan. Yhtenä vaihtoehtona on pohdittu nykytilan säilyttämistä siltä osin, ettei asiasta säädetä erikseen. Tällöin oikeudellisesti oikea ratkaisu on hakea lapselle huoltajan sijaisen määräämistä toimenpidettä varten. Tämän toimintamallin on kuitenkin todettu pitkittävän tarpeettomasti vanhemmuuden selvittämistä tilanteessa, jossa oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus on tarpeen juuri siksi, että lapsen otaksutut vanhemmat voidaan merkitä myös tämän oikeudellisiksi vanhemmiksi. Lapsen etu puoltaa sitä, että vanhemmuus saadaan selvitettyä mahdollisimman nopeasti.

Toissijaisena vaihtoehtona on pohdittu niin sanotun otaksutun huoltajan konstruktiota, jossa se, joka tosiasiallisesti vastaa alaikäisen lapsen huollosta ja kasvatuksesta, voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta näytteenottoon. Tästä mallista kuitenkin luovuttiin sen vuoksi, että tätä toimintatapaa, joka olisi saattanut olla tässä yksittäistilanteessa oikeuspoliittisesti perusteltu, mutta jonka varsinaiset oikeudelliset perusteet olisivat olleet heikot, ei haluttu tukea toimintamallin käyttöön liittyvän laajentumisriskin vuoksi.

Kolmantena vaihtoehtona on pohdittu myös sitä, että näissä tapauksissa olisi annettu lastenvalvojalle lakiin perustuva toimivalta antaa suostumus oikeusgeneettisen tutkimuksen tekemiseen lapsen ja lapsen huoltajan puolesta. Myös tähän toimintamalliin katsottiin liittyvän riski siitä, että lastenvalvojan toimivalta saatettaisiin soveltamiskäytännössä tulkita tarkoitettua laajemmaksi.

Ehdotuksessa on siksi päädytty ehdottamaan mallia, joka on yhdistelmä edellä todetusta kahdesta jälkimmäisestä vaihtoehdosta ja johon yhdistyy kumpaankin malliin sisältyvät oikeusturvatakeet. Ehdotuksen mukaan lastenvalvojalle annetaan rajattu toimivalta edustaa lasta näytettä otettaessa silloin, kun lapselle ei ole merkitty lainkaan huoltajaa. Tämä toimivalta olisi kuitenkin käytettävissä vain silloin, kun se, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, ei vastusta vanhemmuuden selvittämistä. Jos joku asian osapuolista vastustaa toimenpidettä, lapselle tulee haakea tuomioistuimesta huoltajan sijaisen määräämistä toimenpidettä varten.

5.1.3 Tutkimusmääräyksen antaminen ja uhkasakko

Ehdotusta valmisteltaessa on pohdittu myös oikeustilaa selkeyttävän säännöksen tarpeellisuutta silloin, kun tuomioistuimen on velvoitettava tutkittava sakan uhalla määrääjässä osoittamaan todistuksella, että tarvittava näyte on otettu. Tilanteessa, jossa alle 15-vuotias lapsi on esimerkiksi sijoitettuna kodin ulkopuolelle ja lapsen huoltaja on tosiasiallisesti estynyt tuomaan lapsen tuomioistuimen määräämään näytteenottoon, tuomioistuimet ovat saattaneet virheellisesti määrätä uhkasakon lastenvalvojalle. Voimassa olevan lain mukaan, jos määräys koskee alle 15-vuotiaista lasta, uhkasakko on asetettava lapsen lailliselle edustajalle. Lastenvalvoja ei kuitenkaan ole lapsen laillinen edustaja eikä astu lapsen huoltajan sijaan edes vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa, jossa hän käyttää rinnakkaista puhevaltaa lapsen huoltajan tai muun laillisen edustajan kanssa. Ehdotuksessa on päädytty siihen arvioon, että uhkasakon määrääminen lastenvalvojalle on ensi sijassa soveltamiskäytännössä ilmennyt ongelma eikä lainsäädännössä ilmenevä puute. Virheellisten toimintakäytäntöjen oikaiseminen tulisi ensisijaisesti tapahtua tiedottamisen ja koulutuksen keinoin eikä lainsäädäntöä muuttamalla.

5.1.4 Isovanhempien tahdonvastainen tutkiminen

Ehdotusta valmisteltaessa on pohdittu sitä vaihtoehtoa, että tahdonvastainen näytteenotto ulotettaisiin koskemaan nykyisten asianosaisten lisäksi myös otaksutun vanhemman vanhempia eli lapsen otaksuttuja isovanhempia. Tämä olisi tarkoittanut sitä, että tilanteessa, jossa otaksutusta vanhemmasta ei saada näytettä tämän katoamisen tai kuoleman vuoksi, eikä käytettävissä ole aiemmin otettuja kudoksenäytteitä tai aiempia tutkimustuloksia, otaksutut isovanhemmat voitaisiin velvoittaa tutkimuksiin tuomioistuimen määräyksellä. Varsinaisen näytteenotto-toimenpiteen osalta puuttuminen yksilön ruumiilliseen koskemattomuuteen olisi pohditussa vaihtoehdossa sangen lievää ottaen huomioon, että vanhemmuustutkimuksissa tarvittava näyte otetaan posken sisäpinnalta pienen näytteenottoharjan avulla.

Pohdittu vaihtoehto ei ole täysin uusi, koska jo vuoden 2004 isyystutkimuslakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 56/2004) esitettiin vastaavaa toimintamallia. Tuolloin eduskunnan lakivaliokunta päätyi kuitenkin muuttamaan lakiehdotusta siten, että isovanhempien velvoitteesta osallistua tutkimuksiin luovuttiin. Samassa yhteydessä valiokunta lisäsi vainajan oletettua tahtoa painottavan säännöksen lakiin. Valiokunta katsoi, että yksilön henkilökohtaiselle koskemattomuudelle ja yksityiselämän suojalle on annettava sitä enemmän painoa, mitä kauempana näytteen antamiseen velvoitettava henkilö on isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian varsinaisesta asianosaispiiristä.

Otaksuttujen isovanhempien ei voida katsoa kuuluvan varsinaiseen asianosaispiiriin eikä isovanhempien voida katsoa olevan muillakaan elämänalueilla vastuussa etenkin täysi-ikäisten jälkeläistensä teoista. Perinnöllisyystieteen peruseräpäätösten mukaisesti niin sanotun suoran linjan eli lapsen, vanhemman ja isovanhempien tutkiminen tuottaa lähtökohtaisesti varminnan lopputuloksen. Muita lähisukulaisia tutkittaessa epävarmuus kasvaa. Suostumusta olisi pohditussa vaihtoehdossa edelleen edellytettävä muilta lähisukulaisilta. On myös huomattava, että lapsen oikeus tuntea alkuperänsä on saanut viimeisen 20 vuoden aikana niin kansallisessa kuin

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä yhä enemmän painoarvoa. Pohdittu vaihtoehto olisi painottanut lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä ja edesauttanut epäselvän vanhemmuuden selvittämistä. Toisaalta se olisi voinut johtaa tilanteisiin, joissa otaksuttu isovanhempi, jonka omasta vanhemmuudesta ei ole kyse, määrätään antamaan näyte viime kädessä poliisin saattamana.

Vaikka tämä vaihtoehto tukisi lapsen oikeutta tietää alkuperänsä, olisi se monella tapaa hyvin periaatteellinen muutos eikä oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten periaatteellisten lähtökohtien arviointi sisältynyt työryhmälle annettuun tehtävänantoon. Isovanhempien tahdonvastainen alistaminen DNA-tutkimuksiin on viime kädessä oikeuspoliittinen arvovalinta ja riippuu siitä, miten tilanteessa tulisi punnita keskenään yhtäältä lapsen oikeutta tietää alkuperänsä ja elävän henkilön oikeutta omaan ruumiilliseen koskemattomuuteensa. Molemmat oikeudet kuuluvat yksityiselämän suojan ydinalueeseen, joten intressien ristiriita ei ratkea perus- ja ihmisoikeustulkinnan keinoin.

Ehdotusta valmisteltaessa on nykytilan säilyttämistä puoltavia perusteita pidetty tässä yhteydessä painavimpina. Esityksessä ehdotetaan pysyttäväksi lähtökohta, jonka mukaan muun kuin asianosaispiirin tutkiminen edellyttää tutkittavan suostumusta. Suostumusedellytyksen tarkoituksena on ennen kaikkea oikeuttaa puuttuminen henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen. Lapsen oikeutta tuntea alkuperänsä vahvennetaan ehdotuksessa muilla keinoilla, kuten ehdottamalla aiempien tutkimustulosten ja aiempien kudosnäytteiden hyödyntämisen laajentamista sekä mahdollistamalla haudatun vainajan tutkiminen.

Toisena vaihtoehtoisena toteuttamistapana valmistelussa on ollut esillä se, että henkilön eläessään antamalle tahdonilmaukselle tai oletetulle tahdolle ei annettaisi painoarvoa enää tämän kuoltua. Tässä mallissa vainajan oletettua tahtoa koskeva säännös olisi esitetty poistettavaksi. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta katsottuna vainajalla ei ole samanlaista oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen kuin elossa olevalla henkilöllä. Tähän vaihtoehtoon on kuitenkin aiheetta suhtautua pidättyvästi, sillä se johtaisi kyseenalaiseen tilanteeseen, jossa henkilön eläessään antama selvä tahdonilmaisuus menettäisi merkityksensä tämän kuoltua. Tämä ei vastaisi myöskään muussa lainsäädännössä vallitsevia lähtökohtia eläessä annetun tahdonilmauksen oikeusvaikutuksista ja saattaisi olla myös vastoin yleistä oikeustajua.

Tämän vuoksi esityksessä on pidetty riittävänä, että säännöstä vainajan oletetusta tahdosta selkeytetään. Osoituksena tutkittavan kielteisestä suhtautumisesta vanhemmuustutkimukseen edellytettäisiin selkeää eläessä annettua kielteistä tahdonilmaisuutta. Jos tällaista ei ole annettu ja tutkimus on tarpeen vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi, kadonnut tai kuollut isovanhempi taikka muu lähisukulainen voidaan ehdotuksen mukaan määrätä tutkittavaksi.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot

5.2.1 Tiivistelmä

Vertailua on tehty pohjoismaiden ohella valituista Euroopan maista. Vertailun tiedot on kerätty maiden lainsäädäntöä ja oikeuskäytäntöä tarkastelemalla sekä keräämällä tietoja perheoikeuden asiantuntijoilta kyseisistä maista. Mitään selkeää kansainvälisesti yhtenäistä sääntelymallia synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisestä ja vahvistamisesta tai haudattua vainajaa koskevasta oikeusgeneettisestä tutkimuksesta ei ole vertailumaissa löydettävissä. Vaikuttaa siltä, että oikeustila on jäänyt näiltä osin pitkälti oikeuskäytännön varaan.

5.2.1.1 Äitiyden selvittäminen

Monessa Euroopan maassa on pääsääntönä, että lapsen synnyttänyt nainen on automaattisesti lapsen äiti. On mahdollista, että oikeuskäytännön mukaan synnyttäneitä äitiä pidetään oikeudellisena äitinä, vaikka asiasta ei ole erillistä lainsäädäntöä. Jos asiasta on säädetty, lainsäädännössä on voitu määritellä synnyttänyt äiti yleisellä tasolla tai vaihtoehtoisesti on voitu käyttää hedelmöityshoitotilanteisiin sidottua määritelmää.

Erillistä äitiyden vahvistamista koskevat menetelmät eroavat eri maiden välillä. Äitiys voi yllä mainitulla tavalla muodostua suoraan siten, että synnyttäneitä naista pidetään lapsen äitinä. Näin on esimerkiksi Ruotsissa, Norjassa, Islannissa, Tanskassa ja Saksassa. Ruotsissa asiasta ei ole säädetty laissa ja Tanskassakin vain hedelmöityshoitojen tuloksena syntyneen lapsen osalta, mutta periaate on todettavissa oikeuskäytännön perusteella. Norjassa, Islannissa ja Saksassa asiasta on säädetty yleisellä tasolla laissa. Joissain maissa äitiys kuitenkin edellyttää rekisteröintiä tai erillistä ilmoitusta. Tällaisia maita ovat esimerkiksi Viro, Belgia ja Portugali. Kansallisten ratkaisujen välillä on eroja myös sen suhteen, voidaanko lapselle vahvistaa esimerkiksi kahta äitiä.

Oikeusgeneettisistä tutkimuksista äitiyden vahvistamiseksi on melko vähän varsinaista sääntelyä muissa maissa. Näytteen ottaminen on kuitenkin usein mahdollista esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, jos äitiyttä ei ole voitu vahvistaa muilla tavoin.

5.2.1.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Sääntely oikeusgeneettisten tutkimusten tekemisestä kuolleelle henkilölle vaihtelee eri maiden välillä. Monissa maissa, kuten Ruotsissa, Norjassa, Islannissa, Saksassa, Belgiassa ja Portugalissa henkilön oikeus selvittää syntyperänsä katsotaan tärkeäksi oikeudeksi, joka tarvittaessa ylittää oikeuden hautarauhaan ja ruumiin koskemattomuuteen. Myöskään vainajan sukulaisten lupaa haudan avaamiseen ei välttämättä tarvita, jos kyse on vanhemmuuden selvittämisestä. Esimerkiksi Virossa hautarauhan periaate katsotaan kuitenkin lapsen syntyperän selvittämistä tärkeämmäksi.

Mahdollinen näytteenotto kuolleesta henkilöstä voidaan toteuttaa haudan avaamisen lisäksi useissa maissa myös muulla tavoin. Jos haudan avaaminen ei ole mahdollista tai sallittua, voidaan oikeusgeneettinen tutkimus toteuttaa myös sellaisesta geneettisestä materiaalista, joka on otettu ennen vainajan kuolemaa tai joka on muuten saatavilla kuoleman jälkeen. Sellaista oikeusgeneettiseen tutkimukseen soveltuvaa materiaalia, joka on otettu jo ennen vainajan kuolemaa, on mahdollista saada esimerkiksi sairaaloista. On myös mahdollista, että sopiva näyte saadaan vainajan elossa olevilta tai kuolleilta sukulaisilta tai esimerkiksi vainajan henkilökohtaisista tavaroista. Haudan avaamista pidetään ainakin Norjassa viimesijaisena keinona, jota voidaan käyttää vain, jos tutkimukseen tarvittavaa materiaalia ei muuten voida saada.

5.2.2 Ruotsi

5.2.2.1 Äitiyden selvittäminen

Ruotsin nykyisessä lainsäädännössä ei ole säännöksiä äitiyden vahvistamisesta tai peruuttamisesta, koska yleensä on varsin selvää, kuka synnytti lapsen ja on sen perusteella lapsen äiti. Esimerkiksi Ruotsin korkeimman oikeuden ratkaisussa Ö 5151–04 todetaan, että Ruotsissa on käytössä äitiysolettama, jonka mukaan lapsen synnyttänyt nainen katsotaan oikeudellisesti lap-

sen äidiksi.⁹ Jos on epäselvää, kuka lapsen on synnyttänyt tai jos äitiys kyseenalaistetaan, voidaan erityislainsäädännön puuttuessa nostaa yleinen vahvistuskanne Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n mukaisesti.

Äitiyden selvittämisestä ei myöskään Ruotsin lainsäädännössä ole tällä hetkellä erityisiä säännöksiä, mikä tarkoittaa muun muassa sitä, että sosiaaliviranomaisilla ei ole lakisääteistä velvollisuutta yrittää selvittää, kuka on synnyttänyt lapsen.

Ruotsissa on tällä hetkellä kuitenkin vireillä hanke vanhemmuuslainsäädännön uudistamiseksi. Asiaa valmistelleen työryhmän tehtävänä oli muun muassa pohtia äitiyden selvittämistä. Työryhmä julkaisi kesäkuussa 2022 laajan mietinnön perhelainsäädännön uudistamisesta.¹⁰

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan, että myös Ruotsissa tuotaisiin lakiin selkeä säännös siitä, että lapsen synnyttänyt henkilö on lapsen vanhempi. Erillisistä äitiyttä (*mor*) ja isyyttä (*far*) koskevista nimikkeistä ehdotetaan luovuttavaksi ja ne korvattaisiin yhdellä vanhempaa koskevalla nimikkeellä (*förälder*).¹¹

Mietinnössä todetaan, että äitiyden oikeudellisen selvittämisen tarve syntyy yleensä silloin, kun Ruotsiin muuttaneella lapsella ei ole tarvittavia asiakirjoja, jotta Ruotsin verovirasto voisi rekisteröidä lapsen äitiyden väestörekisteriin. Koska rekisteröidyt tiedot on tarkistettava, voivat vaatimukset aiheuttaa vaikeuksia Ruotsiin muuttaville henkilöille erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa henkilöillä on vaikeuksia saada luotettavia asiakirjoja maasta, josta he muuttavat. Tällaisessa tilanteessa voi mietinnön mukaan olla tutkinnan kannalta merkittävää, että tehdään oikeuslääketieteellinen geneettinen tutkimus.

Mietinnön mukaan vaikeus saada asianmukaisesti vahvistettuja tietoja väestörekisteriin koskee myös useita muita väestörekisteriin merkittäviä tietoja eikä vain syntyperää koskevia tietoja. Mietinnön mukaan tätä taustaa vasten ei ole perusteltua ehdottaa vanhemmuutta koskevaan lainsäädäntöön sellaisia säännöksiä synnyttäneen henkilön vanhemmuuden vahvistamisesta ja kumoamisesta, jotka vastaisivat nykyisiä säännöksiä lapsen toista vanhempaa koskien.

Lisäperusteluina mietinnössä käytetään sitä, että oikeuskäsittelyn tarve tuomioistuimissa on tällaisissa tapauksissa poikkeuksellista. Vuosina 2019–2020 oli Ruotsin tuomioistuimissa käsitelty 174 äitiyden selvittämistä koskevaa tapausta. Vanhemmuus vahvistetaan lapsen synnyttäneelle automaattisesti syntymän perusteella, joten poikkeustapauksissa on selvitettävä, kuka lapsen on synnyttänyt. Kun tämä selviää, seuraa vanhemmuus automaattisesti. Mietinnössä todetaan myös, että jos yksittäistapauksessa on tarpeen nostaa kanne tuomioistuimissa, voidaan nostaa Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 2 §:n mukainen vahvistuskanne vanhemmuuden vahvistamiseksi.¹²

Toteamus siitä, että erillisiä määrittelysääntöjä vanhemmuuden vahvistamiselle ja kumoamiselle ei synnyttäneen henkilön kohdalla tarvita, ei kuitenkaan mietinnön mukaan tarkoita sitä,

⁹ Ö 5151–04, s.3.

¹⁰ Alla tidens föräldraskap – ett starkt skydd för barns familjeliv, (SOU 2022:38), <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2022/06/sou202238/>.

¹¹ SOU 2022:38, s. 30.

¹² SOU 2022:38, s. 31–32.

että viranomaiset voisivat jäädä passiiviseksi tilanteessa, jossa tällainen suhde on epäselvä sellaisen lapsen osalta, jonka kotipaikka on Ruotsissa. Lapsella on mietinnön mukaan oikeus saada tieto syntyperästään, ja tämä oikeus koskee molempia vanhempia koskevia tietoja.

Ruotsin lainsäädännössä ei yllä mainitusti aseteta sosiaaliviranomaisille lakisääteistä velvollisuutta vanhemmuuden selvittämiseen. Mietinnön mukaan Ruotsin oikeuskäytännöstä käy kuitenkin ilmi että sosiaalilautakunnalla on velvollisuus tarvittaessa yrittää myös selvittää, kuka on synnyttänyt lapsen. Tämä tarkoittaa, että sosiaalilautakunnalla on velvollisuus avustaa lasta sen selvittämisessä, kuka lapsen on synnyttänyt ja on näin ollen lapsen vanhempi. Koska tällaista velvollisuutta ei kuitenkaan mainita laissa, on mietinnön mukaan riski, että sosiaaliviranomaiset eivät toimi velvollisuuden mukaisesti.

Mietinnössä todetaan myös, että kaikkien Ruotsissa asuvien lasten tulisi saada sama tuki ja apu syntyperänsä selvittämiseen riippumatta siitä, missä maassa he ovat syntyneet. Mietinnössä ehdotetaan, että lakiin sisällytettäisiin lakisääteinen velvoite, jonka mukaan sosiaaliviranomaisten tulee yrittää selvittää, kuka on synnyttänyt lapsen, jos tätä ei tiedetä tai asia on epäselvä. Tutkimusvelvoite olisi voimassa myös silloin, kun on epäselvää, onko väestörekisteriin merkitty henkilö todella se, joka on synnyttänyt lapsen.¹³ Oikeusgeneettisiä tutkimuksia koskevaa lainsäädäntöä tulisi lisäksi laajentaa siten, että tuomioistuimella olisi mahdollisuus määrätä tutkimus tehtäväksi aina, kun sillä voitaisiin saada lisäselvitystä tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa oikeudellista vanhemmuutta koskevassa asiassa.¹⁴

5.2.2.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Ruotsissa isyyden selvittämisestä säädetään lailla oikeusgeneettisistä tutkimuksista isyyden selvittämisessä (Lag om rättsgenetisk undersökning vid utredning av faderskap, 1958:642).

Lakia on vastikään muutettu lailla 2021:784. Lakia täydennettiin muun muassa säännöksillä, joiden mukaan tuomioistuin voi päättää sellaisen oikeusgeneettisen tutkimuksen tekemisestä, jossa käytetään myös vainajan kudoksetä.

Lain 2 §:ssä todetaan, että jos isyysvaatimuksen kohteena oleva mies on kuollut, tuomioistuin voi päättää, että oikeuslääketieteellinen geneettinen tutkimus on tehtävä vainajan biologista kudosta käyttäen. Tällainen päätös voidaan pykälän mukaan antaa vain, jos on syytä olettaa, että mies on ollut yhdynnässä äidin kanssa sinä aikana, jolloin lapsi on voinut saada alkunsa. Lisäksi edellytetään, että toimenpiteen syyt ylittävät tärkeydessään oikeuden hautarauhaan tai mahdollisen muun vastakkaisen intressin.

5.2.3 Norja

5.2.3.1 Äitiyden selvittäminen

Norjan lapsilaissa (Lov om barn og foreldre - barnelova)¹⁵ säädetään muun ohella lapsen vanhempien määräytymisestä. Lain 2 §:n mukaan nainen, joka on synnyttänyt lapsen, katsotaan lähtökohtaisesti lapsen äidiksi. Pykälän toisessa momentissa säädetään, että sopimus lapsen synnyttämisestä toiselle naiselle ei ole sitova. Äitiyden siirto ja äitiyden vahvistaminen toiselle henkilölle voi siis tapahtua vain Norjan adoptiolain (adopsjonslov) mukaisesti. Lisäksi lapsilain 4

¹³ SOU 2022:38, s. 32.

¹⁴ SOU 2022:38, s. 36–39.

¹⁵ Lov om barn og foreldre (barnelova) – LOV–1981–04–08–7.

a luku sisältää säännöksiä sellaisista riita-asioista, jotka koskevat muita sukulaisuusasioita kuin isyysasioita.

Norjan väestörekisteriasetuksen (Folkeregisterforskriften) 8–4–1 § sisältää säännöksen Norjassa syntyneiden lasten DNA-testauksesta vanhemmuuden selvittämiseksi. Kyseisessä lainkohdassa todetaan, että jos lapsi syntyy ilman lääkärin tai kättilön läsnäoloa ja rekisteröintiviranomainen on tullut siihen johtopäätökseen, että asiassa esitetyt tiedot eivät anna perustetta perhesuhteen toteamiseksi kohtuullisella varmuudella, voidaan kyseessä oleville äidille ja lapselle tehdä DNA-testi äitiyden selvittämiseksi.

Norjan maahanmuuttolain (Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her)¹⁶ 87 §:ssä on lisäksi säännös DNA-testauksesta perhesuhteen toteamiseksi maahanmuuttolain mukaisissa tapauksissa. Pykälän ensimmäisessä momentissa todetaan, että kun lain mukaan on tarpeen selvittää, onko perhesuhde olemassa, maahanmuuttoviranomaiset voivat antaa määräyksen DNA-näytteen ottamisesta toiselta osapuolelta ja tämän oletetulta perheenjäseneltä DNA-analyysiä varten. Edellytyksenä on tällöin, että muut asiassa saatavilla olevat tiedot eivät anna perustetta perhesuhteen määrittämiseksi kohtuullisella varmuudella.

Maahanmuuttolain 87 §:n toisen momentin mukaan maahanmuuttoviranomaisilla ei kuitenkaan ole oikeutta hankkia DNA-näytettä pakkokeinoja käyttämällä. Maahanmuuttoviranomaisten on määräystä antaessaan kuitenkin ilmoitettava, että kieltäytymisellä voi olla vaikutus asian ratkaisemiseen, ellei tähän ole erityisiä syitä. Maahanmuuttolain 87 §:n kolmannen momentin mukaan DNA-analyysiin liittyvät tiedot ja aineisto on poistettava ja tuhottava mahdollisimman pian perhesuhteen vahvistamisen tai epäämisen jälkeen.

Norjan oikeuskäytännössä on melko harvinaista, että äitiyden selvittämistä koskevat tapaukset päätyvät tuomioistuinkäsittelyyn, mutta muutamia esimerkkejä kuitenkin löytyy.¹⁷ Esimerkiksi eräässä käräjäoikeudessa ratkaistussa tapauksessa¹⁸ osapuolet olivat tulleet Norjaan kiintiöpakolaisina ja vastaaja oli kirjattu kantajan äidiksi. Kun kuitenkin kävi ilmi, että osapuolet olivat saapuneet Norjaan väärillä henkilöpapereilla, teetettiin lastensuojeluviranomaisten pyynnöstä DNA-tutkimus. Tutkimuksen perusteella oli selvää, että vastaaja ei ollut kantajan äiti ja asia vietiin käräjäoikeuteen. Käräjäoikeus päätyi ratkaisemaan asian lapsilain 4 a luvun mukaisesti ja totesi, että vastaaja ei ollut kantajan äiti.

5.2.3.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Norjan korkeimman oikeuden päätös vuodelta 2014¹⁹ takaa mahdollisuuden ottaa DNA-näytteitä myös jo haudatulta henkilöltä isyysasioita käsiteltäessä. Lapsilain 28 a §:ssä säädetään, että lainvoimainen päätös vanhemmuudesta voidaan vaatia uudelleen käsiteltäväksi. Tällöin tuomioistuimen on määrättävä DNA-analyysin tekemisestä. Tämä lainkohta on tarkoitettu pakottavaksi lainsäädännöksi, joka ei kuitenkaan sovellu silloin, jos henkilö, jolta DNA-näyte tarvitaan, on jo haudattu. Tällaisessakin tilanteessa säännöksellä voi kuitenkin korkeimman oikeuden mukaan olla ohjeellinen vaikutus.²⁰ Ratkaisun mukaan tuomioistuimen on tehtävä päätös haudan avaamisesta tapauskohtaisesti arvioimalla yksittäisen tapauksen olosuhteita. Haudan

¹⁶ Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven) – LOV1988–06–24–64.

¹⁷ Fagrådgiver Birgitte Gulbrandsen, Barne- og familiedepartementet, 10.6.2022.

¹⁸ Søre Sunnmøre tingrett TSOSU–2013–27806.

¹⁹ Norges Høyesterett HR–2014–1165–A – Rt–2014–585.

²⁰ Korkeimman oikeuden tuomion kohta 61, s. 9.

avaus ei korkeimman oikeuden ratkaisun mukaan kuitenkaan ole vaihtoehto, jos DNA-testaukseen sopivaa materiaalia on saatavilla muutoin kuin avaamalla hauta.²¹

Norjan korkeimman oikeuden ratkaisun perusteluissa todetaan myös, että jos DNA-näytteen ottaminen on tarpeen isyyskysymyksen selvittämiseksi, ei hautarauhan kunnioittaminen voi estää tuomioistuinta tekemästä sellaista päätöstä, että DNA-näyte on hankittava jo haudatusta henkilöstä.²² Näin ollen vanhemmuuden selvittämisen katsotaan ohittavan hautarauhan kunnioittamisen, jos muuta keinoa soveltuvan näytteen saamiseksi ei ole kuin haudan avaaminen.

Norjassa on kuitenkin käyty keskustelua myös siitä, missä määrin isyysasioiden selvittämisessä voidaan käyttää sellaisia DNA-näytteitä, jotka on saatu otettua henkilöstä jostakin muusta syystä ennen tämän kuolemaa. Esimerkiksi Norjan poliisirekisterilakiin (politiregisterloven) tehty muutos on estänyt poliisirekisteriin tallennettujen DNA-analyysien ja tutkimuksiin mahdollisesti soveltuvien näytteiden käytön isyysasioita selvittäessä. Norjan poliisirekisterilain 12 §:ssä säädetään nykyisin, että rekisterin tietoja saa käyttää vain rikosoikeuteen liittyvissä asioissa, joten poliisirekisteriin tallennettuja DNA-näytteitä ei voida käyttää vanhemmuuden selvittämiseen.

5.2.4 Tanska

5.2.4.1 Äitiyden selvittäminen

Tanskassa vanhemmuuden määrytymisestä säädetään lapsilaissa (børnelov).²³ Tanskan lapsilaissa ei ole suoraan todettu, että lapsen synnyttävä nainen on lapsen äiti. Perinteisesti Tanskan oikeudessa on kuitenkin katsottu, että lapsen synnyttänyttä naista pidetään lapsen oikeudellisena äitinä heti lapsen syntymästä alkaen.

Tanskan lapsilain 30 §:n mukaan lapsen äidiksi katsotaan myös nainen, joka synnyttää keinohedelmöityksellä alkunsa saaneen lapsen. Lapsilain 31 §:n mukaan sellainen sopimus, jonka mukaan lapsen synnyttävä nainen luovuttaa lapsen jollekin toiselle synnytyksen jälkeen, on pätemätön. Tanskassa lapsen synnyttävä nainen on siis aina lähtökohtaisesti lapsen oikeudellinen äiti lapsen syntymästä lähtien. Lapsen isyys voidaan Tanskan lainsäädännön mukaan todeta isyysolettaman, isyyden tunnustamisen tai tuomioistuimen antaman tuomion perusteella.²⁴

Lapsilain 3 a §:ssä todetaan lisäksi, että jos lapsi syntyy naiselle, joka on naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa naisen kanssa, nimetään synnyttäneen äidin puoliso lapselle toiseksi äidiksi (*medmoderskab*), jos muualla lapsilaissa säädetyt erityiset edellytykset täyttyvät.

Äitiyden vahvistamisesta tai rekisteröimisestä ei ole erityisiä säännöksiä Tanskan lapsilaissa, koska synnyttänyt nainen katsotaan lapsen äidiksi. Sen sijaan isyys tai lapsen mahdollinen toinen äiti tulee lain mukaan selvittää ja rekisteröidä.

²¹ Ibid.

²² Korkeimman oikeuden tuomion kohta 62, s. 9.

²³ LBK nr 772 af 07/08/2019, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2019/772>.

²⁴ Ks. esim. Social- og Indenrigsministeriet, Forældreskab i børneloven (2016) <https://sm.dk/media/8301/analyse-om-foraeldreskab-i-boerneloven.pdf>, s. 53.

5.2.4.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Tanskassa oikeusgeneettisistä tutkimuksista vanhemmuuden selvittämiseksi säädetään lapsilaissa. Laissa ei ole erillisiä määräyksiä koskien tutkimusten tekemistä kuolleesta henkilöstä.

Kööpenhaminan yliopiston oikeuslääketieteellinen laitos on suosittanut, että sellaisten oikeusgeneettisten tutkimuksen osalta, joissa osapuoli on kuollut, tutkimuksiin käytettäisiin vainajan henkilökohtaisista esineistä peräisin olevaa biologista materiaalia. Tällainen henkilökohtainen esine voi olla esimerkiksi hammasharja tai muu saatavissa oleva esine, joka voi sisältää vainajan biologista materiaalia, kuten kirjekuoret tai suoraan esimerkiksi sairaaloista saatu materiaali.

Toinen vaihtoehto on suosituksen mukaan hyödyntää vainajan lähisukulaisilta, kuten vanhemmilta, lapsilta tai sisaruksilta saatavaa tutkimuksiin soveltuvaa materiaalia.²⁵ Kööpenhaminan yliopiston lausunto ei siis ensisijaisesti suosita haudan avaamista ja vainajan ylös kaivamista oikeusgeneettisen näytteen saamiseksi, vaikka Tanskan lainsäädännössä tätä ei olekaan todettu.

5.2.5 Islanti

5.2.5.1 Äitiyden selvittäminen

Islannissa vanhemmuuden määräytymiseen liittyviä kysymyksiä säännellään lapsilaissa (barnalög).²⁶ Lapsilain 1 a §:n mukaan lapsella on oikeus tuntea vanhempansa. Lain 2 §:n mukaan naista, joka synnyttää lapsen, pidetään lapsen äitinä. Hedelmöityshoidon avulla syntyneen lapsen äitiyden määräytymisen osalta säädetään, että naista, joka synnyttää hoidon avulla alkunsa saaneen lapsen, pidetään lapsen äitinä. Lapsi rekisteröidään välittömästi syntymän yhteydessä kansalliseen rekisteriin. Lapsilaissa ei ole erillisiä säännöksiä synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseksi, vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

5.2.5.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Islannissa oikeusgeneettisistä tutkimuksista isyyden selvittämiseksi säädetään lapsilaissa. Kuolleesta henkilöstä otettavasta oikeusgeneettisestä tutkimuksesta ei ole omia säännöksiä, vaan asiassa sovelletaan lapsilain yleisiä säännöksiä isyyden selvittämisestä. Lapsilain 15 §:n mukaan tuomioistuimien voi pyynnöstä määrätä, että isyyden selvittämiseksi otetaan asianosaisista ja lapsesta verikokeet ja muut asiantuntijatutkimukset, mukaan lukien geenitestit. Samoin tuomari voi määrätä, että verikokeet ja oikeusgeneettiset tutkimukset tehdään osapuolten vanhemmista ja tarvittaessa osapuolten sisaruksista tai muista lapsista. Muutosta haetaan korkeimmalta oikeudelta. Poliisi on velvollinen noudattamaan tuomarin avunantopyyntöjä kuljetettaessa asianosaisia tutkimuksiin. Lain 17 §:n mukaan mies katsotaan lapsen isäksi, jos geenitestien tulokset osoittavat yksiselitteisesti, että tämä on lapsen isä.

Säännösten soveltaminen ja tulkinta tilanteessa, jossa tutkittava on kuollut, on jäänyt oikeuskäytännön varaan. Tuomioistuimet ovat aiemmin edellyttäneet, että kuolleen henkilön isyydestä on tullut olla joitain aikaisempia viitteitä tai äidin antamia lausuntoja ennen kuin se on määrännyt tutkimukset tehtäväksi kuolleesta henkilöstä. Esimerkiksi vuonna 2010 korkein oikeus salli

²⁵ Forslag til Lov om ændring af lov for Grønland om børns retsstilling og arvelov for Grønland, s. 12–13.

²⁶ Barnalög; 76/2003.

haudan avaamisen isyyden selvittämiseksi, kun kanteen nostajana oli äiti.²⁷ Tuorempi oikeuskäytäntö on kuitenkin lieventänyt edellytyksiä tutkimusten tekemiseksi. Korkeimman oikeuden käsittelemässä toisessa tapauksessa²⁸ äiti oli kuollut, eikä hän ollut eläessään antanut virallista lausuntoa siitä, kuka lapsen isä oli. Korkein oikeus viittasi Islannin perustuslain 71 §:n mukaiseen henkilön oikeuteen tietää alkuperänsä ja katsoi, ettei tätä oikeutta voi rajoittaa, ellei se ole täysin välttämätöntä. Tuomioistuimien perusti ratkaisunsa todistajien kertomukseen äidin ja isäoletetun läheisestä ystävyydestä ja yhteydenpidosta, kohtuullisesta epäilystä parisuhteesta sekä siitä, miten lapsi ja isäoletettu olivat kuvien perusteella huomattavan samannäköisiä. Tuomioistuimien katsoi, että nämä seikat muodostivat riittävän näytön, jotta lapsi pystyi aloittamaan isyys-oikeudenkäynnin jäämistöä vastaan.

5.2.6 Viro

5.2.6.1 Äitiyden selvittäminen

Virossa perhelain (perekonnaseadus) 83 § sisältää pääperiaatteen siitä, että lapsen synnyttänyt nainen on lapsen äiti. Viron väestörekisterilain (perekonnaseisutoimingute seadus) 25 §:n 1 momentin mukaan lapsen äidin tiedot on merkittävä väestörekisteriin terveydenhuoltopalvelujen tarjoajan antaman todistuksen tai tuomioistuimen päätöksen perusteella. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos terveydenhuollon tarjoajan todistusta ei ole, on käännettävä tuomioistuimen puoleen vanhemmuuden vahvistamiseksi.

Virossa ei ole erityistä lainsäädäntöä äitiyden selvittämiseksi epäselvissä tilanteissa. Käytännössä äitiysasia voidaan epäselvissä tilanteissa kuitenkin ratkaista siten, että äiti nostaa tuomioistuimessa kanteen lasta vastaan. Tämä on mahdollista, koska Viron siviiliprosessilain (tsiviilikohtumenetluse seadustik) mukaan on mahdollista nostaa kanne sukulaisuuden vahvistamiseksi. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuin voi määrittää äitiyden yleensä oikeusgeneettisen tutkimuksen avulla. Merkintä asianmukaiseen rekisteriin tapahtuu oikeuden päätöksen perusteella.

5.2.6.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Viron siviiliprosessilain 300 §:n mukaan vanhemmuuden toteaminen on mahdollista asiantuntija-arvion perusteella ja ottamalla verinäyte oikeusgeneettistä tutkimusta varten. Menettely on mahdollinen, jos vanhemmuuden määrittäminen on mahdollista tunnistettujen tieteellisten periaatteiden ja menetelmien perusteella, eikä tutkimuksesta todennäköisesti aiheudu terveyshaittoja tutkittavalle ja hänen lähiomaisilleen. Jos henkilö kieltäytyy tällaisesta arvioinnista, tuomioistuin voi määrätä arvioinnin suorittamisen pakolliseksi. Arviointi voidaan määrätä myös pakkokeinoin ja tarvittaessa poliisin avustuksella, jos henkilö on toistuvasti ja ilman pätevää syytä kieltäytynyt vanhemmuutta koskevasta tutkimuksesta.

Virossa kuolemansyyn selvittämistä koskeva laki (surma põhjuse tuvastamise seadus) ei sisällä sääntelyä oikeusgeneettiseen tutkimukseen tarvittavien näytteiden ottamisesta kuolleilta henkilöiltä vanhemmuuden määrittämiseksi. Virossa ollaan muuttamassa edellä mainittua lainsäädäntöä, mutta sellaista lainkohtaa, joka koskisi oikeusgeneettisen tutkimuksen tekemistä ja tarvittavien näytteiden ottamista kuolleilta henkilöiltä ei näillä näkymin olla säätämässä.²⁹

²⁷ Hrd. 16 June 2010 (no. 340/2010).

²⁸ Hrd. 28 January 2014 (no. 800/2013).

²⁹ Viron ulkoministeriön edustajan välittämä vastaus 22.6.2022.

Tällä hetkellä Viron siviiliprosessilain 582 §:n mukaan tuomioistuim voi määrätä oikeusgeneettisen tutkimuksen tekemisestä vainajalle vain, jos se on mahdollista ilman haudan avaamista. Käytännössä tutkimuksen tekeminen on siis mahdollista vain silloin, kun tutkimukseen soveltuva näyte on otettu jo ennen henkilön kuolemaa. Viron siviiliprosessilain kommentoidun version mukaan tämän määräyksen tarkoituksena on turvata oikeus yksityisyyteen ja hautarauhaan. Nämä oikeudet menevät siis Viron lainsäädännön perusteella edelle suhteessa henkilön oikeuteen selvittää ja tuntea syntyperänsä.

Oikeusgeneettisiä tutkimuksia koskeva laki (kohtuekspertiisiseadus) ei myöskään sisällä erityistä vanhemmuuden määrittelyä koskevia säännöksiä eikä kuolleille henkilöille automaattisesti tehdä oikeusgeneettisiä tutkimuksia ennen hautausta. Viron oikeuslääketieteen instituutti on kuitenkin toimivaltainen viranomais suorittamaan tällaisen tutkimuksen, jos tuomioistuin niin määrää.

Lisäksi asianomaisella henkilöllä on mahdollisuus pyytää oikeusgeneettistä tutkimusta kuolleesta henkilöstä. Tämä on mahdollista, jos tutkimusta pyytävä henkilö huolehtii tutkimuksen kustannuksista. Tällaisessakaan tapauksessa ei kuitenkaan ole mahdollista pyytää, että hauta avattaisiin tarvittavan näytteen ottamista varten. Asianomaisen henkilön oikeudelle pyytää oikeusgeneettisiä tutkimuksia on lisäksi asetettu tiettyjä rajoituksia oikeusgeneettisiä tutkimuksia koskevan lain 9 §:ssä.

5.2.7 Saksa

5.2.7.1 Äitiyden selvittäminen

Saksan lain mukaan lapsen synnyttänyt nainen on lapsen äiti. Asiasta on säädetty Saksan siviilioikeuden lakikirjan (Bürgerliches Gesetzbuch, jäljempänä BGB) 1591 §:ssä.

Jos lapsen synnyttänyt äiti ei ole tiedossa, voidaan Saksassa käynnistää oikeusprosessi oikeudellisen äidin selvittämiseksi. Jos synnyttänyttä äitiä ei muuten saada selville, voi tuomioistuin pyytää asiantuntija-arviota, jonka yhteydessä voidaan suorittaa oikeusgeneettinen tutkimus. Jos muita todisteita synnyttäneestä äidistä ei saada, voidaan lapsen geneettistä äitiä tämän seurauksena pitää myös lapsen oikeudellisena äitinä, vaikka varsinainen synnyttänyt henkilö olisi jäänyt epäselväksi.

Vuonna 2008 Saksan isyyden selvittämistä koskevan lain (Gesetz zur Klärung der Vaterschaft unabhängig vom Anfechtungsverfahren) myötä lisättiin BGB 1598a §:ään menettelysäännös, joka mahdollistaa lapsen biologisen alkuperän selvittämisen ilman seuraamuksia oikeudelliseen vanhemmuuteen tai muihin perheoikeudellisiin asioihin.

BGB:n 1598a § sisältää vaatimuksen suostua biologisen alkuperän selvittämiseen tähtäävään geneettiseen tutkimukseen ja hyväksyä tutkimuksessa tarvittavien näytteiden ottaminen. Vaatimuksen esittämiseen oikeutettuja ja tutkimukseen velvoitettuja ovat oikeudellinen isä, oikeudellinen äiti ja lapsi. Sitä vastoin mahdollinen biologinen isä tai muut sukulaiset, kuten isovanhemmat ja sisarukset, eivät ole oikeutettuja vaatimukseen esittämiseen tai velvollisia osallistumaan tutkimukseen edes silloin, kun velvollinen henkilö kuolee tai katoaa. Vastaavasti nainen, joka on mahdollisesti biologisesti sukua lapselle, mutta ei ole lapsen oikeudellinen äiti, ei ole

oikeutettu vaatimaan tutkimusta tai suostumaan siihen.³⁰ Käytännössä 1598a §:n mukainen menettely mahdollistaa selvityksen siitä, onko lapsen oikeudellinen äiti biologista sukua lapselle. Jos näin ei ole, tästä ei kuitenkaan aiheudu seurauksia oikeudellisen äitiyden kannalta.³¹

5.2.7.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Saksassa on mahdollista ottaa oikeusgeneettisiin tutkimuksiin tarvittava kudoksenäyte myös kuolleesta henkilöstä. Tästä lähtökohdasta ei ole nimenomaisesti säännelty laissa, mutta BGB:n 1598a §:ää on oikeuskäytännössä tulkittu näin Saksan perustuslain (Grundgesetz) valossa.

Velvollisuudesta suostua syntyperän selvittämiseen vaadittaviin oikeusgeneettisiin tutkimuksiin on säädetty tarkemmin Saksan perhelain (FamFG) 178 §:ssä. Pykälässä todetaan, että siltä osin kuin tutkimusten tekeminen on tarpeen syntyperän selvittämiseksi, jokaisen henkilön on sallittava tällaiset tutkimukset, erityisesti verinäytteiden otto, paitsi jos henkilöltä ei voida kohdella edellyttää, että hän suostuu tutkimukseen. Jos henkilö toistuvasti ja perusteettomasti kieltäytyy oikeusgeneettisestä tutkimuksesta, voidaan tutkimustulosten saamiseksi käyttää myös pakkotoimenpiteitä.³²

Tutkimukseen suostumista koskevan velvoitteen kohteena eivät ole vain asianosaiset, vaan myös kolmannet osapuolet, esimerkiksi oletetun isän vanhemmat.³³ Kudoksenäytteen ottaminen edellä mainituista henkilöistä on sallittua myös silloin, jos kyseiset henkilöt ovat kuolleet. Tätä on Saksassa perusteltu sillä, että jos jo elossa olevat henkilöt ovat velvollisia suostumaan oikeusgeneettiseen testaukseen, tulee kudoksenäytteen tai esimerkiksi luumateriaalin ottamisen myös kuolleiden henkilöiden jäännöksistä olla hyväksyttävää syntyperän selvittämiseksi.

Haudan avaaminen ja tarvittavan näytteen ottaminen jo haudatusta vainajasta on myös sallittua tarvittavan kudoksenäytteen ottamista varten. Tämä lähtökohta on vahvistettu Saksan korkeimman oikeuden ratkaisussa XII ZB 20/14 (29.10.2014). Menehtyneen ja haudatun henkilön oikeudet katsotaankin Saksassa toissijaisiksi verrattuna lapsen oikeuteen selvittää ja tuntea syntyperänsä.³⁴

5.2.8 Belgia

5.2.8.1 Äitiyden selvittäminen

Belgiassa äitiys voi muodostua kolmella tavalla. Ensinnäkin äitiys voi muodostua syntymätodistuksen perusteella. Belgian siviililain 312 artiklan 1 §:n mukaan lapsen äiti on se, joka mainitaan syntymätodistuksessa. Vanhempien tulee siviililain 43 artiklan mukaan rekisteröidä lapsen syntymä väestörekisteriin. Kaikkien sairaaloiden, lääkäreiden ja kättilöiden on ilmoitettava jokaisesta synnytyksestä väestörekisteriin lääkärintodistuksella, josta käy ilmi synnyttäjän (siviililain 42 artikla).

³⁰ Spickhoff, A., *Medizinrecht*, 3. Ed. 2018, § 1598a BGB Rn. 9.

³¹ Prof. Dr. Nina Dethloff, Institute for German, European and International Family Law, University of Bonn, 28.6.2022.

³² Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/_178.html.

³³ Musielak, H-J., Borth, H., Grandel, M., FamFG, 6. ed. 2018, § 178 Rn. 5..

³⁴ Haußleiter, M., Eickelmann, S., FamFG, 2. ed. 2017, § 178 Rn. 21; Keidel, T., Engelhardt, H. ja Sternal, W., FamFG, 20. ed. 2020, § 178 Rn. 11..

Siviilirekisteri muodostaa lapsen syntymätodistuksen vanhempien tekemän rekisteröinnin perusteella ja sairaalan, kättilön tai synnytyksessä läsnä olleen henkilön tekemän syntymäilmoituksen perusteella, jossa mainitaan lapsen synnyttänyt nainen. Tämä on ylivoimaisesti yleisin menettely Belgiassa, ja yli 90% tapauksista äitiys muodostuukin syntymätodistuksen perusteella.

Niissä harvoissa tapauksissa, joissa syntymätodistusta ei ole, äitiyden tunnustaminen tai oikeudellinen määrittäminen muilla keinoin on mahdollista. Äidiksi nimetään tällöin synnyttänyt nainen, joka ei välttämättä ole lapsen geneettinen äiti (siviililain 313 ja 314 artiklat). Belgian lainsäädännössä on myös erityisiä säännöksiä, joilla estetään ja mitätöidään petolliset ilmoitukset, jotka on tehty oleskelulupaa varten (siviililain 330 artiklan 1 § ja sitä seuraavat pykälät).

Jos äidistä ei ole mainintaa syntymätodistuksessa, äiti voi Belgian lain mukaan myös vapaaehtoisesti tunnustaa lapsen omakseen. Tällöin edellytetään kuitenkin toisen vanhemman ja/tai 12 vuotta vanhemman lapsen suostumusta.

Jos äitiys ei muodostu syntymätodistuksen tai tunnustamisen myötä, se voidaan todeta myös tuomioistuimen tuomion perusteella. Jos äitiys on poikkeuksellisesti todettava tuomiolla, kantajan on todistettava, että kyseessä on sama lapsi, jonka väitetty äiti synnytti. Tämä on todistettava osoittamalla, että väitetyllä äidillä on lain mukainen "asema" lapsen suhteen. Aseman käsite viittaa Belgian lainsäädännössä joukkoon sellaisia tosiasioita, jotka osoittavat, että henkilö on vakiintuneesti toiminut lapsen vanhempana ja että myös perheen ulkopuoliset henkilöt ovat pitäneet kyseistä henkilöä lapsen vanhempana. Siviililain 331 artiklan 9 § sisältää luettelon mahdollisista tosiasioista, jotka yhdessä tai erikseen osoittavat tällaisen aseman. Tällaisia tosiasioita ovat esimerkiksi yhteinen sukunimi ja lapsen eluksesta ja kasvatuksesta huolehtiminen.

Jos tällaista lainmukaista asemaa ei ole, todiste äitiydestä voidaan antaa millä tahansa laillisella tavalla (mukaan lukien oikeusgeneettisen tutkimuksen avulla). Päinvastainen voidaan myös todistaa millä tahansa lainmukaisella tavalla (siviililain 314 artiklan 3–5 §).

5.2.8.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Oikeusgeneettisten tutkimusten tekemisestä kuolleelle henkilölle ei ole erityisiä säännöksiä Belgiassa. Siviililain 331 artiklan 8 §:ssä todetaan kuitenkin yleisesti, että vanhemmuutta koskevissa siviiliasioissa tuomioistuimet voivat määrätä viran puolesta verikokeen tai minkä tahansa muun tieteellisesti todistetun menetelmän mukaisen kokeen asian selvittämiseksi.

Oikeuslääketieteelliset geneettiset tutkimukset vanhemmuuden määrittämiseksi katsotaan siksi mahdollisiksi Belgiassa myös silloin, kun tutkimukseen tarvittava näyte joudutaan ottamaan vainajasta. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan vainajan (oletetun isän tai tarvittaessa jopa oletetun isän kuolleiden vanhempien) haudan avaaminen voidaan määrätä tätä tarkoitusta varten siitä huolimatta, että vainajan sukulaiset eivät antaisi hyväksyntäänsä tarvittavan näytteen ottamiselle.

Jos näytteen ottaminen vainajasta ei ole mahdollista esimerkiksi vainajalle tehdyn tuhkauksen takia, voidaan vainajan jälkeläisille tai verisukulaisille tehdä DNA-testi tai muu soveltuva tutkimus. Belgiassa on kuitenkin tavallista, että henkilö pyrkii tarvittaessa käynnistämään summaarisen menettelyn saadakseen oikeuden määräyksen, joka sallisi DNA-näytteen ottamisen vainajalta ennen hautaamista. Vaihtoehtoisesti määräys voidaan pyytää DNA-näytteen ottamiseksi elävältä henkilöltä, jos henkilön pelätään kuolevan ennen kuin isyysmenettely on tullut ratkaisevaan vaiheeseen.

Belgian oikeuskäytännössä on yleisesti hyväksytty, että henkilön oikeus syntyperänsä selvittämiseen on tärkeämpi kuin ruumiin fyysisen koskemattomuuden kunnioittaminen ja kuolleen henkilön omaisten tunteiden kunnioittaminen. Vainajan kunnioittamista ja ruumiin koskemattomuutta ei voida Belgian oikeuskäytännön perusteella asettaa etusijalle verrattuna lapsen oikeuteen vahvistaa syntyperänsä ja yrittää saada kaikki todisteet tätä tarkoitusta varten.

Oikeuskäytännön mukaan yleinen oikeusperiaate, jonka mukaan henkilöön kohdistuvan pakon käyttäminen on kiellettyä, ei estä verikokeen tai muun siviililain 331 artiklan 8 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen suorittamista, jos henkilöä ei pakoteta suostumaan kyseiseen tutkimukseen.³⁵ Periaatteessa oikeusgeneettisestä tutkimuksesta on siis mahdollista kieltäytyä, sillä tutkimukseen ei voida pakottaa. Belgian laki ei kuitenkaan täsmennä oikeusgeneettisestä tutkimuksesta kieltäytymisen oikeudellisia seurauksia. Belgian oikeuskäytännön perusteella tuomioistuin voi kuitenkin oikeudellisesti määrittää vanhemmuuden vanhemmuusolettaman perusteella, jos henkilö kieltäytyy oikeusgeneettisestä tutkimuksesta (Belgian kassaatio tuomioistuimen tuomio nro 525, annettu 17. joulukuuta 1998).

5.2.9 Alankomaat

5.2.9.1 Äitiyden selvittäminen

Alankomaissa äitiydestä säädetään siviililaissa.³⁶ Lapsen äitinä pidetään siviililain mukaan naista, joka on synnyttänyt lapsen. Synnyttänyt äiti merkitään syntymätodistukseen ilmoituksen perusteella. Ilmoituksen voi tehdä synnyttänyt äiti itse, lapsen isä, toinen äiti tai synnytyksessä läsnä ollut muu henkilö. Jos lapsi on syntynyt sairaalassa, myös sairaalan edustaja voi tehdä ilmoituksen. Jos lapsen äiti ei ole tiedossa, syntymätodistukseen ei lisätä merkintää äidistä. Rekisterinpitäjän tulee tällöin ilmoittaa asiasta yleiselle syyttäjälle, joka ohjeistaa, mitä tietoja syntymätodistukseen kirjataan. Jos äiti löytyy, syyttäjä tai henkilö, jolla on laillinen intressi asiassa, voi pyytää tuomioistuinta määrittämään tiedon lisäämisestä syntymätodistukseen. Äitiys voidaan myös tunnustaa tai vahvistaa tuomioistuimen päätöksellä.

5.2.9.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Oikeusgeneettisten tutkimusten tekemisestä kuolleelle henkilölle ei ole erityisiä säännöksiä. Oikeusgeneettisten tutkimusten tilaamiseen sovelletaan siviiliprosessilain³⁷ 194 artiklaa ja muita siviiliprosessilain yleisiä periaatteita oikeudellisesta näytöstä.

Lähtökohtana on, että asianosaisten tulee osallistua tutkimuksiin. Korkein oikeus on katsonut, että vaikka DNA-testin ottaminen loukkaa henkilön oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen, se on sallittua.³⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että vastustelevalle henkilölle voitaisiin pakkokeinoin pakottaa tutkimukseen.³⁹ Sen sijaan esimerkiksi sakkojen määrääminen tutkimusmääräyksen tehosteena on mahdollista.

³⁵ Belgian kassaatio tuomioistuimen tuomio nro 525, kohta 2.

³⁶ Burgerlijk wetboek, Dutch civil code (DCL).

³⁷ Dutch Code of Civil Procedure (DCCP).

³⁸ HR 22 September 2000, NJ 2001, 647.

³⁹ HR 15 February 2008, ECLI:NL:HR:2008:BC1860.

Oikeusgeneettisen tutkimuksen tekeminen ei ole vanhemmuuden vahvistamisen edellytys, vaan myös muu näyttö voi olla riittävä. Vanhemmuus voidaan vahvistaa esimerkiksi todistajanlausuntojen tai miehen kirjeiden perusteella. Jos muuta näyttöä ei ole saatavilla, tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös haudatusta vainajasta.⁴⁰

5.2.10 Portugali

5.2.10.1 Äitiyden selvittäminen

Portugalin siviililain 1796 artiklan mukaan äitiys on rekisteröitävä ja äitiyden katsotaan muodostuvan synnytyksen perusteella, joten lapsen synnyttäneitä naista pidetään lähtökohtaisesti lapsen äitinä. Yleensä äitiys muodostuu ilmoituksella, jonka on tehnyt joko äiti itse tai joku muu henkilö.

Tuomioistuin ryhtyy tarvittaessa toimiin äitiyden selvittämiseksi, jos äitiä ei ole mainittu syntymätodistuksessa. Jos väitetyn äidin henkilöllisyys tulee jollakin tavalla tuomioistuimen tietoon, tuomioistuimen on kuultava oletettua äitiä ja tallennettava hänen lausuntonsa. Jos oletettu äiti vahvistaa äitiyden, asiasta laaditaan pöytäkirja, joka lähetetään toimivaltaiselle rekisteröintitoimistolle.

Jos äitiyttä ei vahvisteta, mutta tuomioistuin katsoo, että tutkintamenettelyn toteutettavuuden tueksi on olemassa luotettavaa näyttöä, se lähettää asiakirjat syyttäväviranomaiselle asianmukaisten oikeustoimien nostamiseksi (Portugalin siviililain 1808 artikla).

5.2.10.2 Oikeusgeneettiset tutkimukset kuolleesta henkilöstä

Portugalin laki sallii tarvittavan biologisen materiaalin keräämisen myös kuolleista henkilöistä oikeusgeneettisen tutkimuksen suorittamiseksi. Näin ollen oikeusgeneettisten tutkimusten tekeminen vanhemmuuden selvittämiseksi on Portugalissa mahdollista myös, vaikka joku osapuolista, jolta näyte tarvitaan, olisi kuollut.

Portugalin korkein oikeus on todennut, että Portugalin perustuslaissa vahvistettu oikeus identiteettiin sisältää oikeuden saada tiedon omista sukujuuristaan. Tämä lähtökohta edellyttää tarvittaessa isyyden ja äitiyden tuntemista ja selvittämistä.

Portugalin siviililain 1801 artiklan mukaan verikokeiden ja kaikkien muiden tieteellisesti todistettujen menetelmien käyttö hyväksytään todisteeksi oikeusgeneettisen tutkintamenettelyn puitteissa.

6 Lausuntopalaute

Hallituksen esityksen pohjana toimineesta työryhmän mietinnöstä saatiin 27 lausuntoa. Saadusta lausuntopalautteesta on laadittu tiivistelmä (OM mietintöjä ja lausuntoja 2023:24).

Lausunnon antoivat: Amnesty International Suomen osasto ry, Digi- ja väestötietovirasto, Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia, Helsingin kaupungin pelastus-, sosiaali- ja terveystoimi, Lapsiasiavaltuutetun toimisto, Lastensuojelun keskusliitto ry, Lastenvalvojat ry, Länsi- ja Sisä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri, Maahanmuuttovirasto, Monimuotoiset perheet ry, opetus- ja kulttuuriministeriö, Oulun käräjäoikeus, Pakolaisneuvonta ry, Pirkanmaan hyvinvointialueen

⁴⁰ Alankomaiden ulkoministeriön edustajan välittämä vastaus 8.11.2022.

sosiaali- ja terveystoimiala, sisäministeriö, Suomen Asianajajaliitto, Suomen evankelis-luterilainen kirkko, Suomen hautaustoiminnan keskusliitto, Tasa-arvovaltuutetun toimisto, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, Tietosuojavaltuutetun toimisto, Uskontojen yhteistyö Suomessa – USKOT-foorumi ry, valtiovarainministeriö, Vantaan ja Keravan hyvinvointialue, Varsinais-Suomen käräjäoikeus ja Ahvenanmaan maakunnan hallitus.

6.1 Lausunnonantajat pitivät kannatettavana ja tarpeellisena, että tilanteissa, joissa lapsen äitiys on tarvittavan dokumentaation vuoksi epäselvä, äitiys voidaan tarvittaessa selvittää myös oikeusgeneettisen tutkimuksen keinoin. Lausunnoissa korostettiin sitä, että äitiyden oikeusgeneettisen selvittämisen yhteydessä tulisi mahdollisimman laajasti ottaa huomioon lapsen ja hänen perheensä kotimaan tilanne ja olosuhteet. Joissakin lausunnoissa toivottiin esitykseen tarkkoja kriteereitä siitä, miten synnyttäneen äidin vanhemmuuden vahvistamiseen vaadittavien asiakirjojen hankkimisen kohtuuttomuutta arvioidaan. Esityksen valmistelussa on pohdittu muun muassa tarkan euromääräisen rajan asettamista sille, kuinka suuria kustannuksia tulisi pitää kohtuuttomina. Ei kuitenkaan ole mahdollista määrittää tiettyä joka tilanteessa sovellettavia pääasialliset vaikutukset

6.2 Pääasialliset vaikutukset

ettavaa euromäärää, koska summan kohtuullisuus riippuu kyseisen henkilön ja perheen tilanteesta.

Esityksen tavoitteena on laajentaa vanhemmuuslain vanhemmuuden vahvistamista koskevat säännökset koskemaan myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä ja vahvistamista ja soveltaa kohtuuttomuusedellytystä synnyttäneen äidin selvittämiseen vastaavasti kuin isyyden selvittämisessä on tähän saakka tehty. Kohtuuttomuuden arvioinnin perustana on yksittäistapausta koskeva kokonaisharkinta.

Lausunnonantajat nostivat esiin tilanteet, joissa lapsi ja (toinen) mahdollinen vanhempi ovat Suomessa ja lapsen synnyttänyt äiti ulkomailla. Tällöin lastenvalvojilla voi olla tarve pyytää virka-apua ulkoministeriöltä synnyttäneen äidin vanhemmuuden selvittämiseen. Lausunnoissa toivottiin tarkennusta siihen, miten mahdollisuus selvittää synnyttäneen äidin vanhemmuus lastenvalvojalla tulisi vaikuttamaan esimerkiksi maahanmuuttoprosesseihin ja niissä vaadittuihin toimenpiteisiin. Esitystä ei ehdoteta muutettavaksi tältä osin, sillä vanhemmuuslain 8 luvun kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset soveltuvat myös synnyttäneen äidin äitiyden selvittämiseen. Luvun pykälää ei tässä esityksessä ehdoteta muutettavaksi, sillä ne soveltuvat sellaisinaan.

Lausunnonantajat kannattivat ehdotusta, jonka mukaan Digi- ja väestötietovirasto voisi vahvistaa synnyttäneen äidin äitiyden, jos äitiys on selvitetty vanhemmuuslaissa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen synnyttänyt äiti. Lausunnoista kävi ilmi, että oli epäselvää, tuleeko Digi- ja väestötietovirastolle ehdotuksen myötä vastuu ja velvollisuus ilmoittaa lastenvalvojille kaikista lapsista, joille ei ole vahvistettu synnyttäneitä äitiä. Esityksen tarkoituksena ei ole antaa Digi- ja väestötietovirastolle ilmoitusvelvollisuutta kaikista lapsista, joille ei ole vahvistettu synnyttäneitä äitiä, koska käytännön elämään liittyvät vaikeudet eivät liity kaikkiin perhetilanteisiin ja toisaalta osa perheistä pystyy halutessaan hankkimaan tarvittavan asiakirjanäytön itse Digi- ja väestötietoviraston käyttöön siten, ettei lastenvalvojan apua tarvita. Lakimuutosten tarkoituksena on tarjota viranomaisille mahdollisuus toimia niissä tilanteissa, joissa se on aidosti ja kohtuusnäkökohdat huomioon ottaen tarpeen.

Ehdotusta, jonka mukaan synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista ja kumoamista koskevat säännökset vastaisivat pääperiaatteiltaan isyyden vahvistamista ja kumoamista, pidettiin vanhempien yhdenvertaisten oikeuksien kannalta perusteltuna.

Ehdotus siitä, että näytteen ottaminen oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten perustuu jatkossakin tutkittavan antamaan suostumukseen, sai laajalti kannatusta. Kuolleiden lähisukulaisten suostumusta sekä etusijajärjestyksen joustavoittamista koskevien ehdotusten katsottiin selkeyttävän ja nopeuttavan prosessia. Lausunnoissa esitettiin myös näkemyksiä, joiden mukaan otaksutut isovanhemmat tulisi voida velvoittaa vanhemmuustutkimukseen myös ilman heidän suostumustaan, mikäli otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut eikä hänestä ole käytettävissä aiempaa tutkimustulosta tai kudosnäytettä. Esitystä ei ehdoteta muutettavaksi tältä osin. Erilaisissa vanhemmuuden selvittämiseen liittyvissä tilanteissa joudutaan punnitsemaan vastakkain yhtäältä lapsen mahdollisuutta saada vanhemmuus selvitettyksi ja toisaalta näytteen antamiseen velvoitettavien henkilöiden henkilökohtaisen koskemattomuuden ja yksityiselämän suojaa. Viime kädessä kyse on aina edellä mainittujen erilaisten intressien kohtuulliseksi katsottavasta yhteensovittamisesta. Yksilön henkilökohtaiselle koskemattomuudelle ja yksityiselämän suojalle on annettava sitä enemmän painoa, mitä kauempana näytteen antamiseen velvoitettava henkilö on vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian varsinaisesta asianosaispiiristä. Tällöin eri intressien keskinäiseen vertailuun vaikuttaa myös se, millaista vanhemmuuden selvittämisen kannalta ylimääräisenä pidettävää tietoa tutkimus voi tuottaa.

Ehdotusta tutkimuksen suorittamisesta haudatusta vainajasta viimesijaisena mahdollisuutena pidettiin perusteltuna ja sen katsottiin vahvistavan lapsen oikeutta saada tietoonsa oikea vanhempi. Lausunnoissa nousi esiin eri uskontojen vaihteleva suhtautuminen haudatun vainajan tutkimiseen. Esityksen perusoikeusarviointia on laajennettu lausunnoista johtuen, mutta lakiesitystä ei tältä osin ehdoteta muutettavaksi.

Digi- ja väestötietovirasto nosti lausunnossaan esiin, että mikäli sen tulisi pystyä tarjoamaan tietoa ja hautapaikoista mahdollisimman aukottomasti, se edellyttäisi arkistoitujen hautaus- ja tuhkausilmoitusten yksilöimistä ja digitalisointia. Digi- ja väestötietovirasto on arvioinut, että ilmoitusten yksilöiminen ja digitalisointi aiheuttaisi sille noin 640 000 euron kustannukset. Koska hautapaikkaa koskevat tiedustelut ovat todennäköisesti yksittäisiä tiedusteluja eikä digitalisoidustakaan arkistosta voitaisi varmuudella antaa vastausta kaikkiin tiedusteluihin, tiedontarpeen ei arvioida muodostavan riittävää perustetta näin merkittävälle taloudelliselle investoinnille.

Aiempien tutkimustulosten ja aiemmin otettujen kudosnäytteiden hyödyntämisen vanhemmuustutkimuksissa arvioitiin vähentävän päällekkäisiä tutkimuksia ja kuluja sekä nopeuttavan prosessia. Lausunnoissa nousi esiin, että mikäli ulkomaalaislain 65 §:n nojalla perhesiteen selvittämiseksi tehdyistä DNA-tutkimuksista saatuja tietoja haluttaisiin hyödyntää myös vanhemmuusasioissa, tulisi ulkomaalaislakia muuttaa. Suurin osa mainitun pykälän nojalla tehdyistä perhesiteen selvittämistä merkitään kuitenkin väestörekisteriin, eikä erillisen vanhemmuustutkimuksen tarvetta tällöin ole. Ulkomaalaislain 65 §:ää koskeva muutos on tarkoituksenmukainen ja kannatettava, mutta kuitenkin liian laaja toteutettavaksi tämän esityksen yhteydessä. Samassa yhteydessä tulisi selvittää, voidaanko mainitun pykälän nojalla otettujen DNA-näytteiden säilytysaikoja pidentää, jotta niitä voitaisiin käyttää vanhemmuusasioissa. Ehdotetaan, että muutoksen valmistelu toteutetaan myöhemmin hallituskauden kuluessa ulkomaalaislain muutosten yhteydessä.

Esityksen perusteluja on täsmennetty ja laajennettu Tietosuojavaltuutetun toimiston antaman lausunnon pohjalta.

Lausunnonantajat nostivat myös esiin tilanteet, joissa äitiys on syntynyt jotenkin muuten kuin geneettisen siteen perusteella. Ehdotusta kritisoitiin liiasta genetiikan painotuksesta vanhemmuuden määrittelyssä. Lausuntopalautteessa esitettyjen erilaisia perhemalleja koskevien ehdotusten toteuttaminen edellyttäisi vanhemmuuslain periaatteellista uudelleentarkastelua ja perheoikeudellisten peruslähtökohtien muuttamista. Lainvalmisteluhankkeen tarkoitus on ollut valmista ehdotukset synnyttäneen äidin selvittämistä ja oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevaksi sääntelyksi, mistä johtuen isoihin periaatteellisiin ja laajakantoisiin muutoksiin ei ole ryhdytty.

7 Säännöskohtaiset perustelut

7.1 Vanhemmuuslaki

6 §. Vanhemmuuden selvittämisen tarkoitus ja käyttöala. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentin soveltamisalaa laajennetaan kattamaan myös synnyttäneen äidin selvittäminen. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että momentin viittauksesta poistetaan raja, joka viittaa vain lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettuun toisen äidin selvittämiseen. Tällöin vanhemmuuden selvittämisen soveltamisala laajenee kattamaan myös synnyttäneet äidit.

Myös pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöstä selkeytetään ja siinä otetaan huomioon myös synnyttäneen äidin selvittämistä koskevat tilanteet.

Pykälän 4 momenttia ehdotetaan tarkennettavaksi siten, että momentissa tarkoitettu äitiys koskee vain lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua äitiyttä eikä synnyttänyttä äitiä.

7 §. Vanhemmuuden selvittämisen aloittaminen ja raukeaminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

8 §. Vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon myös ne tilanteet, joissa lapsen synnyttänyt äiti on selvittämättä tai kadonnut. Myös näissä tilanteissa vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija määräytyisi lapsen kotikunnan tai oleskelupaikkakunnan mukaan.

Pykälän 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännökseen lisätään viittaukset myös lain 11 ja 67 §:iin, joihin on myös lisätty hyvinvointialuetta koskevat viittaukset.

9 §. Neuvottelu vanhemmuuden selvittämiseksi. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan tarkennettavaksi siten, että sitä sovelletaan lapsen toista vanhemmuutta koskevaan neuvotteluun. Lapsen toinen vanhempi voi olla joko isä tai hedelmöityshoitosuostumuksen perusteella vahvistettava toinen äiti. Näissä tilanteissa lapsen synnyttänyt äiti on jo todettu.

Sellaisia tilanteita varten, joissa selvitetään lapsen synnyttäneen äitiä tai lapsen molempia vanhempia, ehdotetaan pykälään lisättäväksi uusi 2 momentti. Momentissa olisi säännös neuvotteluun kutsuttavista henkilöistä. Lapsen synnyttäneen äidin selvittämisessä voidaan edetä neuvottelemalla vain lapsen ja lapsen otaksutun äidin kanssa. Tämä saattaa olla jopa välttämätöntä silloin, kun lapsen toinen vanhempi on pitkään ulkomailla tai kadoksissa. Kuten 1 momentin säännöskohtaisissa perusteluissa on jo todettu (HE 132/2021 vp, s. 49), tilanteessa, jossa lapsi ei ole vielä täyttänyt 15 vuotta, mutta on lähestymässä 15 vuoden ikää, on usein välttämätöntä selvittää myös alle 15-vuotiaan alaikäisen mielipide, koska vanhemmuutta ei voida vahvistaa ilman lapsen suostumusta enää sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt 15 vuotta.

Synnyttäneen äidin selvittämisellä saattaa olla oikeudellinen vaikutus myös muihin henkilöihin, kuten äidin aviomieheen. Synnyttäneen äidin aviomiehestä, joka on ollut avioliitossa äidin kanssa lapsen syntymän aikaan, tulee äitiyden toteamisen tai vahvistamisen seurauksena suoraan lapsen isä lain 3 §:n perusteella. Tällöin on perusteltua pyrkiä kutsumaan neuvotteluun myös otaksutun synnyttäneen äidin aviomies. Otaksutun synnyttäneen äidin aviomies voi myös kyetä kertomaan omalta osaltaan sellaisia lapsen syntymään liittyviä seikkoja, joilla on merkitystä asian selvittämisessä. Lapsen otaksutun toisen vanhemman läsnäolo on lisäksi välttämätön tilanteessa, jossa selvittävänä ovat lapsen molemmat vanhemmat. Lapsen ja lapsen otaksuttujen vanhempien lisäksi saattaa olla tarpeen kutsua neuvotteluun mukaan myös lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja. Muulla laillisella edustajalla tarkoitetaan esimerkiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain (1386/2010) 56 §:ssä ja kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta annetun lain (746/2011) 39 §:ssä tarkoitettua edustajaa. Näillä edustajilla on, toisin kuin holhoustoimesta annetun lain (442/1999) nojalla määrättyllä edunvalvojalla, toimivalta käyttää puhevaltaa myös lapsen henkilöä koskevissa asioissa ilman tätä koskevaa erityistä tuomioistuimen määräystä asiassa. Tämä saattaa olla tarpeen siksi, että lapsen huoltaja tai laillinen edustaja voi antaa lapsen puolesta suostumuksen oikeusgeneettisiin vanhemmuustutkimuksiin, jolloin tarvittavat näytteet voidaan ottaa samalla käynnillä.

10 §. Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksen soveltamisala kattaa synnyttäneen äidin velvollisuuden pysyä totuudessa myös silloin, kun synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole vielä selvitetty.

11 §. Lastenvalvojan oikeudesta saada tietoja. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että viittaus sosiaalihuollon viranomaiseen muutetaan hyvinvointialueeksi. Muutos on tarpeen, jotta sanamuoto vastaisi sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000) käytettyä sanamuotoa. Lisäksi momenttia ehdotetaan muutettavaksi johdonmukaisuussyistä siten, että lastenvalvojalla on oikeus saada pykälässä tarkoitetut tiedot otaksutun vanhemman henkilöllisyyden ja asuinpaikan selvittämiseksi myös otaksutun synnyttäneen äidin selvittämistä varten. Tällaiset tilanteet ovat todennäköisesti erittäin harvinaisia, mutta mahdollisia, esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi on hylätty pian syntymänsä jälkeen.

12 §. Geneettisen selvityksen hankkiminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otettaisiin huomioon myös tilanteet, joissa oikeusgeneettinen tutkimus on tarpeen tehdä synnyttäneestä äidistä.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisättäisiin säännös, jonka perusteella oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittava näyte voitaisiin ottaa lastenvalvojan luona silloinkin, kun lapsi ei ole sen ikäinen tai niin kehittynyt, että hän kykenisi antamaan itse suostumuksen näytteen ottamiseen eikä hänellä myöskään ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta. Laillisen edustajan henkilöpiiriä on käsitelty edellä 9 §:n säännöskohtaisten perusteluiden yhteydessä. Vaikka 15 vuoden ikäraja on lapsen puhevallan ja hänen prosessioikeudellisen asemansa kannalta merkityksellinen vanhemmuutta selvittäessä (esimerkiksi 8 ja 14 §), tätä ikärajaa ei voida pitää määrävänä lapsen iän ja kehitystason määrittelyssä, kun kyse on lapsen oikeudesta antaa suostumuksensa häneen kohdistuvaan tutkimustoimenpiteeseen. Esimerkiksi potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) perusteluissa todetaan, että yli 12-vuotias voidaan käytännössä miltei aina katsoa niin kypsäksi, että hänen vastustukseensa on suhtauduttava vakavasti (HE 185/1991 vp, s. 17). Koska kyse on lähtökohtaisesti lapsen edun mukaisesta toimenpiteestä, voidaan katsoa, että jo 12-vuotias alaikäinen voi antaa suostumuksen toimenpiteeseen itsenäisesti, ellei hänellä ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen hänen puolestaan eivätkä ne, joiden vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, tätä vastusta. Alle 12-vuotiaiden

osalta tulisi lastenvalvojan ilman erityistä sääntelyä hakea tällaisessa tilanteessa tuomioistuimelta lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 5 c §:n perusteella huoltajan sijaisen määräämistä toimenpidettä varten. Koska näytteenoton tarkoituksena on, että lapselle voidaan mahdollisimman nopeasti vahvistaa oikeudellinen vanhempi, joka voi toimia lapsen huoltajana ja lakimääräisenä edustajana kaikessa lasta koskevassa päätöksenteossa, ei ole perusteltua, että tilanteessa, jossa kaikki asianosaiset ovat myönteisiä näytteen ottamiselle ja asian ripeälle selvittämiselle, jouduttaisiin hakemaan erillinen määräys huoltajan sijaisen määräämiseksi. Tuomioistuinmenettely myös usein pitkittäisi huomattavasti asian käsittelyä. Tällä perusteella ehdotetaan, että jos alaikäinen lapsi ei kykene itse antamaan suostumusta näytteen ottamiseen eikä hänellä ole laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen hänen puolestaan, näyte voitaisiin ottaa lastenvalvojan valvonnassa ilman suostumusta, ellei se, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, tätä vastusta. Jos selvittävänä olisi samanaikaisesti esimerkiksi sekä synnyttäneen äidin että isän vanhemmuus, edellytettäisiin, että kumpikaan heistä ei vastusta näytteen ottamista. Jos joku, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, vastustaisi näytteen ottamista, lastenvalvojan tulisi hakea lapselle huoltajan sijaisen määräämistä näytteen ottamista varten. Lastenvalvojalle ei näin ollen jatkossakaan ehdoteta annettavaksi toimivaltaa tahdonvastaiseen näytteenottoon, vaan tätä koskeva toimivalta säilyisi vain tuomioistuimilla.

Pykälän 1, 2 ja 3 momentteja ehdotetaan muutettavaksi lisäksi siten, että niissä tehty viittaukset oikeusgeneettisiin isyystutkimuksiin muutetaan viittauksiksi oikeusgeneettisiin vanhemmuustutkimuksiin.

Pykälän 3 momenttia ehdotetaan myös muutettavaksi siten, että siihen lisätään viittaus oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 8 §:ään. On huomattava, että lastenvalvojan sovellettavaksi voi tulla 3 momentissa tehtyjen lakiviittausten lisäksi myös muita säännöksiä, kuten esimerkiksi oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 10 a §:n 1 ja 2 momentti, 10 b §, 13 a §, 13 b §:n 2 momentti ja 23 b §. Lisäksi 3 momentissa sukulaisen sijaan viitataan lähisukulaiseen, jotta terminologia olisi yhdenmukainen oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetussa laissa käytetyn terminologian kanssa.

Pykälän otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi ja 4 momentti ehdotetaan kumottavaksi, koska pääasiallinen todistelukeino vanhemmuuden selvittämisessä on oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus, eikä lääketieteellisiä asiantuntijalausuntoja lapsen siirtämisajankohdasta ole pyydetty enää vuosiin. Tätä koskeva säännös on näin ollen tarpeeton. Jos lapsen siirtämisajankohdasta tarvitaan lisätietoja, lastenvalvoja voi pyrkiä selvittämään asiaa aiemmin tehtyjen raskaudenaikeisten ultraäänitutkimusten ja tätä koskevien potilasasiakirjamerkintöjen perusteella.

13 §. Tutkittavalle annettavat tiedot ja ilmoitukset. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että pykälässä tehty viittaukset oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittauksiksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen ja viittaus isyyden selvittämiseen muutetaan viittaukseksi vanhemmuuden selvittämiseen.

14 §. Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentin 2 kohdassa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

16 §. Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan teknisluontoisia kielellisiä muutoksia. Momentin sisältö vastaa voimassa olevaa lainsäädäntöä, mutta sen kieliasua on selvennetty nykyisestä.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, joka sisältää 1 ja 2 momentteja täydentävän soveltamisohjeen synnyttäneen äidin äitiyttä koskevia tilanteita varten. Synnyttäneen äidin äitiyttä koskevista tilanteista ei edellytetä, että äiti tunnustaa synnyttämänsä lapsen, vaan äitiys vahvistetaan oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten ja sen pohjalta laaditun vanhemmuuden selvittämispöytäkirjan perusteella. Jos oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia ei ole ollut mahdollista tehdä esimerkiksi siksi, että synnyttäneeksi äidiksi otaksuttu henkilö on kieltäytynyt tutkimuksista, on lastenvalvojalla velvollisuus ajaa lapsen puolesta kannetta otaksuttua äitiä vastaan synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi. Tilanteessa, joissa vanhemmuuden selvittäminen tulisi keskeyttää, velvollisuutta kanteen ajamiseksi ei ole.

17 §. Muutoksenhaku. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentin viittauksesta poistetaan rajausta, joka viittaa vain toisen äidin valitusoikeuteen. Muutoksen tarkoituksena on, että säännöksen soveltamisalaa laajennetaan soveltuvaksi myös sellaiseen henkilöön, joka katsoo olevansa lapsen synnyttänyt äiti, vaikka tätä ei ole saatu selvitettyä tai vahvistettua.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa otetaan huomioon isyyden selvittämisen lisäksi myös synnyttäneen äidin selvittämistä ja vahvistamista koskevat tilanteet. Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen synnyttänyt äiti, on tarve hakea muutosta lastenvalvojan tekemään keskeyttämispäätökseen, jos oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia ei ole voitu tehdä esimerkiksi siksi, että lapsen huoltajana toimiva muu henkilö on kieltäytynyt oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta eikä lastenvalvoja nosta äitiyden vahvistamista koskevaa kannetta, jotta asia voitaisiin selvittää tuomioistuimen määräämän tutkimuksen avulla.

23 §. Kuuleminen. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään uusi 2 momentti, jossa säädetään lapsen huoltajan tai muun laillisen edustajan kuulemisesta ennen vanhemmuuden selvittämistä laadittavan pöytäkirjan laatimista. Lapsen huoltaja saattaa olla esimerkiksi lapsen isä, joka edustaa lasta muutoinkin vanhemmuuden selvittämistä koskevassa asiassa. Nykyinen 2 momentti siirtyisi muutettuna uudeksi 3 momentiksi. Uuden 3 momentin sisältö ehdotetaan säilytettäväksi muutoin entisellään, mutta siinä ehdotetaan viitattavaksi nykyisen 1 momentin lisäksi myös 2 momenttiin.

26 §. Asiakirjojen toimittaminen Digi- ja väestötietovirastolle. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään uusi 2 momentti, joka sisältää erillisen toimintaohjeen tilanteita varten, joissa vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin selvittämistä. Koska äitiyttä ei näissä tilanteissa tunnusteta, lastenvalvoja toimittaa Digi- ja väestötietovirastolle vanhemmuuden selvittämistä tehdyn pöytäkirjan liitteineen ilman tunnustamista koskevia asiakirjoja. Liitteet voivat tilanteesta riippuen sisältää neuvotteluasiakirjojen lisäksi myös muita asiakirjoja. Keskeinen liiteasiakirja synnyttäneen äidin selvittämisessä on oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta saatu tutkimustulos.

27 §. Suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen ilman oikeudenkäyntiä. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon myös synnyttäneen äidin selvittämistä koskevat tilanteet. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että momentin viittauksesta poistetaan rajausta, joka viittaa vain 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äidin eli toisen äidin selvittämiseen. Kirjallisen hedelmöityshoitotodistuksen lisäksi vanhemmuuden

vahvistamisen edellytyksiin oikeudenomistajien suostumuksella on lisätty myös oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus, joka on keskeinen osa synnyttäneen äidin äitiyden selvittämistä. Lisäksi momentin kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

29 §. Digi- ja väestötietoviraston toimivalta. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään uusi 3 kohta, jonka perusteella Digi- ja väestötietovirastolla olisi jatkossa toimivalta vahvistaa myös synnyttäneen äidin äitiys, jos äitiys on selvitetty lain 2 luvussa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen äiti. Säännöksen myötä Digi- ja väestötietoviraston toimivaltaa vanhemmuuden vahvistamista koskevista asioista laajennetaan synnyttävän äidin vahvistamista koskeviin asioihin.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon isyyden vahvistamisen lisäksi myös synnyttäneen äidin selvittämistä koskevat tilanteet. Tarve synnyttäneen äidin selvittämiseksi nousee useimmiten esiin juuri siksi, että ulkomailta Suomeen muuttaneiden otaksuttujen vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset eikä Digi- ja väestötietovirasto ole tästä syystä voinut tallettaa synnyttäneen äidin äitiyttä koskevaa tietoa väestötietojärjestelmään. Lähtökohtana on, että perhe pyrkii hankkimaan tarpeelliset asiakirjat ja näitä koskevat laillistukset tai alkuperätodistukset väestötietolain 19 §:n osoittamalla tavalla, jotta erilliseen synnyttäneen äidin selvittämiseen ei olisi tarvetta turvautua. Tämä saattaa kuitenkin osoittautua kohtuuttoman vaikeaksi esimerkiksi siksi, että henkilö on lähtöisin sellaisesta valtiosta, jossa ei ole kattavaa väestötietojärjestelmää tai jonka väestötietojärjestelmästä ei ole kohtuudella saatavissa tietoja vallitsevasta yhteiskunnallisesta tilanteesta. Lapsen etu on, että hänelle voidaan vahvistaa kaksi vanhempaa mahdollisimman pian syntymänsä jälkeen ja että ulkomailla syntyneiden lasten vanhempia koskevat merkinnät voidaan tallettaa väestötietojärjestelmään mahdollisimman pian sen jälkeen, kun väestötietolain 9 §:ssä tarkoitetut ulkomaan kansalaisen rekisteröinnin yleiset edellytykset ovat täyttyneet. Väestötietojärjestelmän luotettavuutta koskevat edellytykset ovat huomattavan korkeat eikä sääntelyssä ole otettu huomioon tiedon tallettamatta jättämisestä perheelle koituvia haasteita. Tästä syystä, ja koska vastaava mahdollisuus on katsottu perustelluksi myös isyyden vahvistamista koskevista tilanteista, on perusteltua laajentaa 2 momentin soveltamisalaa siten, että myös synnyttävän äidin äitiys voidaan vahvistaa vanhemmuuden selvittämisen ja oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella.

Digi- ja väestötietovirastolla on harkintavaltaa sen osalta, onko esitetystä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta huolimatta aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen äiti. Oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus ei osoita synnyttäneen äitiä esimerkiksi tilanteessa, jossa perhe on saanut lapsen sijaissynnytysjärjestelyn avulla siten, että lapsi on saatu aikaan käyttämällä aiotun äidin omaa munasolua. Harkintavaltaa on myös sen osalta, milloin voidaan katsoa olevan perheen kannalta kohtuutonta edellyttää perheen tai henkilön itse hankkimia lisäselvityksiä. Kohtuuttomana edellytyksenä ei voida pitää esimerkiksi sitä, että toisesta EU-valtiosta tai niin sanottuun apostille-yleissopimukseen liittyneestä valtiosta Suomeen saapunut perhe ei halua hankkia tarvittavia asiakirjoja siksi, että se koetaan työlääksi tai kalliiksi. Kohtuuttomuusedellytystä sovelletaan synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisessä vastaavasti kuin pykälän mukaisessa isyyden selvittämisessä. Kohtuuttomuusedellytystä on arvioitava suhteessa lainsäädännön tavoitteisiin, joista yksi on mahdollistaa perhesuhteita koskevien tietojen rekisteröinti väestötietojärjestelmään muun muassa sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen syntymää koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen henkilöstä itsestään tai hänen perheestään johtumattomasta syystä.

Asiakirjojen hankkiminen on lähtökohtaisesti ensisijainen toimintatapa myös silloin, kun asiakirjat tulee hankkia kolmansista valtioista tai laillistaa kaksivaiheisessa menettelyssä. Lähtökohtaisesti asiakirjaselvityksen hankkimisen voidaan katsoa olevan perheelle kohtuullista,

vaikka siitä aiheutuisi heille esimerkiksi joidenkin satojen eurojen kustannus tai niiden toimituksessa kestäisi useampi kuukausi. Kohtuuttomuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon myös esimerkiksi perheen esittämä selvitys siitä, mitä toimenpiteitä kyseisen maan viranomaiset ovat perheeltä edellyttäneet asiakirjojen hankkimiseksi ja mitä toimenpiteitä perhe on jo tehnyt asiakirjat hankkiakseen.

32 §. Kanneoikeus isyyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyys-tutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

33 §. Kanneoikeus äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset. Pykälää edotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään 2 uutta momenttia, jotka koskevat synnyttäneen äidin vahvistamista. Ehdotetun 3 momentin mukaan lapsi, jonka osalta ei ole todettu tai vahvistettu synnyttäneen äitiä, voi vaatia synnyttäneen äidin vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos tämä on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan. Oikeudenomistajat määräytyvät perintökaaren 18 luvun 1 §:n perusteella, jonka mukaan kuolinpesän osakkaita ovat lähtökohtaisesti perilliset ja yleistestamentin saajat sekä eloon jäänyt puoliso. Jos edellä tarkoitettuja kuolinpesän osakkaita ei ole, viime kädessä voidaan haastaa Valtiokonttori vastaamaan äitiyden vahvistamiskanteeseen perintökaaren 5 luvun 1 §:n perusteella.

Ehdotetun uuden 4 momentin mukaan henkilö, joka katsoo itse olevansa lapsen synnyttänyt äiti, voi nostaa äitiyden vahvistamista koskevan kanteen lasta vastaan. Kanne voidaan nostaa, jos Digi- ja väestötietovirasto ei ole vahvistanut äitiyttä. Äitiyden vahvistamatta jättäminen on tällöin saattanut johtua esimerkiksi siitä, että synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole voitu pitää riittävän selvitettyinä äitiyden vahvistamiseksi esimerkiksi siksi, että tarvittavia oikeusgeneettisiä selvityksiä ei ole saatu tai asiassa on esitetty epäily siitä, että oikeusgeneettisistä selvityksistä huolimatta äitinä itseään pitävä henkilö ei ole synnyttänyt lasta.

Nykyinen 3 momentti, jossa säädetään äidin oikeudenomistajien sijaan tulosta, ehdotetaan siirrettäväksi pykälän uudeksi 5 momentiksi, koska sen soveltamisala kattaa kaikki edellä 1–4 momenteissa tarkoitettut tilanteet. Jos se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee oikeudenkäynnin aikana, tämän oikeudenomistajat tulevat hänen sijaansa. Säännöstä sovelletaan siitä riippumatta, onko äidiksi otaksuttu henkilö asiassa kantajana vai vastaajana. Jos hän on ollut kuollessaan kantajana asiassa, hänen oikeudenomistajansa voivat joko jatkaa kannetta tai jättää asian sikseen.

34 §. Kanneoikeuden rajoitukset. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että se kattaisi myös synnyttäneen äidin vahvistamista koskevat asiat. Tästä syystä momentista ehdotetaan poistettavaksi rajausta, joka viittaa vain lain 5 §:n 1 momentissa tarkoitettuun toisen äidin selvittämiseen. Samasta syystä on tarpeen, että momentissa tehty säännösviittaus kattaa myös ne päätökset, jotka Digi- ja väestötietovirasto on tehnyt äitiyden vahvistamishakemuksen hylkäämisestä synnyttäneen äidin äitiyttä koskevissa asioissa.

36 §. Vastaajaksi haastaminen. Pykälän 1 momentin sisältö vastaisi voimassa olevaa sääntelyä. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä eritellään se, onko kyse 5 §:n 1 momentissa tarkoitettusta äidistä vai synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamisesta.

Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään toimintaohje tilanteessa, jossa saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi. Tällöin äitiyden vahvistamista koskeva kanne tulisi ratkaista ennen isyyden vahvistamista koskevaa asiaa. Tämä johtuu muun muassa siitä, että jos synnyttänyt äiti on ollut

avioliitossa lapsen syntymän aikaan, lapsen isyys määräytyy lähtökohtaisesti synnyttäneen äidin avioliiton ja lakimääräisen isyysoletuksen kautta, jolloin oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus voi osoittaa vain geneettisen isyyden, mutta ei oikeudellista isyyttä.

Pykälän 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä otetaan huomioon synnyttäneen äidin äitiyttä koskevat tilanteet.

Pykälän 5 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen ja viittaus isään muutetaan viittaukseksi vanhempaan.

40 §. Kanteen peruuttaminen ja vanhemmuuden poissuljenta. Pykälän otsikkoa sekä sen 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että otsikossa ja säännöksissä otetaan isyyskanteiden lisäksi myös synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista koskevat kanteet, koska myös näissä tilanteissa oikeusgeneettisillä vanhemmuustutkimuksilla saattaa olla niin vahva todistusarvo, että tuomioistuimien pitää todistettuna, ettei poissuljennan saanut henkilö voi olla lapsen vanhempi. Tällainen tilanne saattaa olla käsillä, jos on pidettävä todistettuna, että raskaus ei ole alkanut käyttämällä luovutettua munasolua.

42 §. Muutoksenhaun käsittely. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon myös tilanteet, joissa vaatimus on hylätty sen vuoksi, että hänen äitiytensä ei ole mahdollinen suoritettuna oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen nojalla. Lisäksi pykälän kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

43 §. Isyyden kumoamisen perusteet. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että pykälässä tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

44 §. Äitiyden kumoamisen perusteet. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä otetaan huomioon myös ne tilanteet, joissa Digi- ja väestötietovirasto on vahvistanut äitiyden 2 §:ssä tarkoitetuksi synnyttäneen äidin äitiydeksi.

45 §. Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa tehty viittaus oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen. Lisäksi momenttiin sisältyvä rajausta, joka koskee Digi- ja väestötietoviraston toimivaltaa ratkaista äidin hedelmöityshoitoa koskevia asioita, ehdotetaan siirrettäväksi 3 momenttiin ja laajennettavaksi johdonmukaisuussyistä koskemaan myös 1 momentissa tarkoitettuja tilanteita.

47 §. Äitiyden kumoamista koskevan kanneasian asianosaiset. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että oikeus kumoamista koskevan kanteen nostamiseen olisi myös sillä, joka 48 §:n 4 momentissa tarkoitettussa tapauksessa katsoo olevansa lapsen vanhempi.

48 §. Kanneoikeuden rajoitukset. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään synnyttäneen äidin äitiyttä koskeva uusi 4 momentti. Momentin mukaan henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti sen henkilön sijasta, joka on vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, on tietyin perustein oikeus nostaa kanne synnyttäneen äidin äitiyden kumoamiseksi. Koska vahvistettuna synnyttäneen äidin äitiyden vahvistaminen edellyttää oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten tekemistä ja sitä, että tutkimukset tukevat synnyttäneen äidin äitiyttä, kyseessä voi lähtökohtaisesti olla vain tilanne, jossa henkilö on saanut lapsen sijaissynnytysjärjestelyn kautta sellaisten hedelmöityshoitojen avulla, joissa on käytetty aiotun vanhemman omaa munasolua ja aiottu äiti on erehdyttänyt viranomaisia jättämällä kertomatta, että hän ei ole itse synnyttänyt

lasta. Näin ollen äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle asiasta annettuihin väärin tietoihin. Viranomaiselle annetut väärät tiedot ovatkin ehdotetun säännöksen mukaan yksi edellytys sille, että synnyttäneen äidin äitiys voidaan kumota. Toisena edellytyksenä on, että tuomioistuin arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen. Esimerkiksi jos lapsi on ennättänyt asua perheessä pitkän aikaa ja muodostanut merkityksellisen sosiaalisen suhteen aiottuun äitiin ennen kuin epäily vahvistetun synnyttäneen äidin äitiydestä saatetaan tuomioistuimen arvioitavaksi, saattaa olla lapsen edun vastaista rikkoo tuo jo muodostunut suhde.

50 §. Määräaika kanteen nostamiselle. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että vanhemmuuden kumoamista koskevan kanteen määräaika koskevassa säännöksessä otetaan huomioon myös synnyttäneen äidin vahvistamista koskevat tilanteet. Kahden vuoden määräaika vanhemmuuden vahvistamisesta laskettuna vastaa kanneaikaa tilanteessa, jossa isyys tai toinen äitiys perustuu tunnustamiseen. Kahden vuoden määräaika voi olla riittämätön, jos 48 §:n 4 momentissa tarkoitetussa erehdyttämistapauksessa lapsen oikea synnyttänyt äiti asuu ulkomailla ja hänen on lapsen löytääkseen tullut ensin selvittää lapsen olinpaikka ja vasta sitten ottaa selvää siitä, kuinka hän voi riitauttaa toiselle henkilölle viranomaista erehdyttämällä vahvistettu äitiys. Tällaisessa tilanteessa saattaa tulla arvioitavaksi, täyttääkö tilanne 2 momentissa säädettyä painavaa syytä koskevat edellytykset, jolloin kanne voitaisiin tutkia, vaikka se olisi pantu vireille määräajan päättymisen jälkeen.

63 §. Lapsen mielipiteen selvittäminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään viittaus 48 §:n 4 momentin 2 kohdassa tarkoitettuihin tilanteisiin, koska myös näissä tilanteissa on tarpeen arvioida lapsen etua.

67 §. Ennakkotunnustamisrekisterit. Pykälän 4 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että sosiaalihuollon viranomaista koskeva viittaus muutetaan viittaukseksi hyvinvointialueeseen. Muutostarve aiheutuu sote-uudistuksesta, jonka seurauksena sosiaalihuollon viranomaista koskevat viittaukset päivitetään vastaamaan uutta terminologiaa.

69 §. Tarkemmat säännökset. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentin 2 kohta poistetaan tarpeettomana. Muutoksen seurauksena voimassa oleva 3 kohta siirtyisi uudeksi 2 kohdaksi. Lisäksi pykälän kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

Voimaantulosäännös. Lain voimaantulon osalta on välttämätöntä ottaa huomioon se, että lain hyväksymisen ja voimaantulon väliin jää riittävä aika lain täytäntöönpanoa varten tarvittavia toimia varten. Ehdotetut muutokset edellyttävät vanhemmuuden selvittämisessä, vahvistamisessa ja kumoamisessa käytettävien lomakkeiden uudistamista sekä muutoksia väestötietojärjestelmään.

7.2 Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

Lain nimike. Lain nimike ehdotetaan muutettavaksi siten, että oikeusgeneettisen isyystutkimuksen sijaan lain nimikkeessä viitataan oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen. Muutoksen syynä on se, että mahdollisuus oikeusgeneettisiin tutkimuksiin on tarkoitus laajentaa myös synnyttäneen äidin selvittämistä varten.

1 §. Lain soveltamisala. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että lain soveltamisala laajennetaan kattamaan myös oikeusgeneettiset tutkimukset, jotka tehdään synnyttäneen henkilön äitiyttä koskevan kysymyksen ratkaisemiseksi. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että oikeusgeneettisen isyystutkimuksen sijaan säännellään oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta.

Pykälän 2 momenttiin sisältyvä oikeusgeneettisen isyystutkimuksen määritelmä ehdotetaan korvattavaksi oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen määritelmällä. Säännöksen aineellinen sisältö säilyisi samana, mutta tutkimuksen nimeä ehdotetaan muutettavaksi. Oikeusgeneettisellä vanhemmuustutkimuksella tarkoitettaisiin vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista. Lisäksi momentin kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

2 §. Tutkimuksen teettäminen. Pykälässä säädetään siitä, kuka voi teettää tutkimuksen. Pykälän sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksessä otetaan huomioon myös tilanteet, joissa oikeusgeneettinen tutkimus on tarpeen teettää synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa. Lisäksi pykälän kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

4 §. Tutkimus asianosaisista. Pykälän sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännös kattaa myös tilanteet, joissa tutkimus tehdään synnyttäneen äidin äitiyttä koskevassa asiassa. Lisäksi pykälään ehdotetaan terminologisia muutoksia, jotka vastaavat vanhemmuuslaissa käytettyjä sukupuolineutraalimpia sanamuotoja. Samalla pykälän otsikko ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan pykälän muutettua sisältöä. Lapsen, äidin ja miehen tutkimisen sijaan ehdotetaan säänneltäväksi lapsen, synnyttäneen äidin ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevan muun henkilön tutkimisesta.

5 §. Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta. Pykälässä säädetään tutkimuksen määrittämisestä tilanteissa, jossa tutkittava on kadonnut tai kuollut.

Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan selvyyden vuoksi lisättäväksi viittaukset lain 10 a ja 10 b §:iin. Viitatuissa pykälissä säädettäisiin tarkemmin aiempien tutkimustulosten käyttämisestä ja aiemmin otetuista kudosnäytteistä.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä poistetaan rajausta, jonka mukaan kuolleen tutkittavan, joka on haudattu tai tuhattu, kudosnäytettä ei voida tutkia. Pykälän 2 momentissa tarkoitetuissa tilanteissa kuollut tutkittava on saatettu jo haudata tai tuhata, mutta tarvittavat kudosnäytteet on voitu ottaa jo aiemmin. Samasta syystä momenttiin ehdotetaan tehtäväksi terminologinen lisäys, jonka mukaan tuomioistuimien voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi paitsi vainajasta otettavasta, myös jo otetusta kudosnäytteestä. Lisäys on tarpeen, koska Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta saadun tiedon mukaan käytännössä tuomioistuimien on ehtinyt määrätä vain harvoin tutkimuksen tehtäväksi ennen vainajan hautaamista tai tuhkaamista. Kuolleesta vainajasta otettu kudosnäyte on usein tullut otetuksi tulevan tutkimuksen varalta voimassa olevan lain 16 §:n nojalla.

Haudattua vainajaa koskevan rajauksen poistaminen on tarpeen myös siitä syystä, että tarkoituksena on mahdollistaa haudatun vainajan tutkiminen myös niissä tilanteissa, joissa ei ole käytettävissä aiemmin otettua kudosnäytettä. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi informatiivinen viittaus 8 a §:ään, jossa säädettäisiin tarkemmin haudattua vainajaa koskevasta tutkimuksesta.

Pykälän 3 momentin sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että säännöksen soveltamisala kattaa myös tilanteet, joissa tutkitaan synnyttäneen äidin äitiyttä. Säännöksen tarkoituksena on, ettei tutkimusta tule määrätä ilman erityistä syytä sellaisesta kuolleesta tai kadonneesta vanhemmasta, jonka vanhemmuussuhteesta ei ole kysymys, jos riittävä varmuus otaksutun vanhemman vanhemmuudesta saadaan tutkimalla lapsi ja otaksuttu vanhempi. Tällainen tilanne voi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun lapsen synnyttänyt äiti on kadonnut tai kuollut, mutta lapsi

ja lapsen otaksuttu isä elävät. Tällaisessa tilanteessa on perusteltua, että tutkitaan kolmen osapuolen sijaan vain kahta osapuolta, mutta niin monella DNA-merkillä, että kahden tutkittavan perusteella saadaan todistusvoimainen tulos. Säännös on perusteltu, koska erityisesti haudatun vainajan tutkimisen tulisi olla viimesijainen keino, eikä siihen tulisi ryhtyä, jos vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi on saatavilla riittävä selvitys muilla keinoin. Samasta syystä ei olisi myöskään tarkoituksenmukaista käyttää terveydenhuollon voimavaroja aiemmin otettujen kudosnäytteiden selvittämiseen, ellei kyseiselle näytteelle ole tosiasiallista tarvetta. Erityisenä syynä voidaan pitää esimerkiksi tilannetta, jossa sukuhautaan on haudattu sekä otaksuttu vanhempi että vanhempi, jonka vanhemmuussuhteesta ei ole kyse. Tällöin voi olla käytännöllisistä syistä tarpeen tehdä tutkimus molemmista haudatuista vainajista siten, että näytteet otetaan samanaikaisesti.

Säännöksen sanamuotoa on lisäksi muutettu sen selkeyttämiseksi, että rajoite koskee vain kadonnutta tai kuollutta henkilöä. Pykälän sanamuotoa on myös kielellisesti tarkistettu ja selkeytetty.

6 §. Lapsen otaksuttujen isovanhempien tutkiminen. Pykälän otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että miehen vanhempien tutkimisen sijaan siinä viitataan lapsen otaksuttujen isovanhempien tutkimiseen. Vastaava muutos tehtäisiin myös pykälän 1 momenttiin, jossa viitataan otaksutun vanhemman vanhempaan ja otaksuttuun vanhempaan. Ehdotetut kielelliset muutokset ovat tarpeen, jotta säännöksessä otettaisiin huomioon myös tilanteet, joissa tutkitaan synnyttäneen äidin äitiyttä.

Pykälän 2 momentti ehdotetaan kumottavaksi. Säännöksen pääasiallinen sisältö ehdotetaan siirrettäväksi uuteen 7 a §:ään.

7 §. Otaksutun vanhemman muiden lähisukulaisten tutkiminen. Pykälän otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että se vastaisi pykälän muutettua sisältöä. Pykälän sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi, jotta se kattaisi myös tilanteet, joissa tutkitaan synnyttäneen äidin äitiyttä. Tämä toteutetaan siten, että miehen sijaan viitataan otaksuttuun vanhempaan.

Säännöstä ehdotetaan lisäksi muutettavaksi siten, että otaksutun vanhemman muiden sukulaisten tutkiminen rajataan otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkimiseen. Muutos on tarpeen, koska kaukaisten sukulaisten tutkimiselle ei ole yleensä tieteellisiä perusteita. Säännöksen merkitys korostuu kaupallisten sukututkimusten yleistyessä. Tarkoituksenmukaisena ei voida pitää sitä, että tällaisten kaupallisten tutkimusten antamien osumien perusteella tutkitaan hyvin kaukaisia sukulaisia. Synnyttänyttä äitiä, isää, täyssisarusta, isovanhempaa, puolisisarusta, täyssisaruksen lasta sekä vanhemman täyssisarusta (täti, setä tai eno) voidaan pitää lähisukulaisina, kun tarkoitetaan vanhemmuuden osoittamista DNA-tutkimuksella. Näillä sukulaisuussuhteilla on keskimäärin 25–50 % yhteistä perimää. Jos jaetun yhteisen perimän määrä on edellä kuvattua pienempi, sukulaisuuden toteaminen luotettavasti oikeusgeneettisissä tutkimuksissa käytettävillä DNA-tunnisteilla on epätodennäköistä. On huomattava, että sukulaisuustutkimuksissa on aina hyödyllistä, jos vertailuhenkilöitä on enemmän kuin yksi.

7 a §. Kadonneen tai kuolleen isovanhemman tai lähisukulaisten tutkiminen. Ehdotettu pykälä on uusi, mutta sen sisältö vastaa osittain nykyistä 6 §:n 2 momenttia. Ehdotettu pykälä sisältää oikeusohjeen sen tapauksen varalta, ettei lain 6 tai 7 §:ssä tarkoitettujen tutkittavien olinpaikasta voida saada tietoa tai jos tutkittava on kuollut. Tällöin sovelletaan vastaavasti, mitä 5 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään, ellei tutkittava ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa kieltänyt vanhemmuustutkimuksen tekemistä. Tuomioistuimien voisi esimerkiksi määrätä, että tutkimus tehdään tutkittavasta aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudosnäytteestä.

Säännös vastaa osittain voimassa olevan lain 6 §:n 2 momenttia, mutta sen soveltamisala ehdotetaan laajennettavaksi koskemaan lapsen otaksuttujen isovanhempien lisäksi myös otaksutun vanhemman muiden lähisukulaisten tutkimista. Tästä johtuu, että myös otaksutun vanhemman muu lähisukulainen voidaan määrätä tutkittavaksi, vaikka tämä on kadonnut tai kuollut. Ehdotettu säännös eroaa voimassa olevan lain 6 §:n 2 momentin säännöksestä lisäksi siten, että enää ei arvioitaisi kadonneen tai kuolleen oletettua tahtoa tilanteessa, jossa tutkittava ei ole aiemmin selkeästi ilmaissut itse tahtoaan. Muutoksen seurauksena on, että isovanhempi tai muu lähisukulainen voidaan määrätä tutkittavaksi, ellei tämä ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa nimenomaisesti kieltänyt oikeusgeneettisen tutkimuksen tekemistä. Nimenomaisena kieltona voidaan pitää myös esimerkiksi testamenttiin tai hoitotahtoon otettua määräystä asiasta.

Ehdotetun säännöksen siirtämisen ja sen soveltamisalan laajentamisen tarkoituksena on ennen kaikkea mahdollistaa nykyistä joustavammin muiden lähisukulaisten tutkiminen tilanteessa, jossa otaksuttua vanhempaa ei voida tutkia siksi, että hän on kadonnut tai kuollut, eikä hänestä ole saatavilla aiemmin otettua kudosnäytettä tai tutkimustuloksia. Voimassa olevan oikeustilan mukaan tällaisessa tilanteessa on aina tutkittava ensin miehen vanhemmat. Nyt ehdotettu muutos mahdollistaa tapauskohtaisen harkinnan, jolloin tuomioistuimien voi määrätä tutkimuksen otettavaksi joko otaksutun vanhemman vanhemmista, yhdestä otaksutun vanhemman vanhemmasta tai otaksutun vanhemman muista lähisukulaisista. Esimerkiksi tilanteessa, jossa otaksutun vanhemman vanhemmat tai toinen heistä on kuollut, voi olla tarkoituksenmukaisinta tutkia tutkimukseen suostuvainen muu elossa oleva lähisukulainen kuten puolisisarus ennen isovanhempien tilanteen laajempaa kartoittamista.

8 §. *Muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkiminen.* Pykälän otsikkoa ehdotetaan muutettavaksi siten, että se vastaa pykälän muutettua sisältöä. Pykälän sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi, jotta se kattaa myös tilanteet, joissa tutkitaan synnyttäneen äidin äitiyttä. Äidin sukulaisten sijaan viitataan muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisiin ja miehen sijaan viitataan otaksuttuun vanhempaan. Lisäksi säännöksessä viitataan sukulaisten sijaan lähisukulaisiin. Tältä osin viitataan 7 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa esitettyyn. Käytännössä vain otaksutun isän sukulaisia on tutkittu. Vaikka voimassa olevaa pykälää ei ole soveltamiskäytännössä tiettävästi sovellettu, mahdollisuus siihen, että myös sen vanhemman, jonka vanhemmuussuhde ei ole tutkittavana, lähisukulaisia voidaan tarvittaessa tutkia, on tarpeen säilyttää.

8 a §. *Tutkimus haudatusta vainajasta.* Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi edellytyksistä, joiden nojalla tuomioistuimien voi määrätä oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tehtäväksi haudatusta vainajasta. Säännöksen tarkoituksena on turvata se, että lapsen oikeus tietää alkuperänsä toteutuu silloinkin, kun tutkittava on haudattu, eikä vanhemmuuskysymystä saada muutoin ratkaistua. On huomattava, että tuhkatusta vainajasta ei ole mahdollista ottaa näytettä vanhemmuustutkimusta varten.

Ehdotetun pykälän 1 momentissa säädetään niistä edellytyksistä, joiden on täyttyttävä, jotta tutkimus voidaan määrätä tehtäväksi haudatusta vainajasta. Tuomioistuimien voi antaa määräykset haudan avaamiseksi ja kudosnäytteen ottamiseksi haudatusta vainajasta, jos vainajasta ei ole saatavilla lain 10 a §:ssä tarkoitettuja aiempia tutkimustuloksia tai 10 b §:ssä tarkoitettuja aiemmin otettuja kudosnäytteitä. Lisäksi edellytyksenä on, ettei tutkimusta voida tehdä elävästä henkilöstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi. Säännöksen tarkoituksena on korostaa haudan avaamisen viimesijaisuutta suhteessa vainajasta jo aiemmin otettujen kudosnäytteiden tai tutkimustulosten hyödyntämiseen ja elävien henkilöiden tutkimiseen. Haudan avaamiseen ei tulisi ryhtyä, jos vanhemmuusasia saadaan muutoin selvitettyä. Tämä on perusteltua muun muassa hautarauhan kunnioittamisen vuoksi.

Ehdotetun pykälän 2 momentissa säädetään siitä, kenelle 1 momentissa tarkoitetut määräykset tulee osoittaa. Säännöksen mukaan määräys haudan avaamiseksi osoitetaan sille, jonka ylläpitämälle hautausmaalle tutkittava vainaja on haudattu. Määräys kudosnäytteen ottamiseksi osoitetaan sille terveydenhuollon toimintayksikölle, jonka alueella kyseinen hautausmaa sijaitsee. Terveydenhuollon toimintayksiköllä tarkoitetaan tässä yhteydessä aluetason toimijaa, kuten esimerkiksi hyvinvointialuetta. Kyseisen hautausmaan selvittäminen kuuluu kantajan vastuulle. Jos vainaja oli kuollessaan evankelisluterilaisen tai ortodoksisen kirkon jäsen, tieto hautapaikasta tulisi olla saatavilla seurakunnalta. Muissa tapauksissa asiaa voi tiedustella Digi- ja väestötietovirastolta tai Ahvenanmaan valtionvirastolta. Hautausmaan ylläpitäjästä säädetään hautaustoimilain 2 ja 3 luvussa. Siitä, millainen kudosnäyte vainajasta otetaan, säädetään 13 §:ssä.

9 §. Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että siinä otetaan nimenomaisesti huomioon myös tilanteet, joissa tutkimuksen on tilannut lastenvalvoja. On huomattava, että lastenvalvojan luona otettavat näytteet edellyttävät aina tutkittavan suostumusta. Pykälän 2 momentissa ehdotetaan lisäksi säädettäväksi siitä, että suostumuksen peruuttamisesta tulee viipymättä ilmoittaa tutkimuksen tekijälle eli Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle. Säännös on tarpeen, jotta tutkimuksen tekijä tulee viipymättä tietoiseksi suostumuksen peruuttamisesta, eikä suorita tutkimuksia loppuun tai lähetä niitä eteenpäin. Lisäksi momentissa ehdotetaan säädettäväksi tutkimusten tulosten toimittamisen sijaan niiden lähettämisestä. Muutoksella on oikeustilaa selkeyttävä vaikutus.

10 §. Kuuleminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä viitataan isyyden kumoamista ja vahvistamista koskevan asian sijaan vanhemmuuden kumoamista ja vahvistamista koskevaan asiaan. Ehdotettu muutos on tarpeen, jotta pykälää voidaan soveltaa myös synnyttäneen äidin äitiyttä koskevassa asiassa.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen sisältyvää kuulemisvelvollisuutta sovellettaisiin myös silloin, kun tutkimus tehdään haudatusta vainajasta tai kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä saatuja aiempia tutkimustuloksia käyttämällä. Tästä syystä pykälää ehdotetaan täydennettäväksi nimenomaisilla lain sisäisillä viittauksilla 8 a §:ään ja 10 a §:n 2 momenttiin. Voimassa olevan lain mukaan säännöstä sovelletaan vain silloin, kun tutkimus tehdään 5 §:n nojalla kudosnäytteestä. Lisäksi momenttiin ehdotetaan pieni kielellinen täsmennys, jolla on oikeustilaa selkeyttävä vaikutus.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti, joka sisältää erityissäännöksen niitä tilanteita varten, kun tutkimus tehdään 8 a §:n nojalla haudatusta vainajasta. Tuomioistuimen on ehdotetun säännöksen nojalla ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi myös sen haudan hautaoikeuden haltijalle, josta on kyse. Saman säännöksen mukaan myös hautausmaan ylläpitäjälle, jonka alueella kyseinen hautapaikka sijaitsee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Hautaoikeuden haltijasta säädetään kirkkolain (1054/1993) 17 luvun 3 §:ssä ja hautausmaan ylläpitäjästä säädetään hautaustoimilain 2 ja 3 luvussa.

10 a §. Aiemmat tutkimustulokset. Ehdotettu pykälä on uusi. Ehdotetussa pykälässä säädetään aiempien tutkimustulosten tiedustelemisesta ja käyttämisestä.

Ehdotetun pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuimen tulee ennen tutkimuksen määräämistä tiedustella tutkimuksen tekijältä, onko 4–7, 7 a ja 8 §:ssä tarkoitettu kuolleesta tai kadonneesta tutkittavasta tehty aiemmin oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tai onko sellainen parhailaan tehtävänä. Ehdotettu säännös on tuomioistuinta velvoittava. Säännöksellä on yhteys ehdotettuun 8 a §:ään, jonka mukaan tuomioistuin ei voi määrätä hautaa avattavaksi ja vainajaa tutkittavaksi, jos vainajasta on saatavilla aiemmasta tutkimuksesta saatuja tietoja. Säännöksellä on

yhteys myös ehdotettuun 10 b §:ään, jossa säädetään aiemmin otettujen kudosnäytteiden käytämisestä. Selvyyden vuoksi momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös, jonka mukaan tuomioistuimella on oikeus saada mainittu tieto salassapitosäännösten estämättä. Vaikka tuomioistuin on voinut myös voimassa olevan sääntelyn nojalla hyödyntää aiempia tutkimustuloksia silloin, kun tutkittava on kadonnut tai kuollut, nimenomainen säännös tiedonsaantioikeudesta on muutos verrattuna voimassa olevaan oikeustilaan. Uutta olisi lisäksi se, että oikeus saada tieto aiemmasta tutkimustuloksesta salassapitosäännösten estämättä on ehdotuksen mukaan myös sillä, joka voi vanhemmuuslain nojalla ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. On huomattava, että myös lastenvalvojalla voi olla oikeus ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi ja siten se voi olla oikeutettu saamaan tietoa aiemmista tutkimustuloksista.

Ehdotettu säännös tiedonsaantioikeudesta on tarpeen, koska tuomioistuimella tai mahdollisella kantajalla ei välttämättä ole tietoa aiemmista tutkimustuloksista. Lapsen oikeutta tietää alkupeiränsä voidaan pitää ensisijaisena suhteessa kadonneen tai kuolleen henkilön tietosuojaan. Ehdotettu tiedonsaantioikeus on rajattu tilanteisiin, joissa tutkittava on kadonnut tai kuollut.

Ehdotetun 2 momentin mukaan, jos oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus on tehty 1.1.2013 tai sen jälkeen, lastenvalvoja voi tilata tai tuomioistuin voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi tutkittavasta aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Ehdotettu aikarajaus johtuu siitä, että oikeusgeneettisessä tutkimuksessa käytettävien DNA-merkkien määrä on kaksinkertaistunut vuoden 2012 jälkeen. Tämän jälkeen toteutettujen oikeusgeneettisten vanhemmuustutkimusten luotettavuus on näin ollen entistäkin korkeampi. Pykälän 2 momentissa ehdotetaan lisäksi säädetäväksi tutkittavan suostumuksesta aiempien tutkimustulosten käyttämiseen. Jos aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella, tietoja aiemmasta tutkimuksesta voidaan säännöksen mukaan käyttää vain, jos tutkittava antaa siihen uudelleen suostumuksen.

Ehdotettu momentti koskee myös lastenvalvojia. Nykyisen lain soveltamiskäytännössä lastenvalvojat ovat hyödyntäneet aiempia tiedossaan olevia isyystutkimuksia, jos tutkittava on antanut tähän suostumuksensa. Tältä osin ehdotettu säännös vastaa vallitsevaa käytäntöä. Lastenvalvojat saavat tiedon aiemmista tutkimuksista yleensä siten, että tutkittavat henkilöt itse kertovat, että heistä on olemassa aiempia tutkimustuloksia, joita he toivovat käytettävän uudessa tutkimuksessa. On huomattava, ettei lastenvalvojalla ole oikeutta ottaa tahdonvastaisia näytteitä eikä hänellä ole oikeutta valvoa tuomioistuimen määräämää näytteenottoa. Tästä seuraa, ettei lastenvalvoja voi myöskään pyytää käytettäväksi aiempia tutkimustuloksia ilman tutkittavan uutta nimenomaista suostumusta.

Voimassa olevassa laissa tuomioistuimen oikeus käyttää aiempia tutkimustuloksia on rajattu tilanteisiin, joissa tutkittava on kadonnut tai kuollut. Nyt ehdotettu 2 momentti koskisi myös tilanteita, joissa tutkittava on elossa. Ehdotettu muutos on tarpeen tarpeettomien päällekkäisten tutkimusten välttämiseksi.

Ehdotetun 3 momentin mukaan tuomioistuimen tulee määrätä tutkimus tehtäväksi uudelleen, jos 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava ei anna 2 momentissa tarkoitettua suostumustaan aiemmassa tutkimuksessa saatujen tietojen käyttöön tai jos tutkimus on tehty ennen 1.1.2013. Lisäksi erityistilanteita varten momenttiin ehdotetaan otettavaksi säännös siitä, että jos lain 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava asianosainen on kadonnut tai kuollut, tuomioistuin voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja siitä huolimatta, että aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella tai jos oikeusgeneettinen tutkimus on tehty ennen 1.1.2013. Tämä on perusteltua, koska lain 4 §:ssä tarkoitettu asianosainen olisi voitu eläessään määrätä tutkittavaksi myös tahdonvastaisesti. Ehdotetusta 7 a §:stä johtuu, että jos kadonnut tai kuollut on lapsen isovanhempi tai muu lähisukulainen, tutkimuksessa voidaan käyttää hänestä aiemmin

saatuja tutkimustuloksia, jos tutkittava ei ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa kieltänyt tutkimuksen tekemistä. On huomattava, että ehdotettu 3 momentti koskee vain tuomioistuimen määräämiä tutkimuksia, eikä sen soveltamisala kata lastenvalvojan tilaamia oikeusgeneettisiä tutkimuksia.

EU:n tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 35 kohdassa biologisista näytteistä johdettu tieto määritellään erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvaksi terveyttä koskeviksi henkilötiedoiksi. Niihin katsotaan kuuluvan kehon osan tai kehosta peräisin olevan aineen testaamisesta tai tutkimisesta saadut tiedot, kuten geneettiset tiedot ja biologiset näytteet. Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely perustuu 9 artiklan 2 kohdan c alakohtaan (käsittely on tarpeen rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi, jos rekisteröity on fyysisesti tai juridisesti estynyt antamasta suostumustaan, silloin kun tutkittava on kadonnut tai kuollut taikka kun tutkittava on alaikäinen lapsi. Käsittely voi perustua myös f alakohtaan (käsittely on tarpeen oikeusvaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi tai aina, kun tuomioistuimet suorittavat lainkäyttötehtäviään) ja g alakohtaan (käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi). Sääntelyyn liittyy vahva intressi suojella lapsen etua.

Pykälässä käytetään tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaista sääntelyliikkumavaraa antaa yksityiskohtaisempia säännöksiä henkilötietojen luovuttamisesta. Tietosuoja-asetuksen mukaista kansallista sääntelyliikkumavaraa voidaan käyttää, kun henkilötietojen käsittely perustuu nyt ehdotetun tavoin tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohtaan, eli käsittely on tarpeen lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi. Säännös henkilötietojen luovuttamisesta rajoittuu siihen, mikä on välttämätöntä lain yleisen edun mukaisen tavoitteen varmistamiseksi, ja täyttää siten tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaisen oikeasuhteisuuden vaatimuksen.

Kyseessä on tietosuojalain (1050/2018) 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuista tilanteista. Suojatoimista säädetään tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa.

10 b §. Aiemmin otetut kudosnäytteet. Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälässä on säännökset sellaisia tilanteita varten, joissa oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tehdään tutkittavasta aiemmin otetusta saatavilla olevasta kudoksenäytteestä. Tällainen tilanne on käsillä silloin, kun 4–7, 7 a ja 8 §:ssä §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut.

Pykälään ehdotetaan otettavaksi nimenomainen säännös tiedonsaantioikeudesta sen selvittämiseksi, onko kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä saatavilla sellaista aiemmin otettua kudoksenäytettä, josta voidaan tehdä oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus. Pyyntö tulee esittää terveydenhuollon tai oikeuslääkinnän toimintayksikölle. Pyyntöön esittäneen tulee pyynnön yhteydessä antaa riittävä selvitys siitä, että näytteen tutkiminen voi olla tarpeen vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. Oikeus pyynnön esittämiseen olisi tuomioistuimella ja sillä, joka on vanhemmuuslain nojalla oikeutettu ajamaan kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. On huomattava, että myös lastenvalvojalla voi olla oikeus ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi ja siten se voi olla oikeutettu saamaan tietoa aiemmin otetuista kudoksenäytteistä.

Säännöksen tarkoituksena on turvata se, että lapsen oikeus tunkea alkuperänsä toteutuu myös tilanteissa, joissa tutkittava on kadonnut tai kuollut. Säännös on tarpeen, koska tuomioistuimella tai mahdollisella kantajalla ei välttämättä ole tietoa aiemmin otetun kudoksenäytteen olemassaolosta. Aiemman otetun kudoksenäytteen tutkiminen on myös ensisijaista esimerkiksi siihen, että

näyte otetaan jo haudatusta vainajasta. Lapsen oikeutta tietää alkuperänsä voidaan pitää ensisijaisena suhteessa kadonneen tai kuolleen henkilön tietosuojaan.

Ehdotetussa pykälässä tarkoitettu henkilötietojen käsittely kuuluu tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain soveltamisalaan. Tältä osin viitataan 10 a §:n säännöskohtaisissa perusteluissa esitettyyn.

11 §. Tutkimusmääräyksen antaminen. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisättäisiin viittaus uuteen 7 a ja 8 a §:ään. Tämä on tarpeen, koska ehdotetun säännöksen on tarkoitettu kattavan myös ne tilanteet, joissa tuomioistuimien harkitsee määräävänsä tutkimuksen tehtäväksi haudatusta vainajasta. Ennen tutkimuksen määräämistä haudatusta vainajasta tuomioistuimen on ehdotetun säännöksen mukaan oltava yhteydessä tutkimuksen tekijään ja pyydettävä kirjallinen lausunto siitä, edistääkö kyseisen vainajan tutkiminen asian selvittämistä sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Hautaa ei tule määrätä avattavaksi, jos sille ei ole tieteellisiä perusteita kysymyksessä olevan vanhemmuusasian ratkaisemisen kannalta. On huomattava, että yleisten perinnöllisyystieteen periaatteiden mukaisesti niin sanotun suoran linjan eli lapsen, vanhemman ja isovanhempien tutkiminen tuottaa lähtökohtaisesti varmin lopputuloksen. Muita tutkittaessa epävarmuus kasvaa, mutta toisaalta mitä enemmän on vertailuhenkilöitä, sitä todennäköisemmin vanhemmuusasia saadaan selvitettyä. Ketä tahansa henkilöä ei siten tulisi tutkia, jos siihen ei ole tieteellisiä perusteita. Tämä periaate korostuu erityisesti tilanteessa, jossa tuomioistuimien harkitsee haudan avauttamista oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tekemiseksi.

Lisäksi 1 momenttiin ehdotetaan selvyiden vuoksi lisättäväksi maininta siitä, että tuomioistuimen tulee ottaa yhteyttä tutkimuksen tekijään ennen kuin se pyytää tutkimuksen tekijältä samassa momentissa tarkoitettua kirjallisen lausunnon. Tämä on tarpeen, koska Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselta saadun tiedon mukaan lisätietoja joudutaan pyytämään lausunnon pyytäneeltä varsin usein.

12 §. Tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäminen. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että ennen virka-apumääräyksen antamista tuomioistuimen tulee tehdä 10 a §:n 1 momentissa tarkoitettu tiedustelu siitä, onko tutkittavasta tehty aiemmin oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus. Nyt ehdotettu säännös on luonteeltaan tuomioistuinta velvoittava. Jos tutkittavaksi määrätty ei määräyksistä huolimatta saavu antamaan näytettä, aiempien tutkimustulosten käyttämisen tulisi olla ensisijaista virka-apun pyytämiseen nähden. Muutoksen tarkoituksena on yhtäältä tukea tutkittavan oikeutta ruumiilliseen koskemattomuuteen ja välttää tarpeettomien uusintatutkimusten tekemistä ja toisaalta säästää poliisin henkilöresursseja ja muita tutkimuskustannuksia.

13 §. Näytteen ottaminen. Pykälässä säädetään oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten tarvittavan näytteen ottamisesta ja sen yhteydessä tehtävistä toimenpiteistä.

Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi tarkennus siitä, että sellaisesta vainajasta, jota ei ole vielä haudattu, näyte otetaan saatavilla olevasta kudoksesta. Tarkennus on tarpeen, koska ehdotetulla lakimuutoksella sallitaan myös jo haudattujen vainajien tutkiminen, ja näytteenotto riippuu siitä, onko vainaja ehditty haudata vai ei. Tätä tarkoitusta vasten samaan momenttiin ehdotetaan lisättäväksi säännös niitä tilanteita varten, joissa näyte otetaan haudatusta vainajasta. Ehdotetun säännöksen mukaan haudatusta vainajasta otetaan luunäyte. On huomattava, että tuhkatusta henkilöstä ei ole mahdollista saada näytettä oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten.

Pykälän 2 momenttia ehdotetaan täydennettäväksi siten, että siinä säännellään luunäytteen ottajan kelpoisuusvaatimuksista. Luunäytteen ottaisi sellainen laillistettu terveydenhuollon ammattilainen, jolla on siihen tarvittava osaaminen.

Pykälän 3 momentti sisältäisi uuden oikeustilaa selkeyttävän säännöksen, jonka mukaan tuomioistuimen määräämä muu kuin luunäyte tulee ottaa terveydenhuollon toimintayksikössä. Säännös on tarpeen, koska soveltamiskäytännössä on paikoin esiintynyt epäselvyyttä siitä, tulisiko tuomioistuimen määräämä kudosnäyte ottaa terveydenhuollon toimintayksikössä vai lastenvalvojalla. Nykytilaa selkeyttävän säännöksen tarkoituksena on yhtenäistää eri toimijoiden käytäntöjä siten, että tuomioistuimen määräämä kudosnäyte otettaisiin aina terveydenhuollon toimintayksikössä, ellei kyseessä ole Suomen edustustossa palvelevan henkilön valvonnassa otettava posken sisäpinnan sivelynäyte. Lastenvalvojan valvonnassa näyte voitaisiin ottaa vain lastenvalvojan tilaamaa tutkimusta varten vanhemmuuslain 12 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä.

13 a §. Henkilöllisyyden todistaminen. Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälä vastaa osittain voimassa olevaa 13 §:n 4 momenttia, mutta pykälässä käytetyt sanamuodot on tarkennettu vastaamaan vanhemmuuslain 24 §:ssä säädettyä.

Tutkittavan olisi ennen näytteen antamista todistettava henkilöllisyytensä näytteen ottajalle tai näytteenoton valvojalle henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla, luotettavalla tavalla. Henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista on tarkoitus säätää lisäksi tarkemmin valtioneuvoston asetuksessa. Tätä koskevasta asetuksenantovaltuudesta säädetään 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa. Voimassa olevassa 13 §:n 4 momentissa ei tällä hetkellä määritellä sitä, miten henkilöllisyys on todistettava. Muutoksen tarkoituksena on yhdenmukaistaa henkilöllisyyden todistamista koskevat käytännöt vanhemmuusasioissa.

Ehdotettuun pykälään on otettu myös erityissäännös vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentissa tarkoitettuja tilanteita varten. On huomattava, että tilanteissa, jossa henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittava asiakirjanäyttö on puutteellinen, mainittu säännös edellyttää mahdollisuutta ottaa näyte oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten myös ilman luotettavaa asiakirjanäyttöä tutkittavan henkilöllisyydestä. Oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittava näyte tarvitaan näissä tilanteissa vanhemmuuden vahvistamiseksi juuri siksi, että tutkittavan henkilöllisyyttä tai perhesiteitä koskeva asiakirjanäyttö on puutteellinen. Tästä syystä on täsmennetty, että näyte voidaan tässä tilanteessa ottaa, vaikka tutkittavan henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti todeta. Säännös vastaa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen (805/2022) 1 §:n 2 momentissa säädettyä. Siihen ehdotetaan kuitenkin kielellisiä tarkennuksia, jotta säännös kattaisi myös ne tilanteet, kun selvittävänä on synnyttäneen äidin äitiys.

13 b §. Näytteen ja näytteenottoasiakirjan lähettäminen. Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälässä on säännökset näytteen ja siihen liittyvän näytteenottoasiakirjan käsittelystä ja lähettämisestä tutkimuksen tekijälle. Asiasta säädetään voimassa olevan lainsäädännön mukaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 1 ja 2 §:ssä. Säännökset koskevat henkilötietojen käsittelyä, mistä syystä niistä on säädettävä laissa.

Ehdotettu pykälän 1 momentti vastaa nykyistä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 1 momenttia. Ehdotetussa momentissa on säännös näytteenottoasiakirjan antamisesta silloin, kun näytettä ei oteta lastenvalvojan valvonnassa. Käytännössä lastenvalvoja tai tuomioistuin on lähettänyt näytteenottoasiakirjan ulkoministeriön konsuliasioiden yksikköön, josta asiakirjat on toimitettu edelleen

edustustoon. Myös tutkittava itse voi antaa näytteenottoasiakirjan terveydenhuollon ammattihenkilölle. On huomattava, että säännös on toissijainen niihin tilanteisiin nähden, joissa oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta varten tarvittava näyte on jo otettu lastenvalvojan valvonnassa ja joissa lastenvalvoja itse lähettää tutkimustilauksen näytteen mukana tutkimuksen tekijälle.

Ehdotetun pykälän 2 momentissa on säännökset näytteen käsittelystä ja siihen liittyvän näytteenottoasiakirjan täyttämisestä ja lähettämisestä tutkimuksen tekijälle. Asiasta säädetään tällä hetkellä edellä mainitun asetuksen 1 §:n 3 momentissa.

Pykälän 3 momentiksi ehdotetaan otettavaksi säännös niitä tilanteita varten, kun tutkimus tehdään 5 §:ssä tai 7 a §:ssä tarkoitetusta kadonneesta tai kuolleesta aiemmin otetusta kudospäätteestä. Ehdotetun pykälän 3 momentti vastaa pääosin voimassa olevaa sääntelyä, mutta se ehdotetaan tuotavaksi asetuksentasoisesta sääntelystä lain tasolle.

16 §. Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta. Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että lain 5 ja 7 a §:ssä tarkoitetusta vainajasta otettavan näytteen voisi ottaa tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Voimassa oleva sääntely edellyttää, että näytteenottajan on oltava laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan oleva terveydenhuollon ammattihenkilö. Myös jatkossa kudospäätteen voi ottaa lääkäri, mutta myös tarvittavan koulutuksen saanut muu laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö. Muutoksen tarkoituksena on yhdenmukaistaa näytteenottajalle asetettuja vaatimuksia vastaamaan elävien henkilöiden näytteenottotilanteita. On huomattava, ettei pykälä koske näytteen ottamista jo haudatusta vainajasta, vaan tästä säädetäisiin erikseen. Tästä syystä ehdotetaan tarkennettavaksi, että säännöksen soveltamisala kattaa vain lain 5 ja 7 a §:ssä tarkoitettua vainajaa koskevan näytteenoton.

Pykälän 1 ja 2 momenttia ehdotetaan lisäksi muutettavaksi kielellisesti siten, että ne kattavat myös synnyttäneen äidin äitiyttä koskevat vahvistamis- ja kumoamistilanteet. Pykälän 2 momenttiin ehdotetaan lisäksi tehtäväksi pieni terminologinen muutos. Yliopiston laitoksen sijaan säänneltäisiin tutkimuslaitoksesta, joka kattaisi sekä yliopistot ja muut laitokset, kuten Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen.

17 §. Näytteen hävittämiskielto. Pykälän 1 ja 3 momentin viittaukset isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevaan asiaan ehdotetaan muutettaviksi viittauksiksi vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevaan asiaan. Myös pykälän 1 momenttiin sisältyvää lakiviittausta ehdotetaan muutettavaksi siten, että siihen lisätään viittaus lain 7 a ja 8 a §:ään. Muutos on tarpeen, koska tällä lailla mahdollistetaan myös haudatusta vainajasta otettava näytteenotto. Lisäksi 1 momentissa säädetäisiin yliopiston laitoksen sijaan tutkimuslaitoksesta, joka kattaisi sekä yliopistot että muut laitokset, kuten Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen. Lisäksi pykälän kieliasuun tehdään teknisluonteisia muutoksia.

On huomattava, että pykälässä säännellään yleisessä tietosuojasetuksessa tarkoitettuja erityisiä henkilötietoryhmiä ja näiden käsittelyä. Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely perustuu 9 artiklan 2 kohdan c, f ja g alakohtaan. Yleisenä oikeusperusteena on tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta eli rekisterinpitäjän laissa säädetty velvoite. Kyseisen kohdan sallimaa kansallista liikkumavaraa antaa tietosuojasetusta täydentävää kansallista sääntelyä käytetään tietojen rekisterin tietosisällön säilyttämisen ja poistamisen osalta. Säännös henkilötietojen säilyttämisestä rajoittuu siihen, mikä on välttämätöntä vanhemmuuden vahvistamisen varmistamiseksi, ja täyttää siten tietosuojasetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaisen oikeasuhteisuuden vaatimuksen. Näytettä ei saisi säilyttää pitempään kuin on välttämätöntä lapsen oi-

keuksien turvaamiseksi, eli tietoja säilytettäisiin ainoastaan niin kauan kuin on tarpeen tietojenkäsittelyn tarkoituksen toteuttamista varten. Kyseessä on tietosuoja-asetuksen 23 artiklan mukainen rajoitus rekisteröidyn oikeuteen vaatia tietonsa poistettavaksi. Perusteena rajoitukseen on 23 artiklan 1 alakohta i eli rekisteröidyn suojele tai muille kuuluvat oikeudet ja vapaudet. Lapsen etu ja oikeus saada alkuperänsä selvitettyksi puoltavat rajoitusta.

18 §. *Oikeudenkäymiskaaren eräiden säännösten soveltaminen.* Voimassa olevan pykälän 1 momentti ehdotetaan kumottavaksi tarpeettomana, koska samasta asiasta säädetään uhkasakko-laissa (1113/1990). Pykälän uusi ehdotettu 1 momentti vastaa nykyistä 2 momenttia. Vastavasti voimassa olevan pykälän 3 momentti siirtyy uudeksi 2 momentiksi.

Pykälän uuteen 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi haudan avaamista koskeva säännös, jonka mukaan hauta voidaan avata vasta, kun haudan avaamista ja haudattua vainajaa koskevaa näytteenottoa koskeva päätös on lainvoimainen. Säännös on tarpeen sen varmistamiseksi, ettei haudan avaamiseen ryhdytä ennenaikaisesti.

Lisäksi pykälän kieliasuun tehdään teknisluonteisia muutoksia.

19 §. *Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta.* Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan muutettavaksi siten, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian sijaan viitataan vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevaan asiaan. Muutoksen tarkoituksena on, että säännöksen soveltamisalaa laajennetaan soveltuvaksi myös synnyttäneen äidin äitiyttä koskeviin tilanteisiin. Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisäksi tehtäväksi pieni kielellinen tarkennus, joka ei muuttaisi säännöksen sisältöä.

20 §. *Kustannusten maksaminen.* Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 4 kohta, jonka mukaan 8 a §:ssä tarkoitettun haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta maksetaan korvaus valtion varoista. Lisäys on tarpeen, koska lailla mahdollistetaan haudan avaaminen ja haudatun vainajan tutkiminen. Lapsen oikeus tuntea alkuperänsä puoltaa sitä, että korvaus maksetaan valtion varoista.

20 a §. *Oikeus korvaukseen.* Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi siitä, kenelle korvaus maksetaan. Oikeudesta korvaukseen säädetään tällä hetkellä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 9 §:ssä. Pykälä on tarpeen nostaa lain tasolle, koska siinä säädetään henkilön oikeuksista. Ehdotettu pykälä vastaa muutoin voimassa olevaa oikeustilaa, mutta siinä ehdotetaan käytettäväksi kattotermiä terveydenhuollon ammattihenkilö. Termi kattaisi myös lääkärin, joten ei ole enää tarpeen säätää erikseen lääkäristä.

22 §. *Taloudellisten menetysten korvaaminen.* Pykälän sanamuotoa ehdotetaan tarkistettavaksi sen huomioimiseksi, että se kattaa myös tilanteet, joissa tutkitaan synnyttäneen äidin äitiyttä. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi siten, että miehen tai äidin sijaan viitataan otaksuttuun vanhempaan. Lisäksi sukulaisen sijaan viitataan lähisukulaiseen. Tältä osin viitataan 7 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa esitettyyn. Pykälään ehdotetaan lisäksi tehtäväksi pieni kielellinen tarkennus, joka ei muuttaisi säännöksen sisältöä.

23 §. *Tutkimuksesta annettavan lausunnon sisältö.* Ehdotettu pykälä on uusi. Se korvaa voimassa olevan lain 23 §:n tutkimuksen tekijän oikeudesta saada salassa pidettäviä tietoja, joka ei ole enää tarpeen, koska mahdollisia tutkimuksen tekijöitä on vain yksi. Ehdotetussa uudessa pykälässä säädetään oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella annettavan lausunnon sisällöstä. Pykälä vastaa pääosin voimassa olevaa sääntelyä, mutta se ehdotetaan tuotavaksi asetuksen tasolta lakiin siten, että säännös kattaa myös synnyttäneen äidin äitiyttä koskevasta

oikeusgeneettisestä tutkimuksesta annettavan lausunnon. Samalla pykälän otsikko ehdotetaan muutettavaksi vastaamaan sen uutta sisältöä. Oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettavan lausunnon sisällöstä säädetään tällä hetkellä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 3 §:ssä. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.

Ehdotetussa pykälässä tarkoitettu henkilötietojen käsittely kuuluu yleisen tietosuoja-asetuksen ja tietosuojalain soveltamisalaan. Henkilön terveys- ja geenitietojen voidaan katsoa kuuluvan tietosuoja-asetuksen erityisiin henkilöryhmiin kuuluviksi tiedoiksi. Erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely perustuu 9 artiklan 2 kohdan c, f ja g alakohtaan. Perhe-elämää koskevat tiedot ovat myös julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 32 kohdan mukaan salassa pidettäviä ja näin ollen luonteeltaan arkaluonteisia, joten niiden käsittelystä on perusteltua säätää laissa erikseen. Käsittelyn oikeusperusteena on myös tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 kohdan c alakohta, eli käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi. Yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 3 kohdan mukaan 6 artiklan 1 kohdan c alakohtaan perustuvassa käsittelyn oikeusperusteessa voidaan säätää esimerkiksi käsiteltävien tietojen tyypistä, asianomaisista rekisteröidyistä, säilytysajoista sekä käsittelytoimista ja -menettelyistä.

23 a §. Lausunto muiden lähisukulaisten tutkimisesta. Pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi lain 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun lausunnon sisällöstä. Mainituksa lainkohdassa säädettyjen arvioiden lisäksi lausunnosta tulee käydä ilmi lausunnon antaja, lausunnon pyytänyt lastenvalvoja tai tuomioistuim, se, keiden välisen vanhemmuussuhteen tutkimisesta on kysymys ja tutkittaviksi ehdotetut henkilöt. Säännös vastaa pääosin voimassa olevaa sääntelyä, mutta se ehdotetaan nostettavaksi asetuksen tasolta lain tasolle. Tältä osin viitataan 23 §:n perusteluissa esitettyyn. Asiasta säädetään tällä hetkellä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 4 §:ssä. Pykälän otsikkoa ehdotetaan tarkennettavaksi voimassa olevan asetuksen 4 §:n otsikkoon nähden siten, että lausunto rajattaisiin koskemaan muiden sukulaisten sijaan muita lähisukulaisia. Rajausta on johdonmukaisuussyistä tarpeen, koska myös aiemmissa pykälissä sukulaisten tutkiminen on tarkennettu koskemaan lähisukulaisia.

23 b §. Lausunnon lähettäminen ja tiedoksianto. Ehdotettu pykälä on uusi. Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi 23 §:ssä tarkoitetun oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettavan lausunnon ja 23 a §:ssä tarkoitetun muiden lähisukulaisten tutkimisesta annettavan lausunnon lähettämisestä sille, joka on tutkimuksen määrännyt tai tilannut sekä 23 a §:n mukaisen lausunnon pyytäjän velvollisuudesta lähettää lausunto tiedoksi tutkittavalle tai hänen lailliselle edustajalleen. Säännös vastaa pääosin voimassa olevaa sääntelyä, mutta se ehdotetaan muiden menettelyä koskevien säännösten tavoin nostettavaksi asetuksesta lakiin. Asiasta säädetään tällä hetkellä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annetun valtioneuvoston asetuksen 7 §:ssä. Voimassa olevan asetuksen 7 §:n mukaan säännöstä sovelletaan myös siirtämisajankohtaa koskevan lausunnon ja lääketieteellisen selvityksen lähettämiseen. Näitä lausunto- ja selvitystyyppisiä koskevia säännöksiä ei kuitenkaan ehdoteta otettavaksi lain tasolle, vaan ne esitetään tarpeettomina kumottaviksi.

24 §. Tarkemmat säännökset. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että 1–5 kohta poistetaan tarpeettomina. Muutoksen seurauksena voimassa oleva 6 kohta siirtyisi uudeksi 1 kohdaksi ja voimassa oleva 7 kohta siirtyisi uudeksi 2 kohdaksi. Asetuksenantovaltuuksia on ehdotuksessa karsittu nykyisestä, koska näytteenoton ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettavan lausunnon toimintatapoja koskeva sääntely ehdotetaan keskitettäväksi lain tasolle. Tämä on perusteltua, sillä henkilötietojen käsittelystä tulee säätää lailla. Toiminnassa käytettäviä lomakkeita koskeva 9 kohta ehdotetaan kumottavaksi, koska lomakkeista säädettäisiin jat-

kossa oikeusministeriön asetuksella. Myös 10 kohta ehdotetaan kumottavaksi, koska siihen sisältyvä lain muuta täytäntöönpanoa koskeva valtuus on liian laaja. Pykälään ehdotetaan lisäksi tehtäväksi pieni kielellinen tarkennus, joka ei muuttaisi säännöksen sisältöä.

Pykälään ehdotetaan uutta 3 kohtaa, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin 8 a §:ssä tarkoitetun haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta maksettavasta korvauksesta. Muutosten seurauksena 8 kohta siirtyisi uudeksi 4 kohdaksi.

Lisäksi ehdotetaan uutta 5 kohtaa, jonka mukaan valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista. Ehdotettu asetuksenantovaltuus on tarpeen yhtenäisten käytäntöjen varmistamiseksi vanhemmuuden selvittämistä koskevista asioista. Vastaava asetuksenantovaltuus sisältyy vanhemmuuslain 69 §:ään. Valtioneuvoston asetuksessa lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa säädettäisiin tarkemmin niistä asiakirjoista, joita voidaan pitää 13 a §:ssä ja vanhemmuuslain 24 §:ssä tarkoitettuna henkilöllisyystodistuksena tai muuna tähän verrattavana luotettavana asiakirjanäyttönä eli tässä valtuussäännöksessä ja vanhemmuuslain 69 §:n valtuussäännöksessä tarkoitettuina henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävinä asiakirjoina.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 2 momentti, jossa on asetuksenantovaltuus oikeusministeriön asetukseksi, jossa säädetään oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa käytettävistä lomakkeista. Voimassa olevan sääntelyn mukaan lomakkeista säädetään valtioneuvoston asetuksella. Vanhemmuuslain nojalla annettavista lomakkeista säädetään oikeusministeriön asetuksella, ja on johdonmukaista, että vanhemmuusasioissa käytettävistä lomakkeista säädetään samalla säädöstasolla.

Ehdotetun säännöksen mukaan asetuksessa nimettyjen lomakkeiden kaavat vahvistaa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Tämä on perusteltua, koska Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksesta annetun lain (668/2008) 2 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden ohjaus kuuluu Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen tehtäviin ja on perusteltua, että ohjaustehtävään kuuluu myös vastuu läheisesti käytännön toimintaan liittyvien lomakkeiden valmistelusta.

25 §. Voimaantulo. Pykälässä on voimaantulosäännös. Tarkoituksena on, että laki tulisi voimaan noin vuoden kuluttua sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu. Pitkä siirtymäaika on tarpeen toimintakäytäntöjen suunnittelemista, tarvittavien lomakkeiden uudistamista sekä riittävää tiedotusta ja koulutusta varten.

7.3 Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta

12 §. Muu selvitys. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että momentissa olevat viittaukset oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin muutetaan viittaukseksi oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettuun lakiin. Lisäksi pykälän ruotsinkieliseen kieliasuun tehdään teknisluonteinen muutos.

7.4 Laki sukupuolen vahvistamisesta

3 §. Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset. Pykälän 3 momenttia ehdotetaan muutettavaksi siten, että siitä poistetaan viittaus oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin tarpeettomana. Jos oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin ehdotetut muutokset hyväksytään, tulee laista sukupuolineutraali, eikä momentissa olevalle erityissääntelylle ole tämän lain osalta jatkossa tarvetta.

8 Lakia alemman asteinen sääntely

Ehdotetussa vanhemmuuslain 69 §:ssä on asetuksenantovaltuus tarkempien säännösten antamiseksi lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista. Ehdotetussa oikeusgeneettistä vanhemmuustutkimusta koskevan lain 24 §:ssä on asetuksenantovaltuus tarkempien säännösten antamiseksi näytteisiin, tutkimuksiin ja lausuntoihin liittyvistä korvauksista. Asetuksenantovaltuus on ehdotuksen mukaan ensinnäkin näytteen ottamisesta ja lähettämistä maksettavasta korvauksesta sekä tutkimuksen tekemisestä, tutkimuksen perusteella annettavan lausunnon antamisesta ja lähettämisestä maksettavasta korvauksesta. Asetuksenantovaltuus on myös haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta maksettavasta korvauksesta ja korvausten maksamiseen liittyvistä laskutusmenettelyistä. Lisäksi siihen sisältyisi valtuus antaa tarkempia säännöksiä henkilöllisyyden toteamiseksi käytettävistä asiakirjoista. Esitykseen sisältyy luonnos valtioneuvoston asetukseksi oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista.

Voimassa olevia asetuksenantovaltuuksia on esityksessä hieman karsittu, koska eräistä lausunto- ja selvitystyypeistä ehdotetaan luovuttavaksi ja näytteenoton ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annettavien lausuntojen toimintatapoja koskeva sääntely ehdotetaan keskitettäväksi lain tasolle.

Samassa pykälässä on lisäksi asetuksenantovaltuus oikeusministeriön asetukseksi, jossa säädetään oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa käytettävistä lomakkeista. Tarvittavien lomakkeiden kaavat vahvistaisi nykyiseen tapaan Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tällä hetkellä lomakkeista säädetään valtioneuvoston asetuksessa oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä (805/2022). Tarkoituksena on, että oikeusgeneettisissä vanhemmuustutkimuksissa käytettäviä lomakkeita koskeva sääntely ja vanhemmuusasioissa käytettävistä lomakkeista annettu oikeusministeriön asetus (807/2022) yhdistetään yhdeksi oikeusministeriön asetukseksi.

Tarkemmat säännökset henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa annetaan nykyisin lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta ja henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista vanhemmuusasioissa annetussa valtioneuvoston asetuksessa (804/2022). Tarkoituksena on, että samaa valtioneuvoston asetusta sovellettaisiin myös oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia koskevissa tilanteissa. Asetus tulee antaa uutena asetuksena, koska asetuksenantovaltuudet muuttuvat.

Synnyttäneen äidin äitiyden säädösperustaa koskevan merkinnän lisääminen väestötietojärjestelmään edellyttää lisäksi väestötietojärjestelmästä annetun valtioneuvoston asetuksen (128/2010) 7 §:n muuttamista.

Luonnoksia edellä mainituista asetuksista ei ole oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista annettua valtioneuvoston asetusta lukuun ottamatta katsottu tarkoituksenmukaiseksi valmistella vielä tässä vaiheessa.

9 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan noin vuoden kuluttua lakien hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

Noin vuoden mittainen aika vahvistamisen ja voimaantulon välillä on perusteltu ottaen huomioon tarve varata aikaa lakien toimeenpanon vaatimille toimille. Koska sekä vanhemmuuslakiin että oikeusgeneettisistä vanhemmuustutkimuksista tehtyyn lakiin ehdotetaan tehtäväksi jonkin

verran muutoksia, joudutaan iso osa vanhemmuuden selvittämiseen ja vahvistamiseen liittyvistä lomakkeista päivittää vastaamaan muuttuneen lainsäädännön vaatimuksia. Lomakkeisiin tehdyt muutokset tulee viedä myös hyvinvointialueiden sähköisiin tietojärjestelmiin.

10 Toimeenpano ja seuranta

Uudistusten toimeenpano edellyttää joustavaa yhteistyötä erityisesti lastenvalvojien, Digi- ja väestötietoviraston sekä Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen välillä. Hyvä yhteistyö on tärkeää myös suhteissa tuomioistuimiin. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella on tärkeä tehtävä vanhemmuuden selvittämistä koskevien toimintatapojen ja erityisesti oikeusgeneettisiin vanhemmuustutkimuksiin liittyvien toimintatapojen edistämässä ja yhdenmukaistamisessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vastaa myös edellä mainittujen tarpeellisten lomakemuutosten suunnittelusta vanhemmuuslain 69 §:n ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 24 §:n nojalla. Lomakkeiden toteuttamisesta sähköiseen muotoon huolehtivat hyvinvointialueiden käyttämät järjestelmätoimittajat.

Lakiuudistuksen toimeenpano edellyttää lisäksi viranomaistoimijoiden kouluttamista ja ohjeistamista sekä kansalaisten tiedottamista lakiuudistusten tuomista muutoksista.

Sekä vanhemmuuslain että oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain määrällistä seurantaa ja jälkiarviointia tehdään seuraamalla oikeustilastoja ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen keräämiä vuosittaisia tilastotietoja vanhemmuuden selvittämisestä ja vahvistamisesta sekä eri toimijoiden tilaamista ja määräämistä oikeusgeneettisistä vanhemmuustutkimuksista. Sisällöllistä seurantaa tehdään lastenvalvojilta kertyvän palautteen perusteella, josta Terveiden ja hyvinvoinnin laitos raportoi oikeusministeriölle. Digi- ja väestötietoviraston toimintaprosessien toimivuudesta saadaan palautetta valtiovarainministeriön, oikeusministeriön ja Digi- ja väestötietoviraston yhteisissä ohjauskokouksissa, joita järjestetään kaksi kertaa vuodessa.

11 Suhde muihin esityksiin

Ehdotuksella on liittymä valtion vuoden 2024 talousarvioon ja se on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä.

12 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

12.1 Synnyttäneen äidin selvittäminen ja äitiyttä koskevat kanteet

Perustuslain 6 §:ssä säädetään ihmisten yhdenvertaisuudesta lain edessä ja siitä, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 7 artiklan mukaan lapsella on, mikäli mahdollista, oikeus tuntea vanhempansa ja olla heidän hoidettavanaan. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on tulkinnut Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvatun yksityiselämän suojan sisältävän lapsen oikeuden tuntea alkuperänsä (esim. Mikulić v. Kroatia, 7.2.2002, asianro 53176/99). Oikeudesta yksityiselämään säädetään niin ikään Suomen perustuslain 10 §:ssä.

Ehdotukseen sisältyvä mahdollisuus selvittää ja vahvistaa jatkossa myös synnyttäneen äidin äitiys tukee yhtäältä perus- ja ihmisoikeussopimuksissa turvattua lapsen yksityiselämän suojaa ja erityisesti lapsen oikeutta kahteen vanhempaan sekä toisaalta perustuslain 22 §:ssä asetettua julkisen vallan velvollisuutta perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen (PeVL 52/2014 vp).

Lapsen oikeuteen tuntea alkuperänsä sisältyy paitsi oikeus alkuperänsä vahvistamiseen myös mahdollisuus kyseenalaistaa oikeudellisesti vahvistettu side vanhempaansa. Tältä osin merkityksellistä sääntelyä sisältyy etenkin 1. lakiehdotuksen 33 §:ään. Mahdollisuus vahvistaa tai kyseenalaistaa lapsen ja vanhemman välinen suhde tulee olla käytettävissä paitsi lapselle myös hänen oikeudellisesti vahvistetuille vanhemmilleen tai sellaisiksi pyrkiville. Kyse on tällöinkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa sekä perustuslain 10 §:ssä turvatusta oikeudesta yksityiselämään. Jos lapsen ja vanhemman välille on muodostunut perheyhteys, asiaa on saatettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa tarkastella myös perhe-elämän suojaa koskevana asiana. Edellä mainittu kansainvälinen viitekehys on otettu huomioon synnyttäneen äidin äitiyttä koskevan kumoamiskannemahdollisuuden myötä.

Koska kaikkea lapsiin kohdistuvaa päätöksentekoa ohjaa lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan lapsen etu, rajaa lapsen etu muiden perheenjäsenten mahdollisuuksia oikeuksiansa turvaamiseen.

12.2 Suostumus tutkimuksen edellytyksenä

Veri- tai muun kudospäätteen ottaminen henkilöstä vastoin hänen tahtoaan merkitsee puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, joka on turvattu perustuslain 7 §:ssä. Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei perustuslain 7 §:n 2 momentin mukaan saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta merkityksellistä sääntelyä sisältyy etenkin 2. lakiehdotuksen 4, 6, 7, 8 ja 9 §:ään.

Ehdotuksessa oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain mukaan kudospäätteet otetaan jatkossakin ensisijaisesti lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta muusta henkilöstä. Viimeksi mainittu voi ehdotuksen mukaan olla paitsi otaksuttu isä, myös lapsen synnyttänyt äiti. Vain, jos tämä on mahdotonta, tutkimus voidaan kohdistaa otaksutun vanhemman vanhempiin tai muihin sukulaisiin ja tällöinkin vain heidän suostumuksellaan. Otaksutun vanhemman kadonneista tai kuolleista vanhemmista tai muusta sukulaisesta aiemmin otettuja kudospäätteitä voidaan lisäksi tutkia, ellei tutkittava ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa kieltänyt tutkimuksen tekemistä. Kuolleiden sukulaisten tutkimiseen on siten asetettu korkeammat vaatimukset kuin lapsen omien kuolleiden vanhempien tutkimiseen ja punnittaviksi voivat tällöin tulla laajemman henkilöjoukon intressit.

Voimassa olevaa lakia oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ei sen säätämisen yhteydessä arvioitu eduskunnan perustuslakivaliokunnassa. Eduskunnan lakivaliokunta kuitenkin arvioi asiasta antamassaan mietinnössä LaVM 1/2005 vp, että sen mielestä yksilön henkilökohtaiselle koskemattomuudelle ja yksityiselämän suojalle on annettava sitä enemmän painoa, mitä kauempana näytteen antamiseen velvoitettava henkilö on isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian varsinaisesta asianosaispiiristä. Lakivaliokunta päätyi tuolloin muuttamaan hallituksen esitystä, jossa ehdotettiin myös isovanhempien vastentahtoista tutkimusmahdollisuutta. Valiokunnan mukaan ”sinänsä tärkeää pyrkimystä biologisen isyyden selvittämiseen ei voida pykälän 1 momentissa tarkoitettussa tilanteessa pitää niin painavana, että kadonneen tai kuolleen miehen vanhemmat olisi siihen vedoten syytä vastoin tahtoaan viime kädessä pakkokeinoin velvoittaa alistumaan oikeusgeneettiseen tutkimukseen.” (s. 5) Vaikka lapsen oikeus tietää alkuperänsä on sittemmin saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauskäytännössä aiempaa enemmän painoarvoa, ehdotuksessa pitäydytään nykytilassa siltä osin, että otaksuttuja isovanhempia ei edelleenkään ehdoteta voitavan alistaa oikeusgeneettisiin tutkimuksiin vastoin tahtoaan. Toisaalta, koska Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että kuolleen henkilön yksityiselämän suojeleminen ei kuulu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan alla suojeltavan yksityiselämän suojan piiriin (Kresten Filterborg Mortensenin kuolinpesä v. Tanska, ha-

kemus nro 1338/03, 15.5.2006) eikä kuolleen henkilön yksityiselämää suojata Suomen perustuslainkaan perustella yhdenvertaisella tavalla elävän henkilön nauttiman perusoikeussuojan kanssa, on suostumusedellytyksestä katsottu voitavan joustaa lapsen hyväksi tilanteessa, jossa isovanhempi on kuollut eikä hän ole eläessään nimenomaisesti kieltänyt tutkimuksen tekemistä.

12.3 Tutkimus haudatusta vainajasta

Lapsen oikeus saada biologinen alkuperänsä vahvistetuksi on perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluvan yksityiselämän suojan olennainen osa. Tämä oikeus voi jäädä toteutumatta, mikäli laki ei salli oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tekemistä riittävän laajasti. Mietinnössä ehdotetaan, että tuomioistuin voi määrätä oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tehtäväksi viimesijaisesti myös haudatusta vainajasta. Edellytyksenä on, että vainajasta ei ole saatavilla aiempia tutkimustuloksia tai aiemmin otettuja kudospäätteitä eikä tutkimusta ei voida tehdä elävästä henkilöstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi. Haudatun vainajan tutkimisen osalta merkityksellistä sääntelyä sisältyy etenkin 2. lakiehdotuksen 8 a §:ään.

Tapauksessa Jäggi v. Sveitsi (asianro 58757/00, 13.7.2006) Euroopan ihmisoikeustuomioistuin joutui pohtimaan tilannetta, jossa kansallinen tuomioistuin oli hylännyt vaatimuksen vuonna 1976 kuolleen otaksutun isän haudan avaamisesta DNA-näytteen ottamiseksi vastoin omaisten tahtoa. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että asia tuli ratkaista tapauskohtaisesti ja pyrkimällä saavuttamaan oikeudenmukainen tasapaino keskenään kilpailevien intressien välillä. Yksityiselämän suojaan kuuluu yksilön oikeus tuntea biologinen syntyperänsä ja saada selvitettyksi, kuka hänen biologinen isänsä on (ks. esim. Mikulić, kohdat 56 ja 64 ja Jäggi, kohta 37). Asiassa oli otettava huomioon yhtäältä valittajan oikeus selvittää biologinen alkuperänsä ja toisaalta vainajan ruumiin koskemattomuuteen perustuva kolmansien osapuolten intressi sekä vainajien kunnioittamisen tarvetta ja oikeusvarmuutta koskeva yleinen etu (Jäggi, kohta 39). Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi muun muassa, että hautarauha on vain väliaikaista ja että oikeusvarmuuden periaate ei yksin riitä perusteeksi sille, että valittaja ei saisi tietää biologista alkuperäänsä (Jäggi, kohdat 41 ja 43).

Myös Suomen korkein oikeus on ottanut kantaa mahdollisuuteen avata hauta kudospäätteen ottamiseksi (KKO:2021:88). Tapauksessa korkein oikeus totesi, että valittajan oikeus tuntea biologinen alkuperänsä ja selvittää isyys oli mahdollista toteuttaa vain siten, että hänen otaksutun isänsä vanhempien hauta määrätään avattavaksi ja oikeusgeneettinen tutkimus kohdistetaan heistä saataviin kudospäätteisiin. Asiassa esitetyt vastasyöt eivät riittäneet kumoamaan tätä oikeutta. Koska näytteiden ottamista koskevan vaatimuksen hylkääminen oikeusgeneettisestä isyyystutkimuksesta annetun lain 5 §:n 2 momentin rajauksen nojalla olisi ollut perustuslain 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa kantajan perusoikeutena turvatun yksityiselämän suojan kanssa, kyseisestä säännöksestä oli siten jätettävä soveltamatta haudattua vainajaa koskeva soveltamisrajaus. Myös korkein oikeus totesi, että vainajat eivät lähtökohtaisesti ole perustuslain 7 §:ssä säädetyn henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan piirissä. Hautarauhaa suojataan kuitenkin yleisen edun vuoksi nimenomaisilla säännöksillä. Hautarauha ei estänyt haudan luvallista avaamista eikä vainajan jäänteisiin kajoamista. Lääketieteelliseen tutkimukseen tarkoitettua kudospäätteen ottamista vainajasta ei yleisesti ottaen ollut syytä tarkastella hautarauhan rikkomisena. Korkein oikeus totesi myös, että vaikka sukulaisten eläessä tapahtuva tutkimus edellyttää suostumusta heidän yksityiselämänsä suojaan liittyvistä syistä, yksityiselämän suoja ei koske suoraan vainajia vaan lähinnä vainajien läheisiä.

Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on tietoyhteiskuntakaarta koskevan ehdotuksen käsitelyn yhteydessä todennut, että vainaja ei lähtökohtaisesti ole Suomen perusoikeusjärjestelmässä perusoikeuksien subjekti (PeVL 18/2014 vp, s. 9). Perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös

ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa kuitenkin vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun, minkä vuoksi vainajaa koskeva sääntely ei ole täysin merkityksetöntä tämän yksityisyyden suojaan liittyvien oikeuksien kannalta. Olennaista on myös se, että vainajan viestintää koskevalla sääntelyllä saattaa olla vaikutuksia myös muiden henkilöiden yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan kannalta (PeVL 18/2014 vp, s. 9 ja PeVL 19/2008 vp, s. 2).

Perustuslakivaliokunta on todennut, että vaikka vainaja ei lähtökohtaisesti ole Suomen perusoikeusjärjestelmän subjekti, perustuslain 1 §:n 2 momentin säännös ihmisarvon loukkaamattomuudesta ulottaa vaikutuksensa laajemmalle kuin elossa olevien ihmisyksilöiden kohteluun. Henkilöllä on eläessään perustuslain turvaama itsemääräämisoikeus ruumiiseensa. Perustuslakivaliokunta on tarkastellut elimien, kudosten ja solujen irrottamista vainajalta perusoikeuksien rajoituksena. Valiokunta katsoi, että elimien tai kudoksien irrottaminen vainajalta ilman toimenpiteen kytkemistä millään tavoin hänen eläessään omaksumiinsa käsityksiin voi johtaa siihen, että vainajan kohtelu muodostuu ihmisarvon vastaiseksi (PeVL 24/2010 vp).

Suhtautuminen ruumiinavauksiin ja haudattujen ruumiiden tutkimuksiin vaihtelee eri uskonnoissa. Kaikissa uskonnoissa vanhemmuuden selvittämistä ei aina pidetä riittävän painavana syynä haudatun vainajan tutkimiseen. Esimerkiksi islamin edustajat pääosin katsovat, että ruumiinavaukset, jotka eivät perustu pakottaviin lääketieteellisiin tai oikeudellisiin syihin, ovat ruumiin häpäisemistä. Samoin juutalainen laki ei salli ruumiin poistamista tai muutakaan siihen kajoamista.⁴¹

Perustuslain 6 §:n syrjintäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan muun muassa uskonnon tai vakaumuksen takia. Syrjintäkieltosäännöksellä ei ole kielletty kaikenlaista erontekoa ihmisten välillä, vaikka erottelu perustuisi säännöksessä nimenomaan mainittuun syyhyn. Olennaista on, voidaanko erottelu perustella perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävällä tavalla. Perustelulle asetettavat vaatimukset ovat erityisesti säännöksessä lueteltujen kiellettyjen erotteluperusteiden kohdalla kuitenkin korkeat. (HE 309/1993 vp, s. 44; ks. esim. PeVL 23/2012 vp, s. 2, PeVL 60/2010 vp, s. 3, PeVL 1/2006 vp, s. 2, PeVL 15/2001 vp, s. 3). Perustuslakivaliokunnan käytännössä on erottelun hyväksyttävyyden lisäksi kiinnitetty huomiota valitun keinon oikeasuhtaisuuteen (ks. esim. PeVL 23/2012 vp, s. 2, PeVL 60/2010 vp, s. 3, PeVL 38/2006 vp, s. 3/II). Perustuslakivaliokunta on näiden lähtökohtien perusteella katsonut, että julkisen vallan käyttöön kohdistuu velvoite kohdella tasapuolisesti kaikkia uskonnollisia yhdyskuntia tai maailmankatsomuksellisia suuntauksia (PeVM 10/2002 vp). Tarve kohdella kaikkia vakaumuksia yhdenvertaisesti on varsin merkittävä. Mahdollisten kieltojen kudosten ottamisesta oikeusgeneettisiä vanhemmuustutkimuksia varten tulee siten perustua henkilön elämässään esittämiin kantoihin eikä vain uskontokuntaan, jonka jäsen vainaja on eläessään ollut. Henkilön kanta voi liittyä hänen uskontoonsa, mutta ei ole suoraan siitä johdettavissa.

12.4 Henkilötietojen suoja

Ehdotus sisältää säännöksiä, jotka ovat merkityksellisiä perustuslain 10 §:ssä turvatun henkilötietojen ja yksityiselämän suojan kannalta. Henkilötietojen suojan kannalta merkityksellistä sääntelyä sisältyy etenkin oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 10 a, 10 b, 17 ja 23 §:ään. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen suojasta on säädettävä tarkemmin lailla. Perustuslakivaliokunta on pitänyt aiemmin henkilötietojen suojan kannalta

⁴¹ USKOT-foorumin lausunto 27.4.2023.

tärkeinä sääntelykohteina ainakin rekisteröinnin tavoitetta, rekisteröitävien henkilötietojen sisältöä, niiden sallittuja käyttötarkoituksia mukaan luettuna tietojen luovutettavuus sekä tietojen säilytysaikaa henkilörekisterissä ja rekisteröidyn oikeusturvaa (PeVL 25/1998 vp). Näiden seikkojen sääntelyn lain tasolla on tullut lisäksi olla kattavaa ja yksityiskohtaista.

Perustuslakivaliokunta on tietosuoja-asetusta täydentävää lainsäädäntöä koskevassa lausunnossaan (PeVL 14/2018 vp) pitänyt perusteltuna tarkistaa aiempaa kantaansa henkilötietojen suojan kannalta tärkeistä sääntelykohteista. Valiokunnan mielestä tietosuoja-asetuksen yksityiskohtainen sääntely, jota tulkitaan ja sovelletaan EU:n perusoikeuskirjassa turvattujen oikeuksien mukaisesti, muodostaa yleensä riittävän säännöspohjan myös perustuslain 10 §:ssä turvattun yksityiselämän ja henkilötietojen suojan kannalta. Valiokunnan käsityksen mukaan tietosuoja-asetuksen sääntely vastaa asianmukaisesti tulkittuna ja sovellettuna myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaan määräytyvää henkilötietojen suojan tasoa. Näin ollen erityislainsäädäntöön ei ole tietosuoja-asetuksen soveltamisalalla enää valtiosääntöisistä syistä välttämätöntä sisällyttää kattavaa ja yksityiskohtaista sääntelyä henkilötietojen käsittelystä. Perustuslakivaliokunnan mielestä henkilötietojen suoja tulee jatkossa turvata ensisijaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen ja säädettävän kansallisen yleislainsäädännön nojalla. (PeVL 14/2018 vp, s. 4)

Myös EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 51 kohdassa painotetaan, että asetuksen 9 artiklassa tarkoitettuja erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia henkilötietoja, jotka ovat erityisen arkaluonteisia perusoikeuksien ja -vapauksien kannalta, on suojeltava erityisen tarkasti, koska niiden käsittelyn asiayhteys voisi aiheuttaa huomattavia riskejä perusoikeuksille ja -vapauksille. Valiokunta on tämän johdosta kiinnittänyt erityistä huomiota siihen, että arkaluonteisten tietojen käsittely on syytä rajata täsmällisillä ja tarkkarajaisilla säännöksillä vain välttämättömään (ks. esim. PeVL 3/2017, s. 5).

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osan 35 kohdassa biologisista näytteistä johdettu tieto määritellään erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvaksi terveyttä koskeviksi henkilötiedoiksi. Niihin katsotaan kuuluvan kehon osan tai kehosta peräisin olevan aineen testaamisesta tai tutkimisesta saadut tiedot, kuten geneettiset tiedot ja biologiset näytteet. Ehdotuksessa tarkoitettu erityisiä henkilötietoryhmiä koskeva käsittely perustuu 9 artiklan 2 kohdan f alakohtaan (käsittely on tarpeen oikeusvaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi tai aina, kun tuomioistuimet suorittavat lainkäyttötehtäviään) ja g alakohtaan (käsittely on tarpeen tärkeää yleistä etua koskevasta syystä unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön nojalla, edellyttäen että se on oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden, siinä noudatetaan keskeisiltä osin oikeutta henkilötietojen suojaan ja siinä säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi). Silloin kun tutkittava on kadonnut tai kuollut taikka kun tutkittava on lapsi, voi käsittely perustua myös 9 artiklan 2 kohdan c alakohtaan (käsittely on tarpeen rekisteröidyn tai toisen luonnollisen henkilön elintärkeiden etujen suojaamiseksi, jos rekisteröity on fyysisesti tai juridisesti estynyt antamasta suostumustaan). Sääntelyyn liittyy vahva intressi suojella lapsen etua ja oikeutta tietää alkuperänsä. Kyseessä on yksi tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetuista tilanteista.

Tietosuoja-asetuksen 9 artiklan 4 kohdan mukaan jäsenvaltiot voivat pitää voimassa tai ottaa käyttöön lisäehtoja, mukaan lukien rajoituksia, jotka koskevat geneettisten tietojen, biometristen tietojen tai terveystietojen käsittelyä. Oikeusgeneettisten tutkimusten yhteydessä käsitellään tietosuoja-asetuksen 9 artiklan mukaisia erityisen arkaluonteisia henkilötietoja. Tietosuojalain 6 §:n 2 momentissa säädetään asianmukaisista ja erityisistä toimenpiteistä, jotka rekisterinpitäjän ja henkilötietojen käsittelijän on toteutettava rekisteröidyn oikeuksien suojaamiseksi. Näihin kuuluvat muun muassa tietosuojavastaavan nimittäminen ja rekisterinpitäjän ja käsittelijän sisäiset toimenpiteet, joilla estetään pääsy henkilötietoihin. Oikeusgeneettisestä vanhemmuus-

tutkimuksesta annetussa laissa suojatoimenpiteinä toimisivat esimerkiksi 9 § (suostumuksen antaminen ja peruuttaminen), 13 § (näytteenottajaa koskevat kelpoisuusvaatimukset), 13 a § (henkilöllisyyden todistamisen vaatimus) ja 13 b § (näytteen ja näytteenottoasiakirjan lähettäminen). Esityksessä on nostettu henkilötietojen käsittelyä koskeva sääntely asetuksen tasolta lain tasolle.

Näytteen ottaminen perustuu myös jatkossa tutkittavan antamaan suostumukseen. Tästä poikkeuksena olisivat nykyisin tavoin tilanteet, joissa näyte voidaan viime kädessä ottaa lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja otaksutusta toisesta vanhemmasta ilman näiden suostumusta. Lisäksi aiemmin otettuja tutkimustuloksia voisi jatkossa käyttää myös silloin, kun tutkittava on elossa ja antaa tähän suostumuksensa. On huomattava, että suostumuksella ei tarkoiteta tietosuojasetuksen mukaista henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuuden perustetta (tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan a alakohta), eikä tietosuojasetuksen 9 artiklan mukaista nimenomaista suostumusta (tietosuojasetuksen 9 artiklan 2 kohdan a alakohta), vaan kyse on ennen kaikkea siitä, että suostumuksella oikeutetaan puuttuminen henkilön ruumiilliseen koskemattomuuteen. Tämä tarkoittaa sitä, että tutkimukseen osallistuminen on ensisijaisesti vapaaehtoista, ja annettu suostumus toimii suojatoimenapena vapaaehtoisuudelle. Suostumus toimii tutkittavan itsemääräämisoikeutta turvaava ennakkoodellytyksenä häneen kohdistuvaan interventioon nähden.

DNA-näytteet sekä niistä saatavat ja niihin liitettävät tiedot ovat erityisen arkaluonteista henkilötietoa sisältävää materiaalia, jonka suojatason on oltava tavallista henkilötietoa korkeampi. Erityisesti lasten henkilötietoja on pyrittävä suojaamaan, koska he eivät välttämättä ole kovin hyvin perillä henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, seurauksista, asianomaisista suoja-toimista tai omista oikeuksistaan. DNA-näytteiden ja niistä saatavat ja niihin liitettävät tiedot ovat erityisen arkaluonteista henkilötietoa sisältävää materiaalia, joiden suojatason on oltava tavallista henkilötietoa korkeampi.

Oikeusgeneettisessä tutkimuksessa käytetystä DNA-tunnisteesta ei kuitenkaan voi selvittää mitään henkilön yksilöllisistä ominaisuuksista, vaan tunnistetta voidaan käyttää yksilöntunnistukseen ja biologisten lähisukulaisuussuhteiden selvittämiseen. Tutkimuksessa käytetyistä DNA-merkeistä ei voida päätellä mitään henkilön yksilöllisistä ominaisuuksista, kuten esimerkiksi pituudesta, silmien tai hiusten väristä tai etnisestä taustasta. Niistä ei myöskään ole mahdollista saada tietoa henkilön terveydentilasta tai riskistä sairastua. DNA-tunnisteesta on kuitenkin aina selvitettävissä henkilön geneettinen sukupuoli.

Yleistä tietosuojasetusta ei sovelleta kuolleita henkilöitä koskeviin tietoihin, vaan jäsenvaltiot voivat asetuksen johdanto-osan 27 kohdan mukaan säätää kuolleiden henkilöiden henkilötietojen käsittelyä koskevista säännöistä, ja näiltä osin kansallisella lainsäätäjällä on harkintamarginaalia. Genomitietojen osalta kuolleiden tiedot voivat sisältää tietoja myös elossa olevista sukulaisista, mikä johtaa siihen, että tietosuojasäännökset on yhä huomioitava käsittelyn yhteydessä.

Ottaen huomioon yleisessä tietosuojasetuksessa rekisteröidylle säädetyt oikeudet ja oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetussa laissa ja tietosuojalainsäädännössä säädetyt henkilötietojen käsittelyn suojatoimet, henkilötietojen käsittelyn voidaan katsoa olevan oikeasuhteista sen tavoiteltuun päämäärään nähden sekä itsemääräämisoikeuden toteutumisen kannalta hyväksyttävää. Ehdotettujen säännösten katsotaan turvaavan yksityiselämän suojan sekä henkilötietojen suojan vaatimukset perustuslain ja tietosuojalainsäädännön edellyttämällä tavalla.

12.5 Johtopäätökset

Lakiesitykseen liittyy asiakohtia, joilla on liittymä perus- ja ihmisoikeuksiin. Ehdotusten ei ole katsottu olevan ristiriidassa perustuslain tai Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Näillä perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyksessä.

Ponsi

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

vanhemmuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vanhemmuuslain (775/2022) 6 §:n 1, 2 ja 4 momentti, 7 §:n 1 momentti, 8 §:n 1 ja 4 momentti, 9 §, 10 §:n 2 momentti, 11—13 §, 14 §:n 2 momentti, 16 ja 17 §, 23 §:n 2 momentti, 27 §, 29 §:n 1 ja 2 momentti, 32 §:n 2 momentti, 33 §, 34 §:n 3 momentti, 36 §, 40 §:n otsikko ja 2 momentti, 42—44 §, 45 §:n 2 ja 3 momentti, 47 §:n 2 momentti, 50 §:n 1 momentti, 63 §:n 1 momentti, 67 §:n 4 momentti ja 69 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 § laissa 737/2023, sekä

lisätään 23 §:ään uusi 2 momentti, jolloin muutettu 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, 26 §:ään uusi 2 momentti ja 48 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

6 §

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoitus ja käyttöala

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla lapselle voidaan vahvistaa tai todentaa isä tai äiti.

Lastenvalvoja selvittää vanhemmuuden, kun hän saa tiedon 18 vuotta nuoremmasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä lapselle ole todettu tai vahvistettu kahta vanhempaa.

Edellä 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua äitiyttä ei selvitetä, jos lapselle voidaan vahvistaa isä eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla joku muu kuin otaksuttu isä olisi lapsen toinen vanhempi. Isyyttä ei selvitetä, jos lapsen äitiys on tunnustettu 5 §:n 1 momentissa tarkoitettun hedelmöityshoitosuostumuksen perusteella eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla olisi aiheutta epäillä, että joku muu kuin tunnustaja olisi lapsen toinen vanhempi.

7 §

Vanhemmuuden selvittämisen aloittaminen ja raukeaminen

Vanhemmuuden selvittäminen voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää, jos näytön saaminen vanhemmuudesta muutoin vaarantuisi tai siihen on muu erityinen syy. Oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittava näyte lapsesta voidaan kuitenkin ottaa vasta lapsen syntymän jälkeen.

8 §

Vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija

Vanhemmuuden selvittää lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsen synnyttäneellä äidillä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta taikka lapsen synnyttänyt äiti on selvittämättä, kadonnut tai kuollut taikka hänellä ei ole

Suomessa kotikuntaa, vanhemmuuden selvittää kuitenkin lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsella on kotikunta, tai, jos lapsella ei ole Suomessa kotikuntaa, sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsi oleskelee.

Mitä tässä pykälässä ja 11, 19, 22, 66 ja 67 §:ssä säädetään hyvinvointialueista, sovelletaan Ahvenanmaalla Ahvenanmaan maakunnan kuntiin.

9 §

Neuvottelu vanhemmuuden selvittämiseksi

Saatuaan tiedon seikasta, jonka vuoksi on selvitettävä lapsen toinen vanhempi, lastenvalvojan on neuvoteltava lapsen synnyttäneen äidin, 15 vuotta täyttäneen lapsen ja, jos mahdollista, sen henkilön kanssa, joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi. Jos lapsen vanhemmuus selvitetään 6 §:n 3 momentin nojalla, neuvotteluun on kutsuttava myös lapsen toinen vanhempi.

Jos selvitettävänä on lapsen synnyttäneen henkilön äitiys tai lapsen molemmat vanhemmat, neuvotteluun kutsutaan 15 vuotta täyttäneen lapsen lisäksi, jos mahdollista, ne henkilöt, jotka ovat tai saattavat olla lapsen vanhempia. Neuvotteluun voidaan tarpeen mukaan kutsua myös lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja, jos tämä on muu kuin joku edellä mainituista henkilöistä.

10 §

Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa

Tietoja antaessaan sillä, joka 2 tai 3 §:n nojalla tai 19 §:ssä tarkoitetun tunnustamisen perusteella on tai joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi, on velvollisuus pysyä totuudessa. Sama velvollisuus koskee myös tunnustamislauseman antamista, tunnustamisen hyväksymistä ja tunnustamisen johdosta toimitettua kuulemistä.

11 §

Lastenvalvojan oikeus saada tietoja

Lastenvalvojan oikeuteen saada tietoja vanhemmuuden selvittämistä varten sovelletaan, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023) säädetään sosiaalihuollon palvelunantajan tiedonsaantioikeudesta. Lastenvalvojalla on oikeus saada otak-sutun vanhemman henkilöllisyyden ja asuinpaikan selvittämiseksi välttämättömiä tietoja salassapitosäännösten estämättä myös tämän työnantajalta sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetussa laissa (308/2006) tarkoitetun majoitustoiminnan harjoittajalta.

12 §

Geneettisen selvityksen hankkiminen

Lastenvalvojan on tilattava vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain (378/2005) 1 §:ssä tarkoitettu oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus lapsesta sekä henkilöstä, joka on tai saattaa olla lapsen vanhempi, jos tämä pyytää tutkimusta tai jos lastenvalvoja muuten katsoo sen tarpeelliseksi. Jos tutkimus voidaan mainitun lain mukaan määrätä tehtäväksi muusta kuin edellä tarkoitetusta henkilöstä ja jos lastenvalvoja katsoo sen aiheelliseksi, hän voi tilata tutkimuksen myös tästä henkilöstä.

Lastenvalvojan tilaama oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus voidaan tehdä vain sen suostumuksella, josta näyte on tarkoitus ottaa. Jos lapsella, joka ei ikänsä ja kehitystasonsa perusteella voi antaa itse suostumustaan, ei ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta, näyte voidaan ottaa ilman suostumusta lastenvalvojan valvonassa vanhemmuuden selvittämistä varten, jollei se, jonka vanhemmuuden selvittämisestä on kyse, tätä vastusta. Jos tutkimus aiotaan tehdä vainajasta tai hänestä aiemmin otetusta näytteestä eikä vainaja ole eläessään antanut suostumusta tutkimukseen, siihen on saatava vainajan oikeudenomistajien suostumus.

Jos tutkimus on tarkoitus tilata mahdollisen isän tai lapsen synnyttäneen äidin molemmista vanhemmista, toisesta vanhemmasta yksin tai muusta lähisukulaisesta, lastenvalvojan tilaamaan tutkimukseen ja siihen annettavaan suostumukseen sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 6, 7, 8 ja 9 §:ssä sekä 11 §:n 1 momentissa säädetään tuomioistuimen määräämästä tutkimuksesta.

13 §

Tutkittavalle annettavat tiedot ja ilmoitukset

Ennen oikeusgeneettisessä vanhemmuustutkimuksessa tarvittavan näytteen ottamista ja tutkimuksen tilaamista lastenvalvojan tulee selostaa tutkittavalle tutkimukseen liittyvät toimenpiteet ja tutkimuksen merkitys vanhemmuuden selvittämisen kannalta sekä 12 §:ssä tarkoitetut edellytykset tutkimuksen tekemiselle.

Saatuaan oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen perustuvan lausunnon lastenvalvojan on viipymättä ilmoitettava sen sisällöstä tutkittavalle.

14 §

Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen

Lastenvalvoja voi päättää, että vanhemmuuden selvittäminen keskeytetään, jos:

- 1) on ilmeistä, ettei vanhemmuuden vahvistamista varten ole saatavissa riittävästi tietoja;
 - 2) lapsesta ei ole saatu näytettä, josta oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus olisi voitu tehdä;
 - 3) lapsi on syntynyt hedelmöityshoidoista annetun lain 1 §:ssä tarkoitetun hoidon tuloksena lapsen synnyttäneelle äidille, joka on saanut hoitoa yksin, ja on selvitetty, että siittiöiden luovuttaja ei ole mainitun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suostunut siihen, että hänet voidaan vahvistaa hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi;
 - 4) kukaan ei ole tunnustanut lasta ja on erityinen syy olettaa, että vanhemmuuden selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, eikä 15 vuotta täyttänyt lapsi vaadi vanhemmuuden selvittämistä.
-

16 §

Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

Lastenvalvojan on varattava asiaan osalliselle tilaisuus tunnustaa vanhemmuutensa, jos hän katsoo, että oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen tai muun selvityksen valossa voidaan pitää todennäköisenä, että henkilö on lapsen vanhempi.

Lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa lapsen puolesta kanteen vanhemmuuden vahvistamiseksi, jos:

- 1) asiaan osallinen ei tunnusta vanhemmuuttaan;
- 2) mikään 14 §:n 1 momentissa tai 2 momentin 1, 3 tai 4 kohdissa tarkoitetuista vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisen edellytyksistä ei täyty; ja
- 3) lapsi ei ole täyttänyt 18 vuotta.

Edellä 2 momentissa tarkoitetun kanteen ajamisesta säädetään 6 luvussa.

Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin selvittämistä, tilaisuutta vanhemmuuden tunnustamiseen ei varata. Lastenvalvojalla on kuitenkin velvollisuus ajaa lapsen puolesta kannetta synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi, jos vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä ei ole saatu riittävää selvitystä äitiydestä, 2 momentin 2 kohdassa säädetyt edellytykset eivät täyty eikä lapsi ole täyttänyt 18 vuotta.

17 §

Muutoksenhaku

Haettaessa muutosta vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämistä tai sen uudelleen aloittamista koskevaan lastenvalvojan päätökseen hallintotuomioistuimelta sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019) säädetään. Sen lisäksi, mitä mainitussa laissa säädetään, valitusoikeus on lapsen synnyttäneellä äidillä, 15 vuotta täyttäneellä lapsella ja henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen vanhempi.

Isyyden ja äitiyden vahvistamista koskevan kanteen nostamisesta säädetään 32 ja 33 §:ssä. Jos päätös vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisestä on tehty isyyden tai synnyttäneen äidin selvittämisen osalta, lastenvalvojan 14 §:n nojalla antamaan keskeyttämispäätökseen on liitettävä tieto isyyden tai äitiyden vahvistamista koskevasta kanneoikeudesta ja siihen liittyvästä määräajasta.

23 §

Kuuleminen

Jos selvittettävänä on lapsen synnyttäneen äidin äitiys, lapsen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen vanhemmuuden selvittämistä laadittavan pöytäkirjan laatimista.

Lastenvalvoja voi kuulla muitakin kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja henkilöitä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Kuulla voidaan suullisesti tai kirjallisesti. Kuulla voi myös se, joka 21 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan tunnustamisen.

26 §

Asiakirjojen toimittaminen Digi- ja väestötietovirastolle

Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin selvittämistä, vanhemmuuden selvittäneen lastenvalvojan tulee toimittaa vanhemmuuden selvittämistä tehty pöytäkirja liitteineen Digi- ja väestötietovirastolle.

27 §

Suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen ilman oikeudenkäyntiä

Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja isyyden selvittäminen alaikäisen lapsen osalta ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tai kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen isä, hänen oikeudenomistajansa voivat lapsen syntymän jälkeen antaa suostumuksen siihen, että isyys vahvistetaan ilman oikeudenkäyntiä Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä edellyttäen, että lasta ei ole tunnustettu eikä kannetta isyyden vahvistamiseksi ole vireillä.

Mitä 1 momentissa säädetään isyyden vahvistamisesta, sovelletaan myös äitiyden vahvistamiseen, jos alaikäisen lapsen äitiyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tai kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen äiti eikä kannetta äitiyden vahvistamiseksi ole vireillä.

29 §

Digi- ja väestötietoviraston toimivalta

Vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietovirastossa, jos:

1) vanhemmuus on tunnustettu 18—25 §:ssä säädetyn tavoin eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen toinen vanhempi;

2) kuolleen henkilön oikeudenomistajat ovat 27 ja 28 §:ssä säädetyn tavoin antaneet suostumuksensa siihen, että vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä, ja 27 §:ssä tarkoitetun selvityksen perusteella voidaan pitää selvitetynä, että henkilö on lapsen toinen vanhempi;

3) synnyttäneen äidin äitiys on selvitetty 2 luvussa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen äiti.

Vanhemmuus voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus osoittavat vanhemmuuden.

32 §

Kanneoikeus isyyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen isä, on oikeus nostaa isyyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan:

1) jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska lapsesta ei ole saatu näytettä, josta oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus olisi voitu tehdä; tai

2) jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut isyyttä ja vahvistamatta jättämiseen on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

33 §

Kanneoikeus äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Lapsi, jonka osalta isyyttä ei ole lapsen synnyttäneen äidin avioliiton perusteella todettu eikä toista vanhemmuutta ole Digi- ja väestötietoviraston tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu, voi vaatia 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 5 §:n 1 momentin nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä ja vahvistamatta jättämiseen on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

Lapsi, jonka osalta synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole todettu tai vahvistettu, voi vaatia 2 §:ssä tarkoitetun äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 2 §:n nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä.

Jos se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee kanteen ollessa vireillä, hänen oikeudenomistajansa tulevat hänen sijaansa.

34 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Sen, joka katsoo olevansa lapsen äiti, on pantava kanne vireille vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hän sai tiedon 33 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitetusta Digi- ja väestötietoviraston päätöksestä.

36 §

Vastaajaksi haastaminen

Jos lapsi vaatii isyyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen isä.

Jos lapsi vaatii 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen mainitussa momentissa tarkoitettu äiti. Jos lapsi vaatii 2 §:ssä tarkoitetun äitiyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen mainitussa pykälässä tarkoitettu äiti.

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja henkilöitä on useita, voidaan heidät haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin. Mahdolliset vanhemmat tulee haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin, jos on ilmeistä, että selvityksen saaminen sitä edellyttää. Jos saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että 2 §:ssä tarkoitetun äitiyden vahvistamiseksi, äitiyden vahvistamista koskeva kanne on ratkaistava ennen isyyden vahvistamista koskevaa asiaa. Jos saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamiseksi, isyyden vahvistamista koskeva kanne on ratkaistava ennen äitiyden vahvistamista koskevaa asiaa.

Jos kannetta ajetaan 32 §:n 2 momentin taikka 33 §:n 2 tai 4 momentin nojalla lasta vastaan, vastaajiksi voidaan haastaa myös ne, jotka kantajan ohella voivat tulla kysymykseen lapsen vanhempänä.

Henkilöä, jonka osalta on oikeusgeneettisellä vanhemmuustutkimuksella selvitetty, että hän ei voi olla lapsen vanhempi, ei saa ilman erityistä syytä haastaa vastaajaksi.

40 §

Kanteen peruuttaminen ja vanhemmuuden poissuljenta

Jos vanhemmuuden vahvistamista koskevaa kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä vastaajaa vastaan, tuomioistuimien voi ennen vanhemmuuskysymyksen lopullista ratkaisemista hylätä kannteen yhden tai useamman vastaajan osalta, jos oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella on pidettävä todistettuna, ettei kyseinen vastaaja voi olla lapsen vanhempi.

42 §

Muutoksenhaun käsittely

Jos kantaja tai vastaaja hakee muutosta vanhemmuudesta annettuun tuomioon, muutoksenhakutuomioistuimien voi käsitellä asian myös sellaisen asianosaisen osalta, jota muutoksenhaku ei koske. Asiaa ei kuitenkaan tule ilman erityistä syytä ottaa käsiteltäväksi sellaisen henkilön osalta, jota muutoksenhaku ei koske ja jota koskeva vaatimus on hylätty sen vuoksi, että hänen vanhemmuutensa ei ole mahdollinen suoritettuna oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen nojalla.

43 §

Isyyden kumoamisen perusteet

Isyys, joka on 3 §:n nojalla todettu tai Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen avulla tai muutoin on selvitetty, ettei isäksi todetun tai vahvistetun ja lapsen välillä ole 4 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettua suhdetta.

44 §

Äitiyden kumoamisen perusteet

Äitiys, joka on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistetun ja lapsen välillä ole 2 §:ssä tai 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta.

45 §

Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä

Jos lapsen synnyttänyt äiti ja lapsen toinen vanhempi ovat yhdessä pyytäneet lastenvalvojalta vanhemmuuden selvittämistä 6 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla, ja oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella voidaan todeta, että aviomies tai lapsen tunnustanut ei voi olla lapsen isä, Digi- ja väestötietovirasto voi vanhempien yhteisestä hakemuksesta vahvistaa, että aviomies tai vanhemmuuden ennen lapsen syntymää tunnustanut henkilö ei ole lapsen isä. Asia voidaan ratkaista lasta kuulematta. Hakemus Digi- ja väestötietovirastolle tulee tehdä ennen kuin vuosi on kulunut lapsen syntymästä.

Digi- ja väestötietovirasto ei saa ratkaista 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiaa, jos synnyttäneelle äidille on annettu hedelmöityshoitoa ajankohtana, jolloin lapsi on saatettu alkuun. Digi- ja väestötietoviraston 1 ja 2 momentissa tarkoitettuihin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla.

47 §

Äitiyden kumoamista koskevan kanneasian asianosaiset

Äitiyden kumoamista koskevan kanteen saa 48 §:n 2 ja 4 momentissa tarkoitetussa tapauksessa nostaa myös se, joka katsoo 1 momentissa tarkoitetun henkilön asemesta olevansa lapsen vanhempi.

48 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti sen henkilön sijasta, joka on vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, on oikeus nostaa kanne synnyttäneen äidin äitiyden kumoamiseksi, jos:

1) hän saattaa todennäköiseksi, että äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle annettuihin väärin tietoihin; ja

2) tuomioistuimien arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen.

50 §

Määräaika kanteen nostamiselle

Jos isyys on todettu avioliiton perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön ja sen, jonka isyys on todettu avioliiton perusteella, on pantava kanne vireille kahden vuoden kuluessa lapsen syntymästä. Jos vanhemmuus on vahvistettu tunnustamisen tai synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitetun henkilön ja tunnustajan on pantava vanhemmuuden kumoamista koskeva kanne vireille kahden vuoden kuluessa siitä, kun vanhemmuus on vahvistettu.

63 §

Lapsen mielipiteen selvittäminen

Kun alle 15-vuotiaan lapsen etua 14 §:n 2 momentin 4 kohdassa taikka 48 §:n 1 momentissa, 2 momentin 3 kohdassa tai 4 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tilanteessa arvioidaan, on lapsen omat toivomukset ja mielipide selvitettävä ja otettava huomioon sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

67 §

Ennakkotunnustamisrekisterit

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään, Digi- ja väestötietovirastolla, Ahvenanmaan valtionvirastolla ja hyvinvointialueella on oikeus salassa-

pitosäännösten ja muiden tiedonsaantia koskevien rajoitusten estämättä saada lapsen vanhemmuuden selvittämiseen tai vahvistamiseen liittyvien tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot ennakkotunnustamisrekisteristä.

69 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä:

- 1) lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta;
- 2) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 . Tätä lakia sovelletaan myös, jos lapsi on syntynyt ennen tämän lain voimaantuloa.

2.

Laki

oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) nimike, 1 ja 2 §, 4–8 §, 9 §:n 2 momentti, 10 §, 11 §:n 1 momentti, 12 §:n 2 momentti, 13 ja 16 §, 17 §:n 1 ja 3 momentti, 18 §, 19 §:n 1 momentti, 20 § ja 22–24 §, sellaisina kuin niistä ovat 2 § laissa 780/2022, 13 § laissa 12/2015, 16 § osaksi laissa 780/2022 ja 22 § laissa 744/2015, sekä *lisätään* lakiin uusi 7 a, 8 a, 10 a, 10 b, 13 a, 13 b, 20 a, 23 a ja 23 b § seuraavasti:

Laki

oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta

1 §

Lain soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.
Oikeusgeneettisellä vanhemmuustutkimuksella (tutkimus) tarkoitetaan vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geeni-
tuotteiden tutkimista.

2 §

Tutkimuksen teettäminen

Tuomioistuin voi käsiteltävänään olevassa vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuin pitää sitä muutoin tarpeellisena asian selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen, jos vanhemmuuslain (775/2022) 12 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät.

4 §

Tutkimus asianosaisista

Tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta muusta henkilöstä. Tuomioistuin voi vanhemmuuden kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös muusta henkilöstä, jos oikeudenkäynnissä esille tulleiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, että tämä on lapsen vanhempi.

5 §

Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta

Jos 4 §:ssä tarkoitetun tutkittavan olinpaikasta ei saada tietoa, tuomioistuin voi määrätä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudosnäytteestä tai että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Aiempien tutkimustulosten käyttämisestä säädetään 10 a §:ssä ja aiemmin otetuista kudosnäytteistä 10 b §:ssä.

Jos tutkittava on kuollut, tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi vainajasta otetusta tai otettavasta kudosnäytteestä. Jos vainaja on kateissa tai häntä ei ole voitu tunnistaa luotettavasti taikka jos vainaja on haudattu tai tuhattu, tuomioistuin voi antaa 1 momentissa tarkoitetun määräyksen. Haudattua vainajaa koskevasta tutkimuksesta säädetään 8 a §:ssä.

Tutkimusta kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä ei kuitenkaan saa ilman erityistä syytä määrätä tehtäväksi siitä henkilöstä, jonka vanhemmuudesta ei ole kyse, ennen kuin on osoittautunut, ettei lasta ja otaksuttua vanhempaa koskevasta tutkimuksesta saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

6 §

Lapsen otaksuttujen isovanhempien tutkiminen

Tuomioistuin voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi molemmista otaksutun vanhemman vanhemmista näiden suostumuksella, jos otaksuttu vanhempi on kadonnut tai kuollut eikä tutkimusta voida tehdä 5 §:n 1 tai 2 momentin nojalla.

7 §

Otaksutun vanhemman muiden lähisukulaisten tutkiminen

Jos tutkimusta ei voida määrätä tehtäväksi 4–6 §:ssä säädetyllä tavalla, tuomioistuin voi määrätä sen tehtäväksi otaksutun vanhemman toisesta vanhemmasta tai muusta lähisukulaisesta tämän suostumuksella.

7 a §

Kadonneen tai kuolleen isovanhemman tai lähisukulaisten tutkiminen

Jos 6 tai 7 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, sovelletaan 5 §:n 1 ja 2 momenttia, jollei tutkittava ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa kieltänyt tutkimuksen tekemistä.

8 §

Muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkiminen

Mitä 6, 7 ja 7 a §:ssä säädetään otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkimisesta, sovelletaan muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisiin, jos lasta ja otaksuttua vanhempaa tai tämän lähisukulaisia koskevista tutkimuksista ei saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

8 a §

Tutkimus haudatusta vainajasta

Tuomioistuimien voi antaa määräyksen haudan avaamiseksi ja määräyksen kudosnäytteen ottamiseksi haudatusta vainajasta, jos:

1) vainajasta ei ole saatavilla aiemmin otettua kudosnäytettä eikä hänestä ole aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja; ja

2) tutkimusta ei voida tehdä elävästä henkilöstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

Määräys haudan avaamiseksi osoitetaan sille, jonka ylläpitämälle hautausmaalle kyseinen vainaja on haudattu. Määräys kudosnäytteen ottamiseksi osoitetaan sille terveydenhuollon toimintayksikölle, jonka alueella kyseinen hautausmaa sijaitsee.

9 §

Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen

Tutkittava taikka 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojansa tai muu laininen edustajansa voi peruuttaa annetun suostumuksen, kunnes tutkimuksen tulokset on lähetetty sen tilanteelle lastenvalvojalle tai määränneelle tuomioistuimelle. Suostumuksen peruuttamisesta tulee ilmoittaa tutkimuksen tekijälle viipymättä.

10 §

Kuuleminen

Ennen 4 tai 6–8 §:ssä tarkoitetun tutkimusmääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava vanhemmuuden kumoamista tai vahvistamista koskevan asian asianosaiselle ja tutkittavaksi määrättävälle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään kudosnäytteestä 5 §:n nojalla, haudatusta vainajasta 8 a §:n nojalla tai kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä saatuja aiempia tutkimustuloksia käyttämällä 10 a §:n 2 momentin nojalla, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi muiden asianosaisten lisäksi sen henkilön aviopuolisolle tai leskelle sekä perillisisille, josta näyte on otettu tai aiotaan ottaa. Jos kadonneelle henkilölle on määrätty edunvalvoja, myös tälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään haudatusta vainajasta 8 a §:n nojalla, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi myös sen haudan hautaoikeuden haltijalle, josta on kyse, ja sen hautausmaan ylläpitäjälle, jonka alueella kyseinen hautapaikka sijaitsee.

10 a §

Aiemmat tutkimustulokset

Jos 4—7, 7 a tai 8 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, tuomioistuimen tulee ennen tutkimuksen määräämistä tiedustella tutkimuksen tekijältä, onko tutkittavasta tehty aiemmin tutkimus tai onko sellainen parhaillaan tehtävänä. Tuomioistuimella on oikeus saada tieto salassapitosäännösten estämättä. Oikeus saada tieto tutkimuksen tekemisestä salassapitosäännösten estämättä on myös sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Jos tutkimus on tehty 1 päivänä tammikuuta 2013 tai sen jälkeen, lastenvalvoja voi tilata tai tuomioistuin voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi tutkittavasta aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Jos aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella, tietoja aiemmasta tutkimuksesta voidaan käyttää, jos tutkittava antaa siihen uuden suostumuksen.

Tuomioistuimen tulee määrätä tutkimus tehtäväksi uudelleen, jos 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava ei anna suostumustaan aiemmassa tutkimuksessa saatujen tietojen käyttöön tai jos tutkimus on tehty ennen 1 päivää tammikuuta 2013. Jos 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, tuomioistuin voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja siitä huolimatta, että aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella tai että tutkimus on tehty ennen 1 päivää tammikuuta 2013.

10 b §

Aiemmin otetut kudosnäytteet

Jos 4—7, 7 a tai 8 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, terveydenhuollon tai oikeuslääkinnän toimintayksiköltä voi salassapitosäännösten estämättä pyytää tietoa siitä, onko sen hallussa aiemmin otettua kudosnäytettä, josta tutkimus voidaan tehdä. Pyynnön esittäneen tulee pyynnön yhteydessä antaa selvitys siitä, että näytteen tutkiminen voi olla tarpeen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on tuomioistuimella ja sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

11 §

Tutkimusmääräyksen antaminen

Ennen kuin tuomioistuin määrää tutkimuksen tehtäväksi 6, 7, 7 a, 8 tai 8 a §:n nojalla, sen on otettava yhteyttä tutkimuksen tekijään ja pyydettävä tutkimuksen tekijältä kirjallinen lausunto siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Lausunto on annettava tiedoksi tutkittavalle taikka 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

12 §

Tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäminen

Jos on todennäköistä, ettei tutkittava tai hänen laillinen edustajansa uhkasakosta huolimatta noudata 11 §:n 2 momentissa tarkoitettua tutkimusmääräystä, tuomioistuin voi uhkasakon asettamisen sijasta määrätä, että tutkittava on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tai hänen laillisen edustajansa tahtoa. Ennen virka-apumääräyksen antamista tuomioistuimen tulee tehdä 10 a §:n 1 momentissa tarkoitettu tiedustelu tutkimuksen tekijälle siitä, onko tutkittavasta tehty aiemmin tutkimusta. Jos aiempi tutkimus on tehty, sovelletaan tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäneeseen tutkittavaan, mitä mainitussa pykälässä säädetään kadonneesta tutkittavasta.

13 §

Näytteen ottaminen

Elossa olevasta otetaan tutkimusta varten solunäyte suun limakalvolta, jollei verinäytteen ottamiseen ole erityistä syytä. Vainajasta, jota ei ole haudattu, näyte otetaan saatavilla olevasta kudoksesta. Haudatusta vainajasta otetaan luunäyte.

Verinäytteen ottaa siihen tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon toimintayksikössä. Luunäytteen ottaa sellainen laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö, jolla on tarvittava osaaminen.

Tuomioistuimen määräämä muu kuin luunäyte otetaan terveydenhuollon toimintayksikössä. Näyte suun limakalvolta voidaan ottaa myös lastenvalvojan tai vanhemmuuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun Suomen edustustossa palvelevan henkilön valvonnassa. Lastenvalvojan valvonnassa näyte voidaan kuitenkin ottaa vain lastenvalvojan tilaamaa tutkimusta varten vanhemmuuslain 12 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä.

13 a §

Henkilöllisyyden todistaminen

Ennen näytteen ottamista tutkittavan on todistettava henkilöllisyytensä näytteenottajalle tai näytteenoton valvojalle henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla luotettavalla tavalla. Jos tutkimus tehdään vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tilanteessa siksi, että tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, näyte voidaan ottaa, vaikka tutkittavan henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti todeta.

13 b §

Näytteen ja näytteenottoasiakirjan lähettäminen

Jos tutkimusta varten tarvittavaa näytettä ei oteta lastenvalvojan valvonnassa, tätä tarkoitusta varten laadittu näytteenottoasiakirja on annettava näytteen ottavalle terveydenhuollon ammattihenkilölle tai näytteenottoa valvovalle edustustossa palvelevalle henkilölle.

Näytteen ottajan tai näytteenottoa valvojan lastenvalvojan tai edustustossa palvelevan henkilön on huolehdittava näytteenottoasiakirjan täyttämisestä. Hänen on huolehdittava siitä, että näyte otetaan 3 §:ssä tarkoitetun tutkimuksen tekijän ohjeiden mukaisesti ja että näyteputkeen merkitään näytteen antajan henkilötiedot. Näyte lähetetään viipymättä näytteenottoasiakirjan kanssa tutkimuksen tekijälle tämän ohjeiden mukaisesti.

Jos tutkimus tehdään 5 §:ssä tai 7 a §:ssä tarkoitetusta kudoksenäytteestä, näytteenottoasiakirja on toimitettava näytteen hallussapitäjälle. Näytteen ottajan, näytteenoton valvojan tai hallussapitäjän edustajan on huolehdittava näytteenottoasiakirjan täyttämisestä. Näyte ja näytteenottoasiakirja on lähetettävä tutkimuksen tekijälle tämän ohjeiden mukaisesti. Lisäksi on annettava tieto siitä, mistä näyte lähetetään ja minne se tulee palauttaa, kun tutkimus on tehty.

16 §

Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta

Tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa näytteen 5 tai 7 a §:ssä tarkoitetusta vainajasta mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu näyte saadaan hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, tutkimuslaitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa. Mainittua näytettä ei saa tutkia ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta tai tuomioistuimen antamaa määräystä.

17 §

Näytteen hävittämiskielto

Tuomioistuin voi sakon uhalla kieltää sairaalaa, terveydenhuollon toimintayksikköä, tutkimuslaitosta tai terveydenhuollon ammattihenkilöä hävittämästä 5—7, 7 a, 8, 8 a tai 16 §:ssä tarkoitettua henkilöstä muuten kuin tämän lain nojalla otettua näytettä. Kielto voidaan määrätä hakemuksesta, jos hakija antaa selvityksen siitä, että näytteen säilyttäminen voi olla tarpeen todisteiden saamiseksi sellaisessa vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa, jossa hakija on asianosaisena tai jonka hän aikoo panna vireille. Hakemus on viipymättä annettava tiedoksi sille, jolle kieltoa haetaan. Kielto on tämän jälkeen väliaikaisesti voimassa, kunnes tuomioistuin on ratkaissut hakemusasian. Tuomioistuimen määräämä kielto on voimassa, kunnes vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.

Jos vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva oikeudenkäynti ei ole vireillä, tässä pykälässä tarkoitetun kiellon antamista koskevan asian vireillepanoon ja käsittelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 8 lukua. Hakemus käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään sen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevan kanteen, josta hakemuksessa on kysymys.

18 §

Oikeudenkäymiskaaren eräiden säännösten soveltaminen

Jos tutkittava on määrätty tuotavaksi näytteen ottamiseen, tuomisesta aiheutuvien kustannusten maksamiseen ja korvaamiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 32 §:ää.

Käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tämän lain nojalla tekemästä ratkaisusta saa erikseen valittaa. Muutoksenhausta säädetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa. Valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Hauta voidaan avata vasta, kun päätös haudan avaamisesta ja näytteenotosta on lainvoimainen.

19 §

Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta

Jos tuomioistuin on määrännyt näytteen otettavaksi muusta kuin sellaisesta henkilöstä, joka on vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa asianosaisena, tällä on oikeus pyynnöstä saada valtion varoista korvaus näytteen ottamista varten välttämättömistä matka- ja toimeentulokustannuksista. Tuomioistuin voi määrätä korvauksen suoritettavaksi etukäteen, jos tutkimukseen määrätty henkilö sitä pyytää.

20 §

Kustannusten maksaminen

Valtion varoista maksetaan korvaus:

- 1) 13 ja 14 §:ssä tarkoitetun näytteen ottamisesta sekä 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun todistuksen antamisesta;
- 2) tuomioistuimen määräämän tai lastenvalvojan tilaaman tutkimuksen tekemisestä ja lausunnon antamisesta siitä;
- 3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun lausunnon antamisesta;
- 4) 8 a §:ssä tarkoitetun haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta.

20 a §

Oikeus korvaukseen

Toisen palveluksessa olevan terveydenhuollon ammattihenkilön tai asiantuntijan korvaus maksetaan sille, jonka palveluksessa hän on. Toisen palveluksessa olevan oikeudesta saada itselleen korvaus on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään, määrätään tai sovitaan.

Muissa kuin 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa korvaus maksetaan sille terveydenhuollon ammattihenkilölle tai asiantuntijalle, joka on tehnyt toimenpiteen tai tutkimuksen taikka antanut todistuksen tai lausunnon.

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Jos tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta otaksutusta vanhemmasta tai tämän lähisukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavaan korvaukseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

23 §

Tutkimuksesta annettavan lausunnon sisältö

Tutkimuksen perusteella annettavassa lausunnossa on mainittava:

- 1) lausunnon antaja;
- 2) tutkimuksen tilannut lastenvalvoja tai määrännyt tuomioistuin;
- 3) näytteen ottaja, näytteenoton valvoja tai näytteen toimittanut hallussapitäjä;
- 4) keistä, missä ja milloin näytteet on otettu;
- 5) miten tutkittavan henkilöllisyys on todettu;
- 6) mikä näyte on otettu;
- 7) keiden välisen vanhemmuussuhteen tutkimisesta on kysymys;
- 8) käytetty tutkimusmenetelmä ja sen arviointiin mahdollisesti vaikuttavat tiedot;
- 9) periytymissääntöjen kannalta olennaiset tutkimustulokset;
- 10) olennaisista tutkimustuloksista periytymissääntöjen perusteella tehdyt päätelmät;
- 11) jos vanhemmuutta ei ole suljettu pois, tutkimustulosten tilastollinen arviointi, erityisesti vanhemmuusindeksi ja tutkimustulosten todistusvoima.

23 a §

Lausunto muiden lähisukulaisten tutkimisesta

Sen lisäksi, mitä 11 §:n 1 momentissa säädetään, siinä tarkoitettussa lausunnossa on mainittava:

- 1) lausunnon antaja;
- 2) lausunnon pyytänyt lastenvalvoja tai tuomioistuin;
- 3) keiden välisen vanhemmuussuhteen tutkimisesta on kysymys;
- 4) tutkittaviksi ehdotetut.

23 b §

Lausunnon lähettäminen ja tiedoksianto

Edellä 23 ja 23 a §:ssä tarkoitettu lausunto on sen valmistuttua toimitettava viipymättä sille, joka on tutkimuksen määrännyt tai tilannut. Edellä 23 a §:ssä tarkoitettua lausunnon tiedoksiantosta tutkittavalle tai hänen lailliselle edustajalleen huolehtii lausunnon pyytäjä.

24 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä:

- 1) näytteen ottamisesta, tutkittavalle annettavasta todistuksesta ja näytteen lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;
- 2) tutkimuksen tekemisestä, tutkimuksen perusteella annettavasta lausunnosta ja sen lähettämisestä sekä 11 §:n 1 momentissa tarkoitettua lausunnon antamisesta ja lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;
- 3) 8 a §:ssä tarkoitettua haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta maksettavasta korvauksesta;
- 4) 1—3 kohdassa tarkoitettujen korvausten maksamiseen liittyvästä laskutusmenettelystä ja laskujen tietosisällöstä;
- 5) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista.

Oikeusministeriön asetuksella säädetään niistä tutkimukseen liittyvistä asiakirjoista, jotka annetaan asianomaiseen tarkoitukseen vahvistetuilla lomakkeilla. Terveystieteiden tutkimuslaitos vahvistaa käytettävien lomakkeiden kaavat.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 12 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 627/2022, seuraavasti:

12 §

Muu selvitys

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on hyvinvointialueen osoittaman lääkärin tai muun asiantuntijan tutkittava. Tutkimusmääräyksen lisäksi asetettavaan uhkasakkoon ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisen seurauksiin sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain (378/2005) 11 §:n 2 momentissa ja 12 §:ssä säädetään uhkasakosta ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisestä oikeusgeneettisissä vanhemmuustutkimuksissa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) 3 §:n 3 momentti seuraavasti:

3 §

Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, sovellettaessa hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) henkilön sukupuolena pidetään henkilön syntymässä määriteltä sukupuolta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Helsingissä 28.9.2023

Pääministeri

Petteri Orpo

Oikeusministeri Leena Meri

1.

Laki

vanhemmuuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan vanhemmuuslain (775/2022) 6 §:n 1, 2 ja 4 momentti, 7 §:n 1 momentti, 8 §:n 1 ja 4 momentti, 9 §, 10 §:n 2 momentti, 11—13 §, 14 §:n 2 momentti, 16 ja 17 §, 23 §:n 2 momentti, 27 §, 29 §:n 1 ja 2 momentti, 32 §:n 2 momentti, 33 §, 34 §:n 3 momentti, 36 §, 40 §:n otsikko ja 2 momentti, 42—44 §, 45 §:n 2 ja 3 momentti, 47 §:n 2 momentti, 50 §:n 1 momentti, 63 §:n 1 momentti, 67 §:n 4 momentti ja 69 §:n 1 momentti, sellaisena kuin niistä on 11 § laissa 737/2023, sekä

lisätään 23 §:ään uusi 2 momentti, jolloin muutettu 2 momentti siirtyy 3 momentiksi, 26 §:ään uusi 2 momentti ja 48 §:ään uusi 4 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

2 luku

2 luku

Vanhemmuuden selvittäminen

Vanhemmuuden selvittäminen

6 §

6 §

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoitus ja käyttöala

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoitus ja käyttöala

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla lapselle voidaan vahvistaa tai todentaa isä tai toinen äiti.

Lastenvalvoja selvittää vanhemmuuden, kun hän saa tiedon 18 vuotta nuoremmasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä isyyttä lapsen osalta ole todettu 3 §:n nojalla tai vanhemmuutta vahvistettu 19 §:ssä tarkoitetun tunnustamisen perusteella.

Vanhemmuuden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla lapselle voidaan vahvistaa tai todentaa isä tai äiti.

Lastenvalvoja selvittää vanhemmuuden, kun hän saa tiedon 18 vuotta nuoremmasta lapsesta tai kun henkilö haluaa tunnustaa vanhemmuutensa eikä *lapselle ole todettu tai vahvistettu kahta vanhempaa*.

Äitiyttä ei selvitetä, jos lapselle voidaan vahvistaa isä eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla joku muu kuin otaksuttu isä olisi lapsen toinen vanhempi. Isyyttä ei selvitetä, jos lapsen äitiys on tunnustettu 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun hedelmöityshoi-

Edellä 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua äitiyttä ei selvitetä, jos lapselle voidaan vahvistaa isä eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla joku muu kuin otaksuttu isä olisi lapsen toinen vanhempi. Isyyttä ei selvitetä, jos lapsen äitiys on tunnustettu 5 §:n 1

Voimassa oleva laki

tosuostumuksen perusteella eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla olisi aihetta epäillä, että joku muu kuin tunnustaja olisi lapsen toinen vanhempi.

7 §

Vanhemmuuden selvittämisen aloittaminen ja raukeaminen

Vanhemmuuden selvittäminen voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää, jos näytön saaminen vanhemmuudesta muutoin vaarantuisi tai siihen on muu erityinen syy. Oikeusgeneettisessä isyystutkimuksessa tarvittava näyte lapsesta voidaan kuitenkin ottaa vasta lapsen syntymän jälkeen.

8 §

Vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija

Vanhemmuuden selvittää lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsen synnyttäneellä äidillä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta taikka lapsen synnyttänyt äiti on kuollut tai hänellä ei ole Suomessa kotikuntaa, vanhemmuuden selvittää kuitenkin lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsella on kotikunta, tai, jos lapsella ei ole Suomessa kotikuntaa, sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsi oleskelee.

Mitä tässä pykälässä ja 19, 22 ja 66 §:ssä säädetään hyvinvointialueista, sovelletaan Ahvenanmaalla Ahvenanmaan maakunnan kuntiin.

9 §

Neuvottelu vanhemmuuden selvittämiseksi

Saatuaan tiedon seikasta, jonka vuoksi vanhemmuus on selvitettävä, lastenvalvojan on neuvoteltava lapsen synnyttäneen äidin, 15

Ehdotus

momentissa tarkoitetun hedelmöityshoitosuostumuksen perusteella eikä lastenvalvojan tiedossa ole seikkoja, joiden nojalla olisi aihetta epäillä, että joku muu kuin tunnustaja olisi lapsen toinen vanhempi.

7 §

Vanhemmuuden selvittämisen aloittaminen ja raukeaminen

Vanhemmuuden selvittäminen voidaan aloittaa jo ennen lapsen syntymää, jos näytön saaminen vanhemmuudesta muutoin vaarantuisi tai siihen on muu erityinen syy. Oikeusgeneettisessä *vanhemmuustutkimuksessa* tarvittava näyte lapsesta voidaan kuitenkin ottaa vasta lapsen syntymän jälkeen.

8 §

Vanhemmuuden selvittämisen toimeenpanija

Vanhemmuuden selvittää lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsen synnyttäneellä äidillä on kotikuntalaissa (201/1994) tarkoitettu kotikunta. Jos lapsi on täyttänyt 15 vuotta taikka lapsen synnyttänyt äiti on *selvittämättä, kadonnut tai* kuollut *taikka* hänellä ei ole Suomessa kotikuntaa, vanhemmuuden selvittää kuitenkin lastenvalvoja sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsella on kotikunta, tai, jos lapsella ei ole Suomessa kotikuntaa, sillä hyvinvointialueella, jonka alueella lapsi oleskelee.

Mitä tässä pykälässä ja *11*, 19, 22, 66 ja 67 §:ssä säädetään hyvinvointialueista, sovelletaan Ahvenanmaalla Ahvenanmaan maakunnan kuntiin.

9 §

Neuvottelu vanhemmuuden selvittämiseksi

Saatuaan tiedon seikasta, jonka vuoksi *on selvitettävä lapsen toinen vanhempi*, lastenvalvojan on neuvoteltava lapsen synnyttäneen

vuotta täyttäneen lapsen ja, jos mahdollista, sen henkilön kanssa, joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi. Jos lapsen vanhemmuus selvitetään 6 §:n 3 momentin nojalla, neuvotteluun on kutsuttava myös lapsen toinen vanhempi.

äidin, 15 vuotta täyttäneen lapsen ja, jos mahdollista, sen henkilön kanssa, joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi. Jos lapsen vanhemmuus selvitetään 6 §:n 3 momentin nojalla, neuvotteluun on kutsuttava myös lapsen toinen vanhempi.

Jos selvittävänä on lapsen synnyttäneen henkilön äitiys tai lapsen molemmat vanhemmat, neuvotteluun kutsutaan 15 vuotta täyttäneen lapsen lisäksi, jos mahdollista, ne henkilöt, jotka ovat tai saattavat olla lapsen vanhempia. Neuvotteluun voidaan tarpeen mukaan kutsua myös lapsen huoltaja tai muu laillinen edustaja, jos tämä on muu kuin joku edellä mainituista henkilöistä.

10 §

10 §

Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa

Neuvottelun toimittaminen ja velvollisuus pysyä totuudessa

Tietoja antaessaan lapsen synnyttäneellä äidillä sekä sillä, joka 3 §:n nojalla tai 19 §:ssä tarkoitetun tunnustamisen perusteella on tai saattaa olla lapsen toinen vanhempi, on velvollisuus pysyä totuudessa. Sama velvollisuus koskee myös tunnustamislauseman antamista, tunnustamisen hyväksymistä ja tunnustamisen johdosta toimitettua kuulemistä.

Tietoja antaessaan sillä, joka 2 tai 3 §:n nojalla tai 19 §:ssä tarkoitetun tunnustamisen perusteella on tai joka saattaa olla lapsen toinen vanhempi, on velvollisuus pysyä totuudessa. Sama velvollisuus koskee myös tunnustamislauseman antamista, tunnustamisen hyväksymistä ja tunnustamisen johdosta toimitettua kuulemistä.

11 §

11 §

Lastenvalvojan oikeus saada tietoja

Lastenvalvojan oikeus saada tietoja

Lastenvalvojan oikeuteen saada tietoja vanhemmuuden selvittämistä varten sovelletaan, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023) säädetään sosiaalihuollon palvelunantajan tiedonsaantioikeudesta. Lastenvalvojalla on oikeus saada mahdollisen isän henkilöllisyyden ja asuinpaikan selvittämiseksi välttämättömiä tietoja salassapitosäännösten estämättä myös äidin ilmoittaman henkilön työnantajalta sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetussa laissa (308/2006) tarkoitetun majoitustoiminnan harjoittajalta.

Lastenvalvojan oikeuteen saada tietoja vanhemmuuden selvittämistä varten sovelletaan, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetussa laissa (703/2023) säädetään sosiaalihuollon palvelunantajan tiedonsaantioikeudesta. Lastenvalvojalla on oikeus saada otaksutun vanhemman henkilöllisyyden ja asuinpaikan selvittämiseksi välttämättömiä tietoja salassapitosäännösten estämättä myös tämän työnantajalta sekä majoitus- ja ravitsemistoiminnasta annetussa laissa (308/2006) tarkoitetun majoitustoiminnan harjoittajalta.

12 §

Geneettisen ja lääketieteellisen selvityksen hankkiminen

Lastenvalvojan on tilattava isyyden selvittämisen yhteydessä oikeusgeneettisestä isyys-tutkimuksesta annetun lain (378/2005) 1 §:ssä tarkoitettu oikeusgeneettinen isyystutkimus lapsesta, lapsen synnyttäneestä äidistä ja henkilöstä, joka saattaa olla lapsen isä, jos viimeksi mainittu pyytää tutkimusta tai jos lastenvalvoja muuten katsoo sen tarpeelliseksi. Jos tutkimus voidaan mainitun lain mukaan määrätä tehtäväksi muusta kuin edellä tarkoitetusta henkilöstä ja jos lastenvalvoja katsoo sen aiheelliseksi, hän voi tilata tutkimuksen myös tästä henkilöstä.

Lastenvalvojan tilaama oikeusgeneettinen isyystutkimus voidaan tehdä vain sen suostumuksella, josta näyte on tarkoitus ottaa. Jos tutkimus aiotaan tehdä vainajasta tai hänestä aiemmin otetusta näytteestä eikä vainaja ole eläessään antanut suostumusta tutkimukseen, siihen on saatava vainajan oikeudenomistajien suostumus.

Jos tutkimus on tarkoitus tilata mahdollisen isän tai lapsen synnyttäneen äidin molemmista vanhemmista, toisesta vanhemmasta yksin tai muusta sukulaisesta, lastenvalvojan tilaamaan tutkimukseen ja siihen annettavaan suostumukseen sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain 6, 7 ja 9 §:ssä sekä 11 §:n 1 momentissa säädetään tuomioistuimen määräämästä tutkimuksesta.

Lastenvalvoja voi hankkia lääketieteellisen asiantuntijalausunnon lapsen siirtämisaikakohdasta, jos sen hankkimista voidaan pitää tarpeellisenä muut selvitykset huomioon ottaen.

12 §

Geneettisen selvityksen hankkiminen

Lastenvalvojan on tilattava vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain (378/2005) 1 §:ssä tarkoitettu oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus lapsesta sekä henkilöstä, joka on tai saattaa olla lapsen vanhempi, jos tämä pyytää tutkimusta tai jos lastenvalvoja muuten katsoo sen tarpeelliseksi. Jos tutkimus voidaan mainitun lain mukaan määrätä tehtäväksi muusta kuin edellä tarkoitettusta henkilöstä ja jos lastenvalvoja katsoo sen aiheelliseksi, hän voi tilata tutkimuksen myös tästä henkilöstä.

Lastenvalvojan tilaama oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus voidaan tehdä vain sen suostumuksella, josta näyte on tarkoitus ottaa. Jos lapsella, joka ei ikänsä ja kehitystasonsa perusteella voi antaa itse suostumustaan, ei ole huoltajaa tai muuta laillista edustajaa, joka voisi antaa suostumuksen lapsen puolesta, näyte voidaan ottaa ilman suostumusta lastenvalvojan valvonnassa vanhemmuuden selvittämistä varten, jollei se, jonka vanhemmuuden selvittamisestä on kyse, tätä vastusta. Jos tutkimus aiotaan tehdä vainajasta tai hänestä aiemmin otetusta näytteestä eikä vainaja ole eläessään antanut suostumusta tutkimukseen, siihen on saatava vainajan oikeudenomistajien suostumus.

Jos tutkimus on tarkoitus tilata mahdollisen isän tai lapsen synnyttäneen äidin molemmista vanhemmista, toisesta vanhemmasta yksin tai muusta lähisukulaisesta, lastenvalvojan tilaamaan tutkimukseen ja siihen annettavaan suostumukseen sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 6, 7, 8 ja 9 §:ssä sekä 11 §:n 1 momentissa säädetään tuomioistuimen määräämästä tutkimuksesta.

13 §

Tutkittavalle annettavat tiedot ja ilmoitukset

Ennen oikeusgeneettisessä isyystutkimuksessa tarvittavan näytteen ottamista ja tutkimuksen tilaamista lastenvalvojan tulee selostaa tutkittavalle tutkimukseen liittyvät toimenpiteet ja tutkimuksen merkitys isyyden selvittämisen kannalta sekä 12 §:n 1–3 momentissa tarkoitetut edellytykset tutkimuksen tekemiselle.

Saatuaan oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen perustuvan lausunnon lastenvalvojan on viipymättä ilmoitettava sen sisällöstä tutkittavalle.

14 §

Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen

—————
Lastenvalvoja voi päättää, että vanhemmuuden selvittäminen keskeytetään, jos:

- 1) on ilmeistä, ettei vanhemmuuden vahvistamista varten ole saatavissa riittävästi tietoja;
 - 2) lapsesta ei ole saatu näytettä, josta oikeusgeneettinen isyystutkimus olisi voitu tehdä;
 - 3) lapsi on syntynyt hedelmöityshoidoista annetun lain 1 §:ssä tarkoitetun hoidon tuloksena lapsen synnyttäneelle äidille, joka on saanut hoitoa yksin, ja on selvitetty, että siittiöiden luovuttaja ei ole mainitun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suostunut siihen, että hänet voidaan vahvistaa hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi;
 - 4) kukaan ei ole tunnustanut lasta ja on erityinen syy olettaa, että vanhemmuuden selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, eikä 15 vuotta täyttänyt lapsi vaadi vanhemmuuden selvittämistä.
-

16 §

Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

13 §

Tutkittavalle annettavat tiedot ja ilmoitukset

Ennen oikeusgeneettisessä *vanhemmuustutkimuksessa* tarvittavan näytteen ottamista ja tutkimuksen tilaamista lastenvalvojan tulee selostaa tutkittavalle tutkimukseen liittyvät toimenpiteet ja tutkimuksen merkitys *vanhemmuuden* selvittämisen kannalta sekä 12 §:ssä tarkoitetut edellytykset tutkimuksen tekemiselle.

Saatuaan oikeusgeneettiseen *vanhemmuustutkimukseen* perustuvan lausunnon lastenvalvojan on viipymättä ilmoitettava sen sisällöstä tutkittavalle.

14 §

Vanhemmuuden selvittämisen keskeyttäminen

—————
Lastenvalvoja voi päättää, että vanhemmuuden selvittäminen keskeytetään, jos:

- 1) on ilmeistä, ettei vanhemmuuden vahvistamista varten ole saatavissa riittävästi tietoja;
 - 2) lapsesta ei ole saatu näytettä, josta oikeusgeneettinen *vanhemmuustutkimus* olisi voitu tehdä;
 - 3) lapsi on syntynyt hedelmöityshoidoista annetun lain 1 §:ssä tarkoitetun hoidon tuloksena lapsen synnyttäneelle äidille, joka on saanut hoitoa yksin, ja on selvitetty, että siittiöiden luovuttaja ei ole mainitun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suostunut siihen, että hänet voidaan vahvistaa hoidon tuloksena syntyneen lapsen isäksi;
 - 4) kukaan ei ole tunnustanut lasta ja on erityinen syy olettaa, että vanhemmuuden selvittäminen ei olisi lapsen edun mukaista, eikä 15 vuotta täyttänyt lapsi vaadi vanhemmuuden selvittämistä.
-

16 §

Tunnustamistilaisuuden varaaminen ja kanteen nostaminen

Lastenvalvojan on varattava asiaan osalliselle tilaisuus tunnustaa vanhemmuutensa, jos hän katsoo, että oikeusgeneettisen isyystutkimuksen tai muun selvityksen valossa voidaan pitää todennäköisenä, että henkilö on lapsen vanhempi.

Jos asiaan osallinen ei tunnusta vanhemmuuttaan, mikään 14 §:n 1 momentissa tai 2 momentin 1, 3 tai 4 kohdissa tarkoitetuista vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisen edellytyksistä ei täyty eikä lapsi ole täyttänyt 18 vuotta, lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa lapsen puolesta kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi. Kanteen ajamisesta säädetään 6 luvussa.

17 §

Muutoksenhaku

Haettaessa muutosta vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämistä tai sen uudelleen aloittamista koskevaan lastenvalvojan päätöseen hallintotuomioistuimelta sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettussa laissa (808/2019) säädetään. Sen lisäksi, mitä mainitussa laissa säädetään, valitusoikeus on lapsen synnyttäneellä äidillä, 15 vuotta täyttäneellä lapsella ja henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen toinen vanhempi.

Isyyden ja äitiyden vahvistamista koskevan kanteen nostamisesta säädetään 32 ja 33 §:ssä. Jos päätös vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisestä on tehty isyyden selvittämisen osalta, lastenvalvojan 14 §:n nojalla antamaan keskeyttämispäätökseen on liitettävä tieto

Lastenvalvojan on varattava asiaan osalliselle tilaisuus tunnustaa vanhemmuutensa, jos hän katsoo, että oikeusgeneettisen *vanhemmuustutkimuksen* tai muun selvityksen valossa voidaan pitää todennäköisenä, että henkilö on lapsen vanhempi.

Lastenvalvojalla on velvollisuus ajaa lapsen puolesta kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi, jos:

1) asiaan osallinen ei tunnusta vanhemmuuttaan;

2) mikään 14 §:n 1 momentissa tai 2 momentin 1, 3 tai 4 kohdissa tarkoitetuista vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisen edellytyksistä ei täyty; ja

3) lapsi ei ole täyttänyt 18 vuotta.

Edellä 2 momentissa tarkoitetun kanteen ajamisesta säädetään 6 luvussa.

Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin selvittämistä, tilaisuutta vanhemmuuden tunnustamiseen ei varata. Lastenvalvojalla on kuitenkin velvollisuus ajaa lapsen puolesta kannetta synnyttäneen äidin äitiyden vahvistamiseksi, jos vanhemmuuden selvittämisen yhteydessä ei ole saatu riittävää selvitystä äitiydestä, 2 momentin 2 kohdassa säädetyt edellytykset eivät täyty eikä lapsi ole täyttänyt 18 vuotta.

17 §

Muutoksenhaku

Haettaessa muutosta vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämistä tai sen uudelleen aloittamista koskevaan lastenvalvojan päätöseen hallintotuomioistuimelta sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annettussa laissa (808/2019) säädetään. Sen lisäksi, mitä mainitussa laissa säädetään, valitusoikeus on lapsen synnyttäneellä äidillä, 15 vuotta täyttäneellä lapsella ja henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen vanhempi.

Isyyden ja äitiyden vahvistamista koskevan kanteen nostamisesta säädetään 32 ja 33 §:ssä. Jos päätös vanhemmuuden selvittämisen keskeyttämisestä on tehty isyyden *tai synnyttäneen äidin* selvittämisen osalta, lastenvalvo-

Voimassa oleva laki

Ehdotus

isyyden vahvistamista koskevasta kanne-oikeudesta ja siihen liittyvästä määräajasta.

jan 14 §:n nojalla antamaan keskeyttämis päätöksen on liitettävä tieto isyyden tai äitiyden vahvistamista koskevasta kanneoikeudesta ja siihen liittyvästä määräajasta.

3 luku

3 luku

Vanhemmuuden tunnustaminen

Vanhemmuuden tunnustaminen

23 §

23 §

Kuuleminen

Kuuleminen

Lastenvalvoja voi kuulla muitakin kuin 1 momentissa tarkoitettuja henkilöitä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Kuulla voidaan suullisesti tai kirjallisesti. Kuulla voi myös se, joka 21 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan tunnustamisen.

Jos selvittettävänä on lapsen synnyttäneen äidin äitiys, lapsen huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen vanhemmuuden selvittämisestä laadittavan pöytäkirjan laatimista.

Lastenvalvoja voi kuulla muitakin kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja henkilöitä, jos se on asian selvittämiseksi tarpeen. Kuulla voidaan suullisesti tai kirjallisesti. Kuulla voi myös se, joka 21 §:n 2 momentin mukaan voi ottaa vastaan tunnustamisen.

26 §

26 §

Asiakirjojen toimittaminen Digi- ja väestötietovirastolle

Asiakirjojen toimittaminen Digi- ja väestötietovirastolle

Jos vanhemmuuden selvittäminen koskee synnyttäneen äidin selvittämistä, vanhemmuuden selvittäneen lastenvalvojan tulee toimittaa vanhemmuuden selvittämisestä tehty pöytäkirja liitteineen Digi- ja väestötietovirastolle.

4 luku

4 luku

Oikeudenomistajien suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen

Oikeudenomistajien suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen

27 §

27 §

Suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen ilman oikeudenkäyntiä

Suostumus vanhemmuuden vahvistamiseen ilman oikeudenkäyntiä

Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja isyyden selvittäminen alaikäisen lapsen osalta ja oikeusgeneettinen isyystutkimus tai kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen isä, hänen oikeudenomistajansa voivat lapsen syntymän jälkeen antaa suostumuksen siihen, että isyys vahvistetaan ilman oikeudenkäyntiä Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä edellyttäen, että lasta ei ole tunnustettu eikä kannetta isyyden vahvistamiseksi ole vireillä.

Mitä 1 momentissa on säädetty isyyden vahvistamisesta, sovelletaan myös äitiyden vahvistamiseen 5 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa, jos alaikäisen lapsen äitiyden selvittäminen ja kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen toinen äiti eikä kannetta äitiyden vahvistamiseksi ole vireillä.

5 luku

Vanhemmuuden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

29 §

Digi- ja väestötietoviraston toimivalta

Vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietovirastossa, jos:

1) vanhemmuus on tunnustettu 18–25 §:ssä säädettyin tavoin eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen toinen vanhempi;

2) kuolleen henkilön oikeudenomistajat ovat 27 ja 28 §:ssä säädettyin tavoin antaneet suostumuksensa siihen, että vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä, ja 27 §:ssä tarkoitetun selvityksen perusteella voidaan pitää selvitettyinä, että henkilö on lapsen toinen vanhempi.

Isyys voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisä-

Jos lapsi on syntynyt avioliiton ulkopuolella ja isyyden selvittäminen alaikäisen lapsen osalta ja oikeusgeneettinen *vanhemmuustutkimus* tai kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen isä, hänen oikeudenomistajansa voivat lapsen syntymän jälkeen antaa suostumuksen siihen, että isyys vahvistetaan ilman oikeudenkäyntiä Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä edellyttäen, että lasta ei ole tunnustettu eikä kannetta isyyden vahvistamiseksi ole vireillä.

Mitä 1 momentissa *säädetään* isyyden vahvistamisesta, sovelletaan myös äitiyden vahvistamiseen, jos alaikäisen lapsen äitiyden selvittäminen ja *oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus tai* kirjallinen hedelmöityshoitotodistus osoittavat kuolleen henkilön olevan lapsen äiti eikä kannetta äitiyden vahvistamiseksi ole vireillä.

5 luku

Vanhemmuuden vahvistaminen Digi- ja väestötietovirastossa

29 §

Digi- ja väestötietoviraston toimivalta

Vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietovirastossa, jos:

1) vanhemmuus on tunnustettu 18–25 §:ssä säädettyin tavoin eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen toinen vanhempi;

2) kuolleen henkilön oikeudenomistajat ovat 27 ja 28 §:ssä säädettyin tavoin antaneet suostumuksensa siihen, että vanhemmuus vahvistetaan Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä, ja 27 §:ssä tarkoitetun selvityksen perusteella voidaan pitää selvitettyinä, että henkilö on lapsen toinen vanhempi;

3) *synnyttäneen äidin äitiys on selvitetty 2 luvussa tarkoitetulla tavalla eikä ole aihetta epäillä, ettei henkilö ole lapsen äiti.*

Vanhemmuus voidaan vahvistaa, vaikka tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, jos lisäselvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja

selvitystä ei kohtuudella ole saatavissa ja isyyden selvittäminen ja oikeusgeneettinen isyystutkimus osoittavat isyyden.

vanhemmuuden selvittäminen ja oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus osoittavat vanhemmuuden.

6 luku

Vanhemmuuden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti

32 §

Kanneoikeus isyyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen isä, on oikeus nostaa isyyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan:

1) jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska lapsesta ei ole saatu näyttöä, josta oikeusgeneettinen isyystutkimus olisi voitu tehdä; tai

2) jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut isyyttä ja vahvistamatta jättämiseen on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

33 §

Kanneoikeus äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Lapsi, jonka osalta isyyttä ei ole lapsen synnyttäneen äidin avioliiton perusteella todettu eikä toista vanhemmuutta ole Digi- ja väestötietoviraston tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu, voi vaatia 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 5 §:n 1 momentin nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä ja vahvistamatta jättämiseen

6 luku

Vanhemmuuden vahvistamista koskeva oikeudenkäynti

32 §

Kanneoikeus isyyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen isä, on oikeus nostaa isyyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan:

1) jos lastenvalvoja on keskeyttänyt isyyden selvittämisen, koska lapsesta ei ole saatu näyttöä, josta oikeusgeneettinen *vanhemmuustutkimus* olisi voitu tehdä; tai

2) jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut isyyttä ja vahvistamatta jättämiseen on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

33 §

Kanneoikeus äitiyden vahvistamista koskevassa asiassa ja asianosaiset

Lapsi, jonka osalta isyyttä ei ole lapsen synnyttäneen äidin avioliiton perusteella todettu eikä toista vanhemmuutta ole Digi- ja väestötietoviraston tai tuomioistuimen päätöksellä vahvistettu, voi vaatia 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 5 §:n 1 momentin nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä ja vahvistamatta jättämiseen

on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

on muu syy kuin se, ettei 22 §:ssä tarkoitettua hyväksymistä ole saatu.

Lapsi, jonka osalta synnyttäneen äidin äitiyttä ei ole todettu tai vahvistettu, voi vaatia 2 §:ssä tarkoitettua äitiyden vahvistamista nostamalla kanteen äidiksi otaksumaansa henkilöä vastaan. Jos se, jota vastaan kanne olisi nostettava, on kuollut, kanne nostetaan hänen oikeudenomistajiaan vastaan.

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti 2 §:n nojalla, on oikeus nostaa äitiyden vahvistamista koskeva kanne lasta vastaan, jollei Digi- ja väestötietovirasto ole vahvistanut äitiyttä.

Jos se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee kanteen ollessa vireillä, hänen oikeudenomistajansa tulevat hänen sijaansa.

Jos se, jonka äitiydestä on kysymys, kuolee kanteen ollessa vireillä, hänen oikeudenomistajansa tulevat hänen sijaansa.

34 §

34 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Kanneoikeuden rajoitukset

Sen, joka katsoo olevansa lapsen toinen äiti, on pantava kanne vireille vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hän sai tiedon 33 §:n 2 momentissa tarkoitettua Digi- ja väestötietoviraston päätöksestä.

Sen, joka katsoo olevansa lapsen äiti, on pantava kanne vireille vuoden kuluessa siitä päivästä, jona hän sai tiedon 33 §:n 2 tai 4 momentissa tarkoitettua Digi- ja väestötietoviraston päätöksestä.

36 §

36 §

Vastaajaksi haastaminen

Vastaajaksi haastaminen

Jos lapsi vaatii isyyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen isä.

Jos lapsi vaatii isyyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen isä.

Jos lapsi vaatii äitiyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen 5 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti.

Jos lapsi vaatii 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua äitiyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen mainitussa momentissa tarkoitettu äiti. Jos lapsi vaatii 2 §:ssä tarkoitettua äitiyden vahvistamista, lapsen tulee haastaa vastaajaksi se, jonka voidaan olettaa olevan lapsen mainitussa pykälässä tarkoitettu äiti.

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja henkilöitä on useita, voidaan heidät haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin. Mahdolliset vanhemmat tulee haastaa vastaajiksi samaan

Jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettuja henkilöitä on useita, voidaan heidät haastaa vastaajiksi samaan oikeudenkäyntiin. Mahdolliset vanhemmat tulee haastaa vastaajiksi samaan

oikeudenkäyntiin, jos on ilmeistä, että selvityksen saaminen sitä edellyttää. Jos saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että äitiyden vahvistamiseksi, isyyden vahvistamista koskeva kanne on ratkaistava ennen äitiyden vahvistamista koskevaa asiaa.

Jos kannetta ajetaan 32 §:n 2 momentin tai 33 §:n 2 momentin nojalla lasta vastaan, vastaajiksi voidaan haastaa myös ne, jotka kantajan ohella voivat tulla kysymykseen lapsen vanhempana.

Henkilöä, jonka osalta on oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella selvitetty, että hän ei voi olla lapsen isä, ei saa ilman erityistä syytä haastaa vastaajaksi.

40 §

Kanteen peruuttaminen ja isyyden poissuljenta

Jos isyyden vahvistamista koskevaa kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä vastaajaa vastaan, tuomioistuin voi ennen isyyskysymyksen lopullista ratkaisemista hylätä kanteen yhden tai useamman vastaajan osalta, jos oikeusgeneettisen isyystutkimuksen perusteella on pidettävä todistettuna, ettei kyseinen vastaaja voi olla lapsen isä.

42 §

Muutoksenhaun käsittely

Jos kantaja tai vastaaja hakee muutosta vanhemmuudesta annettuun tuomioon, voi muutoksenhakutuomioistuin käsitellä asian myös sellaisen asianosaisen osalta, jota muutoksenhaku ei koske. Asiaa ei kuitenkaan tule ilman erityistä syytä ottaa käsiteltäväksi sellaisen henkilön osalta, jota muutoksenhaku ei koske ja jota koskeva vaatimus on hylätty sen

oikeudenkäyntiin, jos on ilmeistä, että selvityksen saaminen sitä edellyttää. Jos saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että 2 §:ssä tarkoitetun äitiyden vahvistamiseksi, äitiyden vahvistamista koskeva kanne on ratkaistava ennen isyyden vahvistamista koskevaa asiaa. Jos saman lapsen osalta on vireillä kanne sekä isyyden että 5 §:n 1 momentissa tarkoitetun äitiyden vahvistamiseksi, isyyden vahvistamista koskeva kanne on ratkaistava ennen äitiyden vahvistamista koskevaa asiaa.

Jos kannetta ajetaan 32 §:n 2 momentin taikka 33 §:n 2 tai 4 momentin nojalla lasta vastaan, vastaajiksi voidaan haastaa myös ne, jotka kantajan ohella voivat tulla kysymykseen lapsen vanhempana.

Henkilöä, jonka osalta on oikeusgeneettisellä vanhemmuustutkimuksella selvitetty, että hän ei voi olla lapsen vanhempi, ei saa ilman erityistä syytä haastaa vastaajaksi.

40 §

Kanteen peruuttaminen ja vanhemmuuden poissuljenta

Jos vanhemmuuden vahvistamista koskevaa kannetta ajetaan useampaa kuin yhtä vastaajaa vastaan, tuomioistuin voi ennen vanhemmuuskysymyksen lopullista ratkaisemista hylätä kanteen yhden tai useamman vastaajan osalta, jos oikeusgeneettisen vanhemmuustutkimuksen perusteella on pidettävä todistettuna, ettei kyseinen vastaaja voi olla lapsen vanhempi.

42 §

Muutoksenhaun käsittely

Jos kantaja tai vastaaja hakee muutosta vanhemmuudesta annettuun tuomioon, muutoksenhakutuomioistuin voi käsitellä asian myös sellaisen asianosaisen osalta, jota muutoksenhaku ei koske. Asiaa ei kuitenkaan tule ilman erityistä syytä ottaa käsiteltäväksi sellaisen henkilön osalta, jota muutoksenhaku ei koske ja jota koskeva vaatimus on hylätty sen

vuoksi, että hänen isyytensä ei ole mahdollinen suoritettun oikeusgeneettisen isyystutkimuksen nojalla.

vuoksi, että hänen *vanhemmuutensa* ei ole mahdollinen suoritettun oikeusgeneettisen *vanhemmuustutkimuksen* nojalla.

7 luku

7 luku

Vanhemmuuden kumoaminen**Vanhemmuuden kumoaminen**

43 §

43 §

*Isyyden kumoamisen perusteet**Isyyden kumoamisen perusteet*

Isyys, joka on 3 §:n nojalla todettu tai Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos oikeusgeneettisen isyystutkimuksen avulla tai muutoin on selvitetty, ettei isäksi todetun tai vahvistetun ja lapsen välillä ole 4 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettua suhdetta.

Isyys, joka on 3 §:n nojalla todettu tai Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos oikeusgeneettisen *vanhemmuustutkimuksen* avulla tai muutoin on selvitetty, ettei isäksi todetun tai vahvistetun ja lapsen välillä ole 4 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettua suhdetta.

44 §

44 §

*Äitiyden kumoamisen perusteet**Äitiyden kumoamisen perusteet*

Äitiys, joka on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistetun ja lapsen välillä ole 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta.

Äitiys, joka on Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistetun ja lapsen välillä ole 2 §:ssä tai 5 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta.

45 §

45 §

*Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä**Vanhemmuuden kumoaminen Digi- ja väestötietoviraston päätöksellä*

Jos lapsen synnyttänyt äiti ja lapsen toinen vanhempi ovat yhdessä pyytäneet lastenvalvojalta vanhemmuuden selvittämistä 6 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla, ja oikeusgeneettisen isyystutkimuksen perusteella voidaan todeta, että aviomies tai lapsen tunnustanut ei voi olla lapsen isä, Digi- ja väestötietovirasto voi vanhempien yhteisestä hakemuksesta vahvistaa, että aviomies tai vanhemmuuden ennen lapsen syntymää tunnustanut henkilö ei ole lapsen isä. Asia voidaan ratkaista lasta kuulematta. *Digi- ja väestötietovirasto ei kuitenkaan saa ratkaista asiaa, jos*

Jos lapsen synnyttänyt äiti ja lapsen toinen vanhempi ovat yhdessä pyytäneet lastenvalvojalta vanhemmuuden selvittämistä 6 §:n 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla, ja oikeusgeneettisen *vanhemmuustutkimuksen* perusteella voidaan todeta, että aviomies tai lapsen tunnustanut ei voi olla lapsen isä, Digi- ja väestötietovirasto voi vanhempien yhteisestä hakemuksesta vahvistaa, että aviomies tai vanhemmuuden ennen lapsen syntymää tunnustanut henkilö ei ole lapsen isä. Asia voidaan ratkaista lasta kuulematta. Hakemus

Voimassa oleva laki

Ehdotus

synnyttäneelle äidille on annettu hedelmöityshoitoa ajankohtana, jolloin lapsi on saatettu alkuun. Hakemus Digi- ja väestötietovirastolle tulee tehdä ennen kuin vuosi on kulunut lapsen syntymästä.

Digi- ja väestötietoviraston 1 ja 2 momentissa tarkoitettuihin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla.

47 §

Äitiyden kumoamista koskevan kanneasian asianosaiset

Äitiyden kumoamista koskevan kanteen saa 48 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa nostaa myös se, joka katsoo 1 momentissa tarkoitetun henkilön asemesta olevansa lapsen vanhempi.

48 §

Kanneoikeuden rajoitukset

50 §

Määräaika kanteen nostamiselle

Jos isyys on todettu avioliiton perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön ja sen, jonka isyys on todettu avioliiton perusteella, on pantava kanne vireille kahden vuoden kuluessa lapsen

Digi- ja väestötietovirastolle tulee tehdä ennen kuin vuosi on kulunut lapsen syntymästä.

Digi- ja väestötietovirasto ei saa ratkaista 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiaa, jos synnyttäneelle äidille on annettu hedelmöityshoitoa ajankohtana, jolloin lapsi on saatettu alkuun. Digi- ja väestötietoviraston 1 ja 2 momentissa tarkoitettuihin päätöksiin ei saa hakea muutosta valittamalla.

47 §

Äitiyden kumoamista koskevan kanneasian asianosaiset

Äitiyden kumoamista koskevan kanteen saa 48 §:n 2 ja 4 momentissa tarkoitetussa tapauksessa nostaa myös se, joka katsoo 1 momentissa tarkoitetun henkilön asemesta olevansa lapsen vanhempi.

48 §

Kanneoikeuden rajoitukset

Henkilöllä, joka katsoo olevansa lapsen äiti sen henkilön sijasta, joka on vahvistettu lapsen synnyttäneeksi äidiksi, on oikeus nostaa kanne synnyttäneen äidin äitiyden kumoamiseksi, jos:

1) hän saattaa todennäköiseksi, että äitiyttä koskeva päätös on perustunut viranomaiselle asiasta annettuihin vääriin tietoihin; ja

2) tuomioistuim arvioi kanteen nostamisen olevan lapsen edun mukainen.

50 §

Määräaika kanteen nostamiselle

Jos isyys on todettu avioliiton perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön ja sen, jonka isyys on todettu avioliiton perusteella, on pantava kanne vireille kahden vuoden kuluessa lapsen

syntymästä. Jos vanhemmuus on vahvistettu tunnustamisen perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön ja tunnustajan on pantava vanhemmuuden kumoamista koskeva kanne vireille kahden vuoden kuluessa siitä, kun vanhemmuus on vahvistettu.

syntymästä. Jos vanhemmuus on vahvistettu tunnustamisen *tai synnyttäneen äidin äitiyden selvittämisen* perusteella, lapsen synnyttäneen äidin, 48 §:n 2 *tai* 4 momentissa tarkoitetun henkilön ja tunnustajan on pantava vanhemmuuden kumoamista koskeva kanne vireille kahden vuoden kuluessa siitä, kun vanhemmuus on vahvistettu.

9 luku

Erinäiset säännökset

63 §

Lapsen mielipiteen selvittäminen

Kun alle 15-vuotiaan lapsen etua 14 §:n 2 momentin 4 kohdassa taikka 48 §:n 1 momentissa *tai* 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tilanteessa arvioidaan, on lapsen omat toivomukset ja mielipide selvitettävä ja otettava huomioon sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

67 §

Ennakkotunnustamisrekisterit

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään, Digi- ja väestötietovirastolla, Ahvenanmaan valtionvirastolla ja sosiaalihuollon viranomaisella on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedonsaantia koskevien rajoitusten estämättä saada lapsen vanhemmuuden selvittämiseen tai vahvistamiseen liittyvien tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot ennakkotunnustamisrekisteristä.

69 §

9 luku

Erinäiset säännökset

63 §

Lapsen mielipiteen selvittäminen

Kun alle 15-vuotiaan lapsen etua 14 §:n 2 momentin 4 kohdassa taikka 48 §:n 1 momentissa, 2 momentin 3 kohdassa *tai* 4 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tilanteessa arvioidaan, on lapsen omat toivomukset ja mielipide selvitettävä ja otettava huomioon sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitystaso. Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.

67 §

Ennakkotunnustamisrekisterit

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään, Digi- ja väestötietovirastolla, Ahvenanmaan valtionvirastolla ja *hyvinvointialueella* on oikeus salassapitosäännösten ja muiden tiedonsaantia koskevien rajoitusten estämättä saada lapsen vanhemmuuden selvittämiseen tai vahvistamiseen liittyvien tehtäviensä hoitamiseksi välttämättömät tiedot ennakkotunnustamisrekisteristä.

69 §

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:

- 1) lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta;
- 2) lääketieteellisen selvityksen antamisesta ja siitä maksettavasta korvauksesta;
- 3) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksytävistä asiakirjoista.

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä:

- 1) lapsen syntymää koskevasta ilmoituksesta;
- 2) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksytävistä asiakirjoista.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
Tätä lakia sovelletaan myös, jos lapsi on syntynyt ennen tämän lain voimaantuloa.*

2.

Laki

oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) nimike, 1 ja 2 §, 4–8 §, 9 §:n 2 momentti, 10 §, 11 §:n 1 momentti, 12 §:n 2 momentti, 13 ja 16 §, 17 §:n 1 ja 3 momentti, 18 §, 19 §:n 1 momentti, 20 § ja 22–24 §, sellaisina kuin niistä ovat 2 § laissa 780/2022, 13 § laissa 12/2015, 16 § osaksi laissa 780/2022 ja 22 § laissa 744/2015, sekä lisätään lakiin uusi 7 a, 8 a, 10 a, 10 b, 13 a, 13 b, 20 a, 23 a ja 23 b § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Laki oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta

Laki oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta

1 §

1 §

Lain soveltamisala

Lain soveltamisala

Tätä lakia sovelletaan oikeusgeneettiseen isyystutkimukseen.

Tätä lakia sovelletaan oikeusgeneettiseen vanhemmuustutkimukseen.

Oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella (tutkimus) tarkoitetaan isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista.

2 §

Tutkimuksen teettäminen

Tuomioistuिन voi käsiteltävänään olevassa isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuिन pitää sitä muutoin tarpeellisena asian selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen, jos vanhemmuuslain (775/2022) 12 §:ssä säädetty edellytykset ovat olemassa.

4 §

Lapsen, äidin ja miehen tutkiminen

Tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi lapsesta, äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta miehestä. Tuomioistuिन voi isyyden kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös muusta miehestä, jos oikeudenkäynnissä esille tulleiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, että tämä on lapsen isä.

5 §

Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta

Jos 4 §:ssä tarkoitetun tutkittavan olinpaikasta ei voida saada tietoa, tuomioistuिन voi määrätä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudosnäytteestä tai että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja.

Jos tutkittava *mies tai äiti* on kuollut, *mutta häntä ei vielä ole haudattu tai tuhattu*, tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi

Oikeusgeneettisellä *vanhemmuustutkimuksella* (tutkimus) tarkoitetaan *vanhemmuuden* vahvistamiseksi tai kumoamiseksi tehtävää ihmisen geenien, muun periytyvän DNA:n tai geenituotteiden tutkimista.

2 §

Tutkimuksen teettäminen

Tuomioistuिन voi käsiteltävänään olevassa *vanhemmuuden* vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi, jos asianosainen sitä vaatii tai jos tuomioistuिन pitää sitä muutoin tarpeellisena asian selvittämiseksi. Lastenvalvoja voi tilata tutkimuksen, jos vanhemmuuslain (775/2022) 12 §:ssä säädetty edellytykset *täyttyvät*.

4 §

Tutkimus asianosaisista

Tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi lapsesta, *lapsen synnyttäneestä* äidistä ja oikeudenkäynnissä asianosaisena olevasta *muusta henkilöstä*. Tuomioistuिन voi *vanhemmuuden* kumoamista koskevassa asiassa määrätä tutkimuksen tehtäväksi myös muusta *henkilöstä*, jos oikeudenkäynnissä esille tulleiden seikkojen perusteella on aihetta olettaa, että tämä on lapsen *vanhempi*.

5 §

Tutkimus kadonneesta tai kuolleesta

Jos 4 §:ssä tarkoitetun tutkittavan olinpaikasta ei saada tietoa, tuomioistuिन voi määrätä, että tutkimus tehdään hänestä aiemmin otetusta, saatavilla olevasta kudosnäytteestä tai että tutkimuksessa käytetään hänestä aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. *Aiempien tutkimustulosten käyttämisestä säädetään 10 a §:ssä ja aiemmin otetuista kudosnäytteistä 10 b §:ssä.*

Jos tutkittava on kuollut, tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi vainajasta *otetusta tai otettavasta* kudosnäytteestä. Jos

vainajasta otettavasta kudoksenäytteestä. Jos vainaja on kateissa tai häntä ei ole voitu tunnistaa luotettavasti taikka jos vainaja on haudattu tai tuhkattu, tuomioistuिन voi antaa 1 momentissa tarkoitetun määräyksen.

Tutkimusta 1 tai 2 momentin nojalla ei kuitenkaan saa määrätä tehtäväksi äidistä, ennen kuin on osoittautunut, ettei lasta ja miestä koskevasta tutkimuksesta saada riittävää selvitystä isyyskysymyksen ratkaisemiseksi.

6 §

Miehen vanhempien tutkiminen

Tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi molemmista miehen vanhemmista näiden suostumuksella, jos mies on kadonnut tai kuollut eikä tutkimusta voida tehdä 5 §:n 1 tai 2 momentin nojalla.

Jos miehen isä tai äiti on kadonnut tai kuollut, sovelletaan, mitä 5 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään, jollei ole syytä olettaa, että kadonnut tai kuollut vanhempi ei olisi antanut suostumustaan tutkimuksen tekemiseen.

7 §

Miehen muiden sukulaisten tutkiminen

Jos tutkimusta ei voida määrätä tehtäväksi 4–6 §:ssä säädetyllä tavalla, tuomioistuिन voi määrätä sen tehtäväksi miehen toisesta vanhemmasta tai muusta sukulaisesta tämän suostumuksella.

(uusi)

vainaja on kateissa tai häntä ei ole voitu tunnistaa luotettavasti taikka jos vainaja on haudattu tai tuhkattu, tuomioistuिन voi antaa 1 momentissa tarkoitetun määräyksen. *Haudattua vainajaa koskevasta tutkimuksesta säädetään 8 a §:ssä.*

Tutkimusta *kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä* ei kuitenkaan saa ilman erityistä syytä määrätä tehtäväksi *siitä henkilöstä, jonka vanhemmuudesta ei ole kyse*, ennen kuin on osoittautunut, ettei lasta ja *otaksuttua vanhempaa* koskevasta tutkimuksesta saada riittävää selvitystä *vanhemmuuskysymyksen* ratkaisemiseksi.

6 §

Lapsen otaksuttujen isovanhempien tutkiminen

Tuomioistuिन voi määrätä tutkimuksen tehtäväksi molemmista *otaksutun vanhemman* vanhemmista näiden suostumuksella, jos *otaksuttu vanhempi* on kadonnut tai kuollut eikä tutkimusta voida tehdä 5 §:n 1 tai 2 momentin nojalla.

7 §

Otaksutun vanhemman muiden lähisukulaisten tutkiminen

Jos tutkimusta ei voida määrätä tehtäväksi 4–6 §:ssä säädetyllä tavalla, tuomioistuिन voi määrätä sen tehtäväksi otaksutun vanhemman toisesta vanhemmasta tai muusta lähisukulaisesta tämän suostumuksella.

7 a §

Kadonneen tai kuolleen isovanhemman tai lähisukulaisen tutkiminen

Jos 6 tai 7 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, sovelletaan 5 §:n 1 ja 2 momenttia, jollei tutkittava ole ennen katoamistaan tai kuolemaansa kieltänyt tutkimuksen tekemistä.

8 §

8 §

*Äidin sukulaisten tutkiminen****Muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkiminen***

Mitä 6 ja 7 §:ssä säädetään miehen sukulaisten tutkimisesta, sovelletaan äidin sukulaisiin, jos lasta ja miestä tai heidän sukulaisiaan koskevista tutkimuksista ei saada riittävää selvitystä isyyskysymyksen ratkaisemiseksi.

Mitä 6, 7 ja 7 a §:ssä säädetään otaksutun vanhemman lähisukulaisten tutkimisesta, sovelletaan muun vanhemman kuin otaksutun vanhemman lähisukulaisiin, jos lasta ja otaksuttua vanhempaa tai tämän lähisukulaisia koskevista tutkimuksista ei saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

(uusi)

8 a §

Tutkimus haudatusta vainajasta

Tuomioistuim voi antaa määräyksen haudan avaamiseksi ja määräyksen kudosnäytteen ottamiseksi haudatusta vainajasta, jos:

1) vainajasta ei ole saatavilla aiemmin otettua kudosnäytettä eikä hänestä ole aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja; ja

2) tutkimusta ei voida tehdä elävästä henkilöstä tai näistä tutkimuksista ei voida saada riittävää selvitystä vanhemmuuskysymyksen ratkaisemiseksi.

Määräys haudan avaamiseksi osoitetaan sille, jonka ylläpitämälle hautausmaalle kyseinen vainaja on haudattu. Määräys kudosnäytteen ottamiseksi osoitetaan sille terveydenhuollon toimintayksikölle, jonka alueella kyseinen hautausmaa sijaitsee.

9 §

9 §

*Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen**Suostumuksen antaminen ja peruuttaminen*

Tutkittava taikka 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojansa tai

Tutkittava taikka 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojansa tai

muu laillinen edustajansa voi peruuttaa annetun suostumuksen, kunnes tutkimuksen tulokset on toimitettu tuomioistuimelle.

muu laillinen edustajansa voi peruuttaa annetun suostumuksen, kunnes tutkimuksen tulokset on *lähetetty sen tilanteelle lastenvalvojalle tai määränneelle tuomioistuimelle. Suostumuksen peruuttamisesta tulee ilmoittaa tutkimuksen tekijälle viipymättä.*

10 §

10 §

*Kuuleminen**Kuuleminen*

Ennen 4 tai 6–8 §:ssä tarkoitetun tutkimusmääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava isyyden kumoamista tai vahvistamista koskevan asian asianosaiselle ja tutkittavaksi määrättävälle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään 5 §:n nojalla kudosnäytteestä, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi sen henkilön aviopuolisolle tai leskelle sekä perillisille, josta näyte on otettu tai aiotaan ottaa. Jos kadonneelle henkilölle on määrätty edunvalvoja, myös tälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Ennen 4 tai 6–8 §:ssä tarkoitetun tutkimusmääräyksen antamista tuomioistuimen on varattava *vanhemmuuden* kumoamista tai vahvistamista koskevan asian asianosaiselle ja tutkittavaksi määrättävälle henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään kudosnäytteestä 5 §:n nojalla, *haudatusta vainajasta 8 a §:n nojalla tai kadonneesta tai kuolleesta henkilöstä saatuja aiempia tutkimustuloksia käyttämällä 10 a §:n 2 momentin nojalla*, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi *muiden asianosaisten lisäksi* sen henkilön aviopuolisolle tai leskelle sekä perillisille, josta näyte on otettu tai aiotaan ottaa. Jos kadonneelle henkilölle on määrätty edunvalvoja, myös tälle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Jos tutkimus tehdään haudatusta vainajasta 8 a §:n nojalla, tuomioistuimen on ennen tutkimusmääräyksen antamista varattava tilaisuus tulla kuulluksi myös sen haudan hautausmaahan ylläpitäjälle, jonka alueella kyseinen hautapaikka sijaitsee.

(uusi)

10 a §

Aiemmat tutkimustulokset

Jos 4—7, 7 a tai 8 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, tuomioistuimen tulee ennen tutkimuksen määräämistä tiedustella tutkimuksen tekijältä, onko tutkittavasta tehty aiemmin tutkimus tai onko sellainen parhaillaan tehtävänä. Tuomioistuimella on oikeus saada tieto salassapitosäynnösten estä-

mättä. Oikeus saada tieto tutkimuksen tekemisestä salassapitosäännösten estämättä on myös sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Jos tutkimus on tehty 1 päivänä tammikuuta 2013 tai sen jälkeen, lastenvalvoja voi tilata tai tuomioistuimien voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi tutkittavasta aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja. Jos aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella, tietoja aiemmasta tutkimuksesta voidaan käyttää, jos tutkittava antaa siihen uuden suostumuksen.

Tuomioistuimen tulee määrätä tutkimus tehtäväksi uudelleen, jos 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava ei anna suostumustaan aiemmassa tutkimuksessa saatujen tietojen käyttöön tai jos tutkimus on tehty ennen 1 päivää tammikuuta 2013. Jos 4 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, tuomioistuimien voi määrätä tutkimuksessa käytettäväksi aiemmassa tutkimuksessa saatuja tietoja siitä huolimatta, että aiempi tutkimus on tehty tutkittavan suostumuksella tai että tutkimus on tehty ennen 1 päivää tammikuuta 2013.

(uusi)

10 b §

Aiemmin otetut kudosnäytteet

Jos 4—7, 7 a tai 8 §:ssä tarkoitettu tutkittava on kadonnut tai kuollut, terveydenhuollon tai oikeuslääkinnän toimintayksiköltä voi salassapitosäännösten estämättä pyytää tietoa siitä, onko sen hallussa aiemmin otettua kudosnäytettä, josta tutkimus voidaan tehdä. Pyyntöä esittäneen tulee pyynnön yhteydessä antaa selvitys siitä, että näytteen tutkiminen voi olla tarpeen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on tuomioistuimella ja sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

11 §

Tutkimusmääräyksen antaminen

11 §

Tutkimusmääräyksen antaminen

Ennen kuin tuomioistuin määrää tutkimuksen tehtäväksi 6–8 §:n nojalla, sen on pyydetävä tutkimuksen tekijältä kirjallinen lausunto siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Lausunto on annettava tiedoksi tutkittavalle taikka 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Ennen kuin tuomioistuin määrää tutkimuksen tehtäväksi 6, 7, 7 a, 8 tai 8 a §:n nojalla, sen on *otettava yhteyttä tutkimuksen tekijään ja* pyydetävä tutkimuksen tekijältä kirjallinen lausunto siitä, edistääkö tutkimus asian selvittämistä, sekä siitä, voiko tutkimuksessa tulla ilmi tutkittavan omaa tai hänen lapsensa syntyperää koskevia seikkoja. Lausunto on annettava tiedoksi tutkittavalle taikka 9 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa hänen edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

12 §

Tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäminen

Jos on todennäköistä, ettei tutkittava tai hänen laillinen edustajansa uhkasakosta huolimatta noudata 11 §:n 2 momentissa tarkoitettua tutkimusmääräystä, tuomioistuin voi uhkasakon asettamisen sijasta määrätä, että tutkittava on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tai hänen laillisen edustajansa tahtoa.

13 §

Näytteen ottaminen

Elossa olevasta otetaan tutkimusta varten solunäyte suun limakalvolta, jollei verinäytteen ottamiseen ole erityistä syytä.

Vainajasta näyte otetaan saatavilla olevasta kudoksesta.

12 §

Tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäminen

Jos on todennäköistä, ettei tutkittava tai hänen laillinen edustajansa uhkasakosta huolimatta noudata 11 §:n 2 momentissa tarkoitettua tutkimusmääräystä, tuomioistuin voi uhkasakon asettamisen sijasta määrätä, että tutkittava on tuotava näytteen ottamiseen ja että näyte saadaan ottaa vastoin hänen tai hänen laillisen edustajansa tahtoa. *Ennen virka-apumääräyksen antamista tuomioistuimen tulee tehdä 10 a §:n 1 momentissa tarkoitettu tiedustelu tutkimuksen tekijälle siitä, onko tutkittavasta tehty aiemmin tutkimusta. Jos aiempi tutkimus on tehty, sovelletaan tutkimusmääräyksen noudattamatta jättäneeseen tutkittavaan, mitä mainitussa pykälässä säädetään kadonneesta tutkittavasta.*

13 §

Näytteen ottaminen

Elossa olevasta otetaan tutkimusta varten solunäyte suun limakalvolta, jollei verinäytteen ottamiseen ole erityistä syytä. *Vainajasta, jota ei ole haudattu, näyte otetaan saatavilla olevasta kudoksesta. Haudatusta vainajasta otetaan luunäyte.*

Verinäytteen ottaa siihen tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon toimintayksikössä. Näyte suun limakalvolta voidaan ottaa myös lastenvalvojan tai vanhemmuuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun Suomen edustustossa palvelevan henkilön valvonnassa. Ennen näytteen ottamista näytteenottajan on todistettava henkilöllisyytensä näytteenottajalle tai näytteenoton valvojalle. (26.8.2022/780)

Verinäytteen ottaa siihen tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö terveydenhuollon toimintayksikössä. Luunäytteen ottaa sellainen laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö, jolla on tarvittava osaaminen.

Tuomioistuimen määräämä muu kuin luunäyte otetaan terveydenhuollon toimintayksikössä. Näyte suun limakalvolta voidaan ottaa myös lastenvalvojan tai vanhemmuuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun Suomen edustustossa palvelevan henkilön valvonnassa. Lastenvalvojan valvonnassa näyte voidaan kuitenkin ottaa vain lastenvalvojan tilaamaa tutkimusta varten vanhemmuuslain 12 §:ssä säädettyjen edellytysten täytyessä.

(uusi)

13 a §

Henkilöllisyyden todistaminen

Ennen näytteen ottamista tutkittavan on todistettava henkilöllisyytensä näytteenottajalle tai näytteenoton valvojalle henkilöllisyystodistuksen perusteella tai muulla tähän verrattavalla luotettavalla tavalla. Jos tutkimus tehdään vanhemmuuslain 29 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tilanteessa siksi, että tulevien vanhempien henkilöllisyyttä ja perhesiteitä osoittavat asiakirjat ovat puutteelliset, näyte voidaan ottaa, vaikka tutkittavan henkilöllisyyttä ei ole voitu luotettavasti todeta.

(uusi)

13 b §

Näytteen ja näytteenottoasiakirjan lähettäminen

Jos tutkimusta varten tarvittavaa näytettä ei oteta lastenvalvojan valvonnassa, tätä tarkoitusta varten laadittu näytteenottoasiakirja on annettava näytteen ottavalle terveydenhuollon ammattihenkilölle tai näytteenottoa valvovalle edustustossa palvelevalle henkilölle.

Näytteen ottajan tai näytteenottoa valvovan lastenvalvojan tai edustustossa palvelevan henkilön on huolehdittava näytteenottoasiakirjan täyttämisestä. Hänen on huolehdit-

tava siitä, että näyte otetaan 3 §:ssä tarkoitettujen tutkimuksen tekijän ohjeiden mukaisesti ja että näyteputkeen merkitään näytteen antajan henkilötiedot. Näyte lähetetään viipymättä näytteenottoasiakirjan kanssa tutkimuksen tekijälle tämän ohjeiden mukaisesti.

Jos tutkimus tehdään 5 §:ssä tai 7 a §:ssä tarkoitettua kudosnäytteestä, näytteenottoasiakirja on toimitettava näytteen hallussapitäjälle. Näytteen ottajan, näytteenoton valvojan tai hallussapitäjän edustajan on huolehdittava näytteenottoasiakirjan täyttämisestä. Näyte ja näytteenottoasiakirja on lähetettävä tutkimuksen tekijälle tämän ohjeiden mukaisesti. Lisäksi on annettava tieto siitä, mistä näyte lähetetään ja minne se tulee palauttaa, kun tutkimus on tehty.

16 §

Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta

Laillistettu tai luvan saanut lääkäri taikka hänen välittömässä valvonnassaan muu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa vainajasta näytteen mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen isyyden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta isyyden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi. (26.8.2022/780)

Edellä 1 momentissa tarkoitettu näyte saadaan hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, yliopiston laitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä. Näin otettua näytettä ei saa tutkia ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta tai tuomioistuimen antamaa määräystä.

17 §

16 §

Näytteen ottaminen tulevan tutkimuksen varalta

Tarvittavan koulutuksen saanut laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö saa pyynnöstä ottaa näytteen 5 tai 7 a §:ssä tarkoitettua vainajasta mahdollista tutkimusta varten ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta, jos pyynnön esittänyt antaa selvityksen siitä, että näytteen ottaminen voi olla tarpeen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista varten. Oikeus pyynnön esittämiseen on sillä, joka vanhemmuuslain mukaan voi ajaa kannetta vanhemmuuden vahvistamiseksi tai kumoamiseksi.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu näyte saadaan hävittää, kun kaksi vuotta on kulunut sen ottamisesta, jollei näytettä hallussaan pitävälle sairaalalle, terveydenhuollon toimintayksikölle, tutkimuslaitokselle tai terveydenhuollon ammattihenkilölle ole selvitetty, että vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on vireillä tuomioistuimessa. Mainittua näytettä ei saa tutkia ilman vainajan lesken ja perillisten suostumusta tai tuomioistuimen antamaa määräystä.

17 §

Näytteen hävittämiskielto

Tuomioistuिन voi sakon uhalla kieltää sairaalaa, terveydenhuollon toimintayksikköä, yliopiston laitosta tai terveydenhuollon ammattihenkilöä hävittämästä 5–8 tai 16 §:ssä tarkoitettua henkilöstä muuten kuin tämän lain nojalla otettua näytettä. Kielto voidaan määrätä hakemuksesta, jos hakija antaa selvityksen siitä, että näytteen säilyttäminen voi olla tarpeen todisteiden saamiseksi sellaisessa isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa, jossa hakija on asianosaisena tai jonka hän aikoo panna vireille. Hakemus on viipymättä annettava tiedoksi sille, jolle kieltöä haetaan annettavaksi. Kielto on tämän jälkeen väliaikaisesti voimassa, kunnes tuomioistuिन on ratkaissut hakemusasian. Tuomioistuimen määräämä kielto on voimassa, kunnes isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.

Jos isyyden vahvistamista tai kumoamista koskeva oikeudenkäynti ei ole vireillä, tässä pykälässä tarkoitetun kiellon antamista koskevan asian vireillepanoon ja käsittelyyn sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 8 luvussa säädetään. Hakemus käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään sen isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan kanteen, josta hakemuksessa on kysymys.

18 §

Oikeudenkäymiskaaren eräiden säännösten soveltaminen

Tässä laissa tarkoitettu uhkasakko asetetaan euromäärältään kiinteänä ottaen huomioon sakotetun maksukyky. Uhkasakko voidaan erityisestä syystä tuomita lievempänä kuin se on asetettu.

Kun tutkittava on määrätty tuotavaksi näytteen ottamiseen, tuomisesta aiheutuvien kus-

Näytteen hävittämiskielto

Tuomioistuिन voi sakon uhalla kieltää sairaalaa, terveydenhuollon toimintayksikköä, tutkimuslaitosta tai terveydenhuollon ammattihenkilöä hävittämästä 5—7, 7 a, 8, 8 a tai 16 §:ssä tarkoitettua henkilöstä muuten kuin tämän lain nojalla otettua näytettä. Kielto voidaan määrätä hakemuksesta, jos hakija antaa selvityksen siitä, että näytteen säilyttäminen voi olla tarpeen todisteiden saamiseksi sellaisessa vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevassa asiassa, jossa hakija on asianosaisena tai jonka hän aikoo panna vireille. Hakemus on viipymättä annettava tiedoksi sille, jolle kieltöä haetaan. Kielto on tämän jälkeen väliaikaisesti voimassa, kunnes tuomioistuिन on ratkaissut hakemusasian. Tuomioistuimen määräämä kielto on voimassa, kunnes vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva asia on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu.

Jos vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskeva oikeudenkäynti ei ole vireillä, tässä pykälässä tarkoitetun kiellon antamista koskevan asian vireillepanoon ja käsittelyyn sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 8 lukua. Hakemus käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään sen vanhemmuuden vahvistamista tai kumoamista koskevan kanteen, josta hakemuksessa on kysymys.

18 §

Oikeudenkäymiskaaren eräiden säännösten soveltaminen

Jos tutkittava on määrätty tuotavaksi näytteen ottamiseen, tuomisesta aiheutuvien kus-

tannusten maksamiseen ja korvaamiseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 32 §:ssä säädetään.

Käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tämän lain nojalla tekemästä ratkaisusta saa erikseen valittaa siten kuin oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa säädetään. Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

19 §

Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta

Kun tuomioistuin on määrännyt näytteen otettavaksi muusta henkilöstä kuin isyyden vahvistamista tai kumoamista koskevan asian asianosaisesta, tällä on oikeus pyynnöstä saada valtion varoista korvaus näytteen ottamista varten välttämättömistä matka- ja toimeentulokustannuksista. Tuomioistuin voi määrätä korvauksen suoritettavaksi etukäteen, jos tutkimukseen määrätty henkilö sitä pyytää.

20 §

Kustannusten maksaminen

Valtion varoista maksetaan korvaus:

- 1) 13 ja 14 §:ssä tarkoitetun näytteen ottamisesta sekä 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun todistuksen antamisesta;
- 2) tuomioistuimen määräämän tai lastenvalvojan tilaaman tutkimuksen tekemisestä ja lausunnon antamisesta siitä;
- 3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun lausunnon antamisesta.

(uusi)

tannusten maksamiseen ja korvaamiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 32 §:ää.

Käräjäoikeuden oikeudenkäynnin aikana tämän lain nojalla tekemästä ratkaisusta saa erikseen valittaa. *Muutoksenhausta säädetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa. Valitus on käsiteltävä kiireellisenä. Hauta voidaan avata vasta, kun päätös haudan avaamisesta ja näytteenotosta on lainvoimainen.*

19 §

Matka- ja toimeentulokustannusten maksaminen ennakolta

Jos tuomioistuin on määrännyt näytteen otettavaksi muusta *kuin sellaisesta henkilöstä, joka on vanhemmuuden* vahvistamista tai kumoamista *koskevassa asiassa asianosaisena*, tällä on oikeus pyynnöstä saada valtion varoista korvaus näytteen ottamista varten välttämättömistä matka- ja toimeentulokustannuksista. Tuomioistuin voi määrätä korvauksen suoritettavaksi etukäteen, jos tutkimukseen määrätty henkilö sitä pyytää.

20 §

Kustannusten maksaminen

Valtion varoista maksetaan korvaus:

- 1) 13 ja 14 §:ssä tarkoitetun näytteen ottamisesta sekä 11 §:n 3 momentissa tarkoitetun todistuksen antamisesta;
- 2) tuomioistuimen määräämän tai lastenvalvojan tilaaman tutkimuksen tekemisestä ja lausunnon antamisesta siitä;
- 3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitetun lausunnon antamisesta;
- 4) 8 a §:ssä tarkoitetun haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta.

20 a §

Oikeus korvaukseen

Toisen palveluksessa olevan terveydenhuollon ammattihenkilön tai asiantuntijan korvaus maksetaan sille, jonka palveluksessa hän on. Toisen palveluksessa olevan oikeudesta saada itselleen korvaus on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään, määrätään tai sovitaan.

Muissa kuin 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa korvaus maksetaan sille terveydenhuollon ammattihenkilölle tai asiantuntijalle, joka on tehnyt toimenpiteen tai tutkimuksen taikka antanut todistuksen tai lausunnon.

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Kun tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta miehestä taikka miehen tai äidin sukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavaan korvaukseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

23 §

Tutkimuksen tekijän oikeus saada salassa pidettäviä tietoja

Tutkimuksen tekijällä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada toiselta tutkimuksen tekijältä tieto siitä, onko tämä tehnyt tutkittavasta tutkimuksen, samoin kuin tiedot tutkimuksen tuloksista ja annetusta lausunnosta, jos se on välttämätöntä tutkimuksen asianmukaiseksi tekemiseksi.

22 §

Taloudellisten menetysten korvaaminen

Jos tutkimus on määrätty tehtäväksi sellaisesta otaksutusta vanhemmasta tai tämän lähisukulaisesta, joka ei ole oikeudenkäynnissä asianosaisena, tutkittavalle taloudellisesta menetyksestä maksettavaan korvaukseen sovelletaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 65 §:ssä säädetään todistajalle maksettavasta korvauksesta.

23 §

Tutkimuksesta annettavan lausunnon sisältö

Tutkimuksen perusteella annettavassa lausunnossa on mainittava:

- 1) lausunnon antaja;*
- 2) tutkimuksen tilannut lastenvalvoja tai määrännyt tuomioistuin;*
- 3) näytteen ottaja, näytteenoton valvoja tai näytteen toimittanut hallussapitäjä;*
- 4) keistä, missä ja milloin näytteet on otettu;*
- 5) miten tutkittavan henkilöllisyys on todettu;*
- 6) mikä näyte on otettu;*
- 7) keiden välisen vanhemmuussuhteen tutkimisesta on kysymys;*
- 8) käytetty tutkimusmenetelmä ja sen arviointiin mahdollisesti vaikuttavat tiedot;*
- 9) periytymissääntöjen kannalta olennaiset tutkimustulokset;*
- 10) olennaisista tutkimustuloksista periytymissääntöjen perusteella tehdyt päätelmät;*

11) jos vanhemmuutta ei ole suljettu pois, tutkimustulosten tilastollinen arviointi, erityisesti vanhemmuusindeksi ja tutkimustulosten todistusvoima.

(uusi)

23 a §

Lausunto muiden lähisukulaisten tutkimisesta

Sen lisäksi, mitä 11 §:n 1 momentissa säädetään, siinä tarkoitettussa lausunnossa on mainittava:

- 1) lausunnon antaja;*
- 2) lausunnon pyytänyt lastenvalvoja tai tuomioistuim;*
- 3) keiden välisen vanhemmuussuhteen tutkimisesta on kysymys;*
- 4) tutkittaviksi ehdotetut.*

(uusi)

23 b §

Lausunnon lähettäminen ja tiedoksianto

Edellä 23 ja 23 a §:ssä tarkoitettu lausunto on sen valmistuttua toimitettava viipymättä sille, joka on tutkimuksen määrännyt tai tilannut. Edellä 23 a §:ssä tarkoitetun lausunnon tiedoksiannosta tutkittavalle tai hänen lailliselle edustajalleen huolehtii lausunnon pyytäjä.

24 §

24 §

Tarkemmat säännökset

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin:

- 1) näytteen ottamisesta, käsittelystä ja lähettämisestä;*
- 2) tutkimuksen tekemisestä ja tutkimuksen perusteella annettavaan lausuntoon sisällytettävistä tiedoista;*
- 3) 11 §:n 1 momentissa tarkoitettuun lausuntoon sisällytettävistä tiedoista;*
- 4) 2 ja 3 kohdassa tarkoitetun lausunnon lähettämiseen liittyvästä menettelystä;*
- 5) tutkimuksen tekijöiden välisestä yhteistyöstä;*

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä:

- 1) näytteen ottamisesta, tutkittavalle annettavasta todistuksesta ja näytteen lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;*
- 2) tutkimuksen tekemisestä, tutkimuksen perusteella annettavasta lausunnosta ja sen lähettämisestä sekä 11 §:n 1 momentissa tarkoitettun lausunnon antamisesta ja lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;*
- 3) 8 a §:ssä tarkoitetun haudan avaamisesta näytteenottoa varten ja sen ennallistamisesta maksettavasta korvauksesta;*

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6) näytteen ottamisesta, tutkittavalle annettavasta todistuksesta ja näytteen lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;

7) tutkimuksen tekemisestä, tutkimuksen perusteella annettavasta lausunnosta ja sen lähettämisestä sekä 11 §:n 1 momentissa tarkoitettun lausunnon antamisesta ja lähettämisestä maksettavasta korvauksesta;

8) 6 ja 7 kohdassa tarkoitettujen korvausten maksamiseen liittyvästä laskutusmenettelystä ja laskujen tietosisällöstä;

9) toiminnassa käytettävistä lomakkeista;

10) lain muusta täytäntöönpanosta.

4) 1—3 kohdassa tarkoitettujen korvausten maksamiseen liittyvästä laskutusmenettelystä ja laskujen tietosisällöstä;

5) henkilöllisyyden toteamiseksi hyväksyttävistä asiakirjoista.

Oikeusministeriön asetuksella säädetään niistä tutkimukseen liittyvistä asiakirjoista, jotka annetaan asianomaiseen tarkoitukseen vahvistetuilla lomakkeilla. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vahvistaa käytettävien lomakkeiden kaavat.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

3.

Laki

lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 12 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain (619/1996) 12 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 627/2022, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

12 §

12 §

Muu selvitys

Muu selvitys

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on hyvinvointialueen osoittaman lääkärin tai

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Tuomioistuin voi myös määrätä, että lapsi on hyvinvointialueen osoittaman lääkärin tai muun asiantuntijan tutkittava. Tutkimusmääräyksen lisäksi asetettavaan uhkasakkoon ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisen seurauksiin sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annetun lain (378/2005) 11 §:n 2 momentissa ja 12 §:ssä säädetään uhkasakosta ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisestä oikeusgeneettisissä isyystutkimuksissa.

muun asiantuntijan tutkittava. Tutkimusmääräyksen lisäksi asetettavaan uhkasakkoon ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisen seurauksiin sovelletaan, mitä oikeusgeneettisestä *vanhemmuustutkimuksesta* annetun lain (378/2005) 11 §:n 2 momentissa ja 12 §:ssä säädetään uhkasakosta ja tutkimusmääräyksen noudattamatta jättämisestä oikeusgeneettisissä *vanhemmuustutkimuksissa*.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

4.

Laki

sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 3 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan sukupuolen vahvistamisesta annetun lain (295/2023) 3 §:n 3 momentti seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

3 §

3 §

Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset

Sukupuolen vahvistamisen oikeusvaikutukset

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, sovellettaessa hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) ja oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettua lakia (378/2005) henkilön sukupuolena pidetään henkilön syntymässä määriteltä sukupuolta.

Sen estämättä, mitä 1 momentissa säädetään, sovellettaessa hedelmöityshoidoista annettua lakia (1237/2006) henkilön sukupuolena pidetään henkilön syntymässä määriteltä sukupuolta.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Valtioneuvoston asetus

oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta maksettavista korvauksista

Valtioneuvoston päätöksen mukaisesti
säädetään oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain (378/2005) 24 §:n 1 momentin nojalla:

1 §

Korvaukset

Lastenvalvojan tilauksesta tai tuomioistuimen määräyksestä tehdystä toimenpiteestä tai tutkimuksesta ja annetusta lausunnosta maksetaan enintään seuraavat korvaukset lisätyinä mahdollisella arvonlisäverolla:

- 1) oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta annetun lain 11 §:n 1 momentissa tarkoitettu lausunto riippumatta tutkittavaksi ehdotettujen määrästä yhteensä 100 euroa;
- 2) verinäytteen, suun limakalvonäytteen tai muun kudoksenäytteen ottaminen terveydenhuollon toimintayksikössä todistuksineen 10 euroa;
- 3) oikeusgeneettinen vanhemmuustutkimus ja sen perusteella annettava lausunto kunkin tutkittavan osalta 280 euroa;
- 4) DNA:n eristäminen luukudoksesta 240 euroa;
- 5) luunäytteen ottaminen haudatusta vainajasta todistuksineen 300 euroa per hauta;
- 6) haudan avaaminen 5 kohdassa tarkoitettua näytteenottoa varten ja haudan ennallistaminen 700 euroa.

Edellä 3 kohdassa tarkoitettuun korvaukseen oikeusgeneettisestä vanhemmuustutkimuksesta sisältyvät tarvittavat näytteenottovälineet ja näytteiden lähetyskulut.

Edellä 5 kohdassa tarkoitetun korvauksen lisäksi maksetaan matkakulut valtion matkustussäännön mukaan todellisten ja asian hoitamiseksi tarpeellisten kustannusten mukaisesti.

2 §

Näytteenotto- ja tutkimuskorvausten maksaminen

Edellä 1 §:n 1 momentin 1–4 kohdassa tarkoitetut korvaukset maksaa oikeusministeriö sille toimitetun laskun perusteella. Laskuun on merkittävä oikeusministeriön määräämät tiedot.

Edellä 1 §:n 1 momentin 5 ja 6 kohdassa tarkoitetut korvaukset maksaa tuomioistuin sille toimitetun laskun perusteella. Laskuun on merkittävä tuomioistuinviraston määräämät tiedot.

3 §

Voimaantulo

Tämä asetus tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä asetuksella kumotaan oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta ja lääketieteellisestä selvityksestä annettu valtioneuvoston asetus (805/2022).